

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MŰZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

A Magyar Könyvszemle jelen kettős füzetéhez négy műmelléklet van csatolva.

A NEGYEDIK és ÖTÖDIK FÜZET TARTALMA:

	Lap.
Fraknoi Vilmos: A legrégebb magyar nyomtatvány	169—180.
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok. — Serédi Benedek kolozsvári házánál levő könyveinek jegyzéke 1678-ból	181—189.
Csontos János: Ismeretlen magyar codex herceg Lobkovitz Mór raudnitzi könyvtárában	189—207.
Szilágyi Sándor: Régi hazai könyvfeljegyzések a budapesti egyetem könyvtárában	207—211.
Kudora Károly és Dr. Kiss Áron: Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtárához	212—215.
Koncz József: A maros-vásárhelyi hely. hitv. főtanodai könyvtár ismertetése	215—233.
Némethy Lajos: Budapest bibliographiája. Második közlemény	233—241.
Könyvtárrendezési mozgalmak hazánkban	241—253.
Magyarországi vonatkozású levelezések herceg Lobkowitz Mór raudnitzi levéltárában, Dvorsák Miksa nyomán	254—261.
Jelentés a M. N. Múzeum könyvtárának állapotáról és gyarapodásáról 1878—9-ben	261—263.
Vegyes közlemények	264—274.
A magyar irodalom 1879-ben	LV—LXIX.
Hazai nem magyar irodalom	LXIX—LXXIII.
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	LXXIII—LXXIV.

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajt lenni.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 30 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt 2 frt 40 kr.

Az első évfolyam elfogyott; a második és harmadik folyam a rendes évi áron még kapható.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába, vagy a legközelebbi könyvkereskedésbe, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

A LEGRÉGIBB MAGYAR NYOMTATVÁNY.

— Fraknoi Vilmostól. —

(Olvastatott a Magy. Tud. Akadémia 1879. október 13-iki ülésén.

I.

Nemzeti irodalmunk története, azon széles kiterjedésű könyv- és levéltári kutatások által, melyeket tudományos társulatok és magánosok buzgalma, az utóbbi esztendőkbén szerencsés sikerrel folytat, jelentékeny gyarapodást nyert.

Több becses kézirati nyelvemlék mellett, az ismeretlenül lappangott, magyar nyomtatott munkák hosszú sorozata lett a tudomány közkincsévé.

De bármily örvendetes sok tekintetben az eredmény, nem kevésbé lehangoló, hogy a homályt, mely irodalmunk fejlődésének első korszakait környezi, a buvárok fáradozásai nem valának képesek megvilágítani.

A halotti beszéd ma is legrégebb nyelvemlékünk, mint Pray idejében volt. Hess budai nyomdájának most sem ismerjük több termékét, mint a budai krónikát. A magyar nyelven nyomtatott könyvek tekintetében pedig azon ponton állunk még mindig, a honnan 1803-ban Sándor István indult ki, midőn az ő »Magyar Könyvesház«-át Komjáti Benedeknek szent Pál levelei fordítását tartalmazó, 1533. Krakóban nyomtatott munkájával nyitá meg.

Még azt a kis magyar nyomtatványt, a szent István király jobbkezéről szóló éneket, mely 1484-ben Koburger nürnbergi sajtója alól került ki, sem tudtuk fölkeresni, bár a múlt század végén egy példánya a jegényei plébános kezei között volt.¹⁾

¹⁾V. ö. Toldy Ferencz értekezését »A legrégebb magyar nyomtatvány.« Új Magyar Múzeum. 1857. I. 501—509 ll.

Pedig Komjátit nem illeti meg az a dicsőség, hogy az első magyar könyvet ő nyomatta. Erre ő maga sem tart igényt. Frangepán Katalinhoz intézett ajánlólevelében hosszasan beszéli el a munka keletkezésének történetét. Ha ő előtte senki sem bocsát vala magyar könyvet sajtó alá, ezt a fontos körülményt bizonyára megemlíti. Hallgatását annak bizonyosságaul tekinthetjük, hogy az ő korában magyar nyomtatványok szélteben el voltak terjedve.

E föltevést megerősíti a Komjáti-féle munka nyomdásának Vietor Jeromosnak a magyarországi keresztényekhez intézett előbeszéde, melyben a könyv fontosságát kiemeli, és ezt, valamint nyomdáját a magyar nemzet figyelmébe ajánlja, megjegyezve, hogy e könyv »e nemben az ő nyomdájának első terméke«, vagyis az első magyar munka, a melyet ő nyomat. ¹⁾ Frangepán Katalinhoz intézett levelében pedig kiemeli a nyomtatás nagy nehézségeit; »mert ő — úgy mond — a magyar nyelvben egészen járatlan.« ²⁾ Bizonyára volt tudomása arról, hogy más nyomdák-ból már kerültek ki magyar nyomtatványok; mert ellenkező esetben, mint a nemzet figyelmének fölkeltesére igen alkalmas körülményt nem hallgatja el, hogy ő az első, a ki magyar nyelven könyvet nyomat.

Föltevésünket más combinatiók is támogatják.

Köztudomású, hogy alig terjedett el a XV. század második felében a könyvnyomtatás mestersége, Magyarországbán a latin kéziratok: a misekönyvek és breviáriumok, krónikák és törvénykönyvek helyét csakhamar nyomtatott kiadások foglalták el, melyek magyarországi könyvkereskedők rendeletére Augsburgban, Nürnbergben, Brünbnben és Velenczében készültek.

Igen valószínű, hogy szintúgy a magyar kéziratokat: a szentírás egyes részeinek fordításait és magyarázatait, a legendákat és egyéb ájtatossági könyveket ugyanazon időben kiszoríták a nyomtatott példányok.

Az, hogy ezeknek ma már nyoma sincs, semmit sem bizonyít.

¹⁾ »Primitiis laborum nostrorum hoc in genere ita fauete, ut nobis ad plura huiusmodi publicanda voluntas et cura augeatur.«

²⁾ »Etsi eius linguae rudis et ignarus essem, hocque labor ipse et difficilior esset et molestior, non putauit tamen recusandum.«

A XV. századbeli latin nyomtatványok: a vaskos missalék és breviariumok, a templomok és monostorok birtokában, kevésbé voltak az elpusztulás veszélyének kitéve; és mégis sok kiadásból csak egy példányt ismerünk.

Tudva van az is, hogy Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára 193 oly XVI. XVII. századbeli magyar nyomtatványt sorol föl, melyekből egy példányt sem ismerünk.

Állíthatjuk tehát, hogy úgy az egyház a híveknek, mint az iskola a tanulóknak sokféle igényeit, már a XV. században, a nyomdak segítségével elégté ki.

Az egyház ily eljárására alaposan következtetnünk enged az 1484-ben nyomtatott ének; és senki sem fogja föltenni, hogy félszázad alatt csak épen ezen egy ének kinyomatásának érezték szükségét.

Hogy pedig az iskola, bár tannyelv a latin vala, magyar nyelvű kézikönyveket használt, kétségtelenné teszi azon két ilyenű kiadvány, mely Komjáti munkájával egy időben, ugyan-csak a krakkói Vietor nyomdájában látott napvilágot. Az egyik Murmelius latin-német-magyar szótára; a másik latin, német, lengyel és magyar nyelven szerkesztett párbeszédék gyűjteménye, melyet Heyden Sebald bocsátott közre.

Ezen utóbbi kézikönyvnek újabb időkg csak azt a kiadását ismertük, mely 1552-ben Krakkóban jelent meg.¹⁾

Néhány év előtt Rómer Flóris tagtársunk bemutatta e helyen, s megszerzé a M. N. Múzeum könyvtára számára az 1531-iki krakkói kiadásnak csonka példányát, melynek címlapja és első két levele hiányzik.

Közelebb a krakkói könyvtárakban tett kutatásaim alkalmával meggyőződtem, hogy ezt unicumnak tekinthetjük, mert a lengyel bibliographusok legjelesebbike Estreicher, a krakkói egyetem könyvtárának igazgatója²⁾ egy második példány létezéséről nem bir tudomással.

¹⁾ Egyetlen példánya a bécsi udvari könyvtárban. Ismerteté Révész I. Új M. Múzeum 1853. I.

²⁾ Szerzője több nagy lengyel bibliographiai munkának, melyek minket is kiválóan érdekelnek.

De viszont Estreicher egy más, még régebb kiadás felől nyert értesítést, a szent-pétervári császári könyvtárból, melynek pontos czímmását velem közlé.

Ezen kiadás 1527-ben szintén Vietor nyomdájában jelent meg. Czime:

Puerilium colloquiorum Formulae pro primis Tyronibus per Sebaldum Heyden ex Comicorum Campo hinc inde collecte jam denuo Germanico Polonico ac Ungarico idiomate illustrate. A végén áll: Cracoviae apud Hyeronimum Vietorem Ano MDXXVII. mense Augusto.

Nyolczadrétű 38 levél. ¹⁾

Ezen czimből (jam denuo) kitűnik, hogy az 1527-iki kiadást más korábbi kiadások előzék meg.

E szerint tehát bizonyos, hogy a mohácsi vész előtt magyarországi iskolák számára magyar szöveggel ellátott kézikönyveket nyomattak.

II.

A krakkói egyetemi könyvtárban tett kutatásaimnak, könyvészeti tekintetben, még más eredménye is volt.

A lengyel ősnymtatványok kiállításában egy 1539-iki zsol-tárkönyvet találtam, ²⁾ melynek egykoru kötésén, a táblák belső részének beborítására, magyarországi nyomtatványt használt föl a könyvkötő.

Mindjárt első megpillantásakor a XV. század jellemét véltem fölismerni rajta, és ezen véleményben a könyvtár szakértő tisztviselői is megerősítének, a kik egyuttal a legnagyobb előzékenységgel megengedték, hogy a tábláról leoldjam és N. Múzeumunk könyvtára számára megtarthassam.

A levett két töredék gondosabb megvizsgálása kideríté, hogy egy ívrétű kiadványból a negyedik levélnek alsó felét képezik; hogy továbbá a munka, melyből e részlet fönmaradt, szent Pál leveleinek magyarozatát tartalmazá.

¹⁾ A könyv élén ajánlólevél áll: »Generosae indolis ac optimae spei puero Ludovici Decii filiolo M. Anselmus Ephorinus.« (Ugyanezen ajánlólevél a későbbi kiadásokba is átment.)

²⁾ *Psalterium Davidicum.* Megjelent Scharffenberger Mátyás nyomdájában.

Ezután visszatérve a fővárosba, első teendőm volt Komjátí fentebb érintett munkájával vetni össze. A vizsgálat azon meglepő tényt constatálá, hogy a krakkói töredék tartalma teljesen föltalálható Komjátí munkájában.

Komjátí ugyanis szent Pál mindegyik levele elé bevezetést helyezett, a mely az illető levél keletkezését és tartalmát ismerteti. A krakkói töredék a rómaiakhoz intézett levele előtt álló bevezetés egy részét tartalmazza, és pedig szóról-szóra, betűről-betűre.

Ennélfogva csak két eset gondolható. Vagy Komjátí munkája nyomtatott le azon munkából, melyhez a krakkói töredék tartozik; vagy megfordítva azon utóbbi munka nyomtatott le Komjátíé után.

Mindkét esetben a legtermészetesebb magyarázat az volna, hogy Komjátí munkája két kiadást ért. Azonban erről semmi tudomásunk nincs. És kétségtelen, hogy az 1533-iki krakkói kiadásnál ré g i b b nem is létezhetett; minthogy Komjátí a fordítással — mint maga írja — 1532. szent Gergely napján készült el; az ajánlólevelet szeptember 8-án írta meg, és a nyomtatás már 1533. februárban be volt fejezve.

De újabb kiadás sem lehet a krakkói töredék; betűinek formája és a nyomdai kiállítás egész jelleme sokkal ré g i b b, mint az 1533-iki kiadásé. E mellett méltán állíthatjuk, hogy ha a ré g i b b (1533-iki) kiadásból 7 példány maradt fönn: az újabb kiadás nem veszhett el utolsó példányig.

Ha tehát a krakkói töredék nem Komjátí ismeretlen kiadásából való, fölmerül a kérdés: mikép kerülhetett a krakkói töredék tartalma, betűhíven, a Komjátí könyvébe.

A választ megtaláljuk Komjátí ajánlólevelében. Elbeszélve ugyanis, mint szólítja őt föl Perényi Gábor özvegye szent Pál leveleinek lefordítására, többi között így folytatja: »Jóllehet penyg hogy the nagysaagodnal azon Sent Pal Apostalnak leuely magyarázua valaanak, de maga the Nagsa: engemet onzol synth vala, hogy meg lathnam, ha mynd meg volna syo modone? syo keeppene? az deaky nyelwrewl magyarol fordoytatoth volna? Mely magyarázatoth mykoron en lattam volna, ennekem nem tettwnék hogy yol magyaráztaak volna, kynek nem csak az ertelme de meeg az oluasasays neheznek teczyk vala. Azért the

nagsa: engemeth keerny kezde, hogy ennen magam magyar nyelure fordoytanam.«

E szerint tehát Perényi Gáborné birtokában volt szent Pál leveleinek egy régi fordítása.

Toldy Ferencznek és irodalomtörténetünk többi művelőinek is föltűnt ezen utalás; de egyik sem bocsátkozott azon kérdés megvitatásába, vajon az a fordítás kézirat vagy nyomtatott könyv volt e?

Ha elfogadjuk, hogy a krakkói töredék nem Komjátinak egy ismeretlen kiadásából származik: szükségképen azt kell föltennünk, hogy szent Pál leveleinek azon régebb fordításából maradt fönn, melyet Perényi Gáborné megbírálás végett adott át Komjátinak.

Ez két kifogást tett a régi fordítás ellen. Úgy találta, hogy nem hű, és olvasása nehéz.

Azon, hogy a régi fordítás Komjáti igényeinek nem felelt meg, legkevésbé sem fogunk csodálkozni, ha az ő fordítását szemügyre vesszük.

Azokhoz tartozott ő, kik bár külsőleg nem váltak el a kath. egyháztól, a Luther által hirdetett új tanok befolyása alatt állottak. Ezen tanoknak közlönyévé tette fordítását. Oly szabadon, mondhatnók önkényesen bánik el az előtte fekvő szöveggel, hogy inkább paraphrasist nyujt, mint fordítást.

Különösen azon helyeken, melyek a hitnek és a jó cselekedeteknek hatását a megigazulásra érintik, vagy a hol a szentírás olvasásának és magyarázásának fontosságát hangoztathatja, — oly messzire ragadtatik, hogy az eredeti szöveg úgyszólván egészen eltűnik szemei elől.

Elmondható tehát, a maga theologiai álláspontjára helyezkedve, szent Pál leveleinek régi fordításáról, hogy néki nem tetszék, hogy jól magyarázták volna. És a régi fordítást természetesen nem használható föl. Azonban átvehető abból a bevezetéseket, melyek az apostol egyes leveleinek történetét és tartalmát objective adják elő. ¹⁾

¹⁾ Hogy ezen bevezetések nem Komjátinak művei, abból is következtetjük, hogy ajánlólevelében, bár a fordításról hosszasan szól, a bevezetésekről csak egyszer mellékesen tesz említést. Kiemelve, hogy a fordításban egyes szók megjelölésére gyakran több kifejezést állít egymás mellé,

Komjátinak a régi fordítás ellen másik kifogása az volt, hogy »az olvasása is nehéznek tetszik vala« neki. Vajon miért mondhatná olvasását nehéznek?

E kérdésre határozott választ nem találunk. De a valószínűség határaihoz közel jutunk, ha Komjáti kiadványát a krakkói töredékkel összevetjük.

Komjáti könyve gömbölyű, u. n. latin betűvel, a krakkói töredék szegletes u. n. góth betűvel van nyomtatva.

Ily góth betűvel nyomtatott könyvek sűrűen el voltak terjedve hazánkban. A magyarországi missálék és a Turóczy-féle krónikák mind góth betűvel vannak nyomtatva. De több jel oda mutat, hogy magyar szöveg nyomdai előállítására ezen betűket nem tartották alkalmasoknak. Legrégibb ismert magyar könyveink — Sylvester Ujtestamentomának (1541) kivételével — mind latin betűvel nyomattak.²⁾ A XVI. századbeli magyarországi nyomdák, az egy Abadi-féle sárvári nyomdát kivéve, mind ilyen betűket szereztek be.

A szent Pál levelei régi kiadásának hátrányául szolgált tehát az, hogy góth betűvel volt nyomtatva.

Egy másik hátránya lehetett és nehezítette olvasását folio alakja, mely kézikönyvnél, ájtatossági könyvnél valóban nem volt előnyös. És szokatlan is volt a magyar olvasóközönségre nézve. Mert tudjuk, hogy a XVI. században közel 600 magyar nyomtatvány közül csak öt vagy hat nyomtatott folio alakban, kevés negyedrébten, a legtöbb kis nyolczad- vagy tizenhatodrébten.

Mindezek után nem mondhatom kétségtelennek, de valószínűnek tartom, hogy a krakkói nyomtatvány azon régi fordításnak töredéke, mely a nyalábvári könyvtárban megvolt.

Még több kétséggel és nehézséggel állunk szemben, ha azt a kérdést vetjük föl, mikor és hol nyomtatott a krakkói töredék?

---

megjegyzí, hogy ezen eljárását »az Romabelieknek yrt leveleenk argumetomaba megh íelenttettem.« Az erre vonatkozó helyet könnyen beiktathatá a régi bevezetésbe.

²⁾ F. Ugy mint: Komjáti (1533), Ozorai (1535) Pesti (1536). — Sylvester Uj Testamentoma (1541) az első német betűvel nyomtatott könyv. A későbbi magyar könyvek között is alig egy-kettőt találunk német betűvel nyomtatva.

A lengyel bibliographusok állítása szerint oly betűket, a melyek ezen töredékben láthatók, a krakkói nyomdák nem használtak.

A M. N. Múzeum könyvtárában őrzött ősnymtatványok között egyben sem találtam fel a betűket.

Egész jellemők a XV. század végén Augsburgban és Nürnbergben nyomtatott könyvekkel egyez meg; és különösen a nagy kezdőbetűk egészen hasonlóak azokhoz, melyeket Schönsperger augsburgi nyomdász 1495-ben használt.

A töredékről készített hű fénynyomatú példányokat több jelentékeny németországi könyvtárnak megküldve, remélem, hogy biztosabb fölvilágosítást fogunk nyerni.

Szabadjon egyúttal e kérdésre nyelvészeink figyelmét is felhívnom, a kik a nyelv és helyesírás útmutatása mellett talán szintén pozitív eredményre vezethetnek.

Itt csak azt a föltűnő körülményt emelem ki, hogy a krakkói töredék úgy az *ö* mint az *ü* hangok jelölésére a *w* betűt használta. Ellenben Komjáti megtartva az *ü* jelölésére a *w*-t, hogy azt az *ö*-től megkülönböztesse, a *w* fölé *e* betűt helyezett. Továbbá a krakkói töredék a hosszú *é*-t nem különbözteti meg a rövid *e*-től; ellenben Komjáti a hosszú *e*-t gyakran úgy jelöli, hogy a betű alá vonalkát helyez. Mindez a magyar nyomtatás fejlődésében haladást jelez; és így nem lehet kétség az iránt, hogy a krakkói töredék régebb, mint Komjáti munkája. E töredék egyik lapjának hű hasonmását mutatjuk be a t. olvasónak jelen füzetünk A) alatti mellékletében.

Itt pedig közöljük a töredéknek egész szövegét betűhíven, minden sor alá helyezve Komjáti munkájának megfelelő helyét:

Romabelyeknek egygywsegwketh: es *) nnyen el haylo voltakath
 Romabelyeknek egygywsegwketh, es kwnnyen el haylo voltakath
 ynty wketh hogy fwlwttte ygen meg ak magukath hogy az-
 ynty űketh hogy Fűlűttte ygűn meghogyak magukath hogg az-
 oknak zep edws es hyzwlkwđw bezedűk myatta megh ne czalat-
 oknak zep edűs es hyzűlkwđű bezedűknek myatta megh ne czalat-
 koztassanak. Jolleheth kegyg ezwk kwz mindwnwk nagysokak ky-
 koztassanak. Jolleheth kegyg ezűk kwzűl mindűnűk nagysokak ky-
 uraltkepen tartoztanak az idwre es kora a: melybe megh az gorom-
 uraltkepen tartoztanak az idűre es korachra, melybe megh az gorom-
 ba kűrwzűthyen anyazentegyhas az Si bol es az poganyokbol ele-
 ba kűrzűthyen anyazentegyhas az Sidokbol es az poganyokbol ele-
 gywth lassin giarapodik vala es wekwdyk vala ky megh az
 gywth lassin giarapodik vala es newekűdyk vala ky megh az
 pogany feiedelmek ala vettetwth vala aga semmy nynczen benne
 pogany feiedelmek ala vettetwth vala demaga semmy nynczen benne
 oly hogy megh az mostanyualo idwkree alamy uduwssegws tudo-
 oly hogy megh az mostanyualo idűkrees valamý uduwssegűs tudo-
 many nem zabhattatnak tudnya my az el tanoztatando babo-
 many nem zabhattatnak tudnya mynth az el tanoztatando babo-

*. A türedék két része nem vág teljesen össze; a hézagot föltünteti az alsó sor.

nasag felwl: ky az vyzauonasoknak k a magwa es az keppen
 sasag Felwl, ky az vyzauonasoknak konkolya magva es, azkeppen
 tartya kegywssegnek zwmelyet es te seth: ugy annyira hogy
 val trta kegywssegnek zwmelyet es tetteteseth, wgy annyira hogy
 semmy nynczen ab byzony kegiwssegnek gyob ellenzweye. Ez vilagy
 semmy nynczen ab byzony kegiwssegnek nagyob ellenzweye. Ez vilagy
 bwlczesegnek philosophianak balgatag dalmarol: az hytnek irde-
 bwlczesegnek philosophianak balgatag byzodalmarol, az hytnek irde-
 merwl az keulsegnek: negedwssegnek el ztatasarol; az tudatlanok-
 merwl az keulsegnek, negedwssegnek el tanoztatasarol, az tudatlanok-
 nak nehoh nehoh es az babonasoknak g o oknak bekwsegwel el
 nak nehoh nehoh es az babonasoknak gyarlosagoknak bekwsegwl el
 zenwedecerwl: egymashoz valo enged zarto es staplalan.
 zemwendecerwl, egymashoz valo engedeshwz fel tarto Staplalan.
 do Bykwseghfelwl: az gonoz feiedel es az kegywtlen gonoz
 do Bykwseghfelwl, az gonoz feiedelmekek es az kegywtlen gonoz
 egyhazy feidelmeketh valam y ideiglen iseleserwl: hogy megh ne
 egyhazy feidelmeketh valam y ideiglen el uiseleserwl, hogy megh ne
 haboryttassek az kwzeneseges allapatn rtatasa: az gonoz tyte-
 haboryttassek az kwzwssegws allapatnak zwrartatasa, az gonoz tyte-

Apostoloknak asokrol; rzwth kwnywbees zep Bezednek vezer
 Apostoloknak iarasokrol zwrzwth kwnywbees zep Bezednek vezer-
 lweye. Es az Corinton nek elsw leuelybe mindewnwknnek egyebek
 lweye, Es az Corintonbelieknek elsw leuelybe mindwnwknnek egyebek
 nek fwlwtte nyeluekuel Merth iól lebeth amynth mongya zenth
 nek fwlwtte nyeluekuel Merth iol lebeth amynth mongya zenth
 Hieronymus akor az idw Mikor zenth Pal predicalloth sez leue-
 Hieronymus akor az idwben Mikor zenth Pal predikalloth sez leue-
 leth yrta mynd az egez nap etre lakozo nep Gwrwgwl zolth bezel
 teth yrta mynd az egez napkeletre lakozo nep Gwrwgul zolth bezel-
 lwth : demaga hiendw dol og az Cheltas nevu nepekuel nem volth az
 lwth, demaga hiendw dolog az Cheltas newu nepekuel nem volth az
 Romabelyeknek bezedwk zepseg es ekwssege olyan zepwn mynth
 Romabelyeknek bezedwknek zepsegh sekwssege olyan zepwn mynth
 Romaba: azonkeppen by dologh nem keues kulwmbsegnek lenny
 Romaba, azonkeppen byzony dologh nem keues kulwmbsegnek lenny
 az Ciliciaba lakozo embwi kwzwth ky Gwrwgul zol : es Athenas-
 az Ciliciaba lakozo embwrwk kwzwth ky gwrwgul sol, es Athenas-
 nak varosaba ky az wtwl on nyelwen gwrwgul zol. Az zenth Pal
 nak varosaba ky az w tulajdon nyelwen gwrwgul zol. Az zenth Paal

bezedenek ez fele nehezseg em keusesbe swlyath snehezsegwth twth
 bezedenek ezfele nehezsegere nem keusesbe swlyath snehezsegwth twth
 az Sidonyelwnel tulaydo ga kynek nyelweth wgy bezelgety Gw.
 az Sidonyelwnek tulaydonsaga kynek nyelweth wgy bezelgety Gw.
 rwgul hogy az zolasnak gyath Sido keppen itilned. Masodyk
 rwgul hogy az zolasnak mogyath Sido keppen itilned. Masodik
 okath az nehezsegnek aolytt az ky ielwnthetetlen dolgoknak homal-
 okatk az nehezsegnek aloytom az ky ielwnthetetlen dolgoknak homal-
 yossagath es nehez wo at vgy annyra hogy a myth wtekelleth ny-
 yossagath es nehez wolkath vgy annera hogy a myth wtekelleth ny-
 ha nyha kezwyrttety ya es fel kyalthany. Mint ez leuelnek
 ha nyha kezwyrttetyk el hagynya es fel kyalthany. Mint ez leuelnek
 hetedyk Capitulomya yawalyas embwr ky zabadyth megh
 hetedyk Capitulomyaba en nyawalyas embwr ky zabadyth megh
 engwmeth az en halando wmbwl: Es tyzwnegyedyk Capitulo-
 engwmeth az en halando testwmbwl? Es tyzwnegyedyk Capitulo-
 myaba. O isteny gazdag oknak: es bwlczieseknek: es esmereteth-
 myaba. O isteny gazdagságoknak, es bwlczieseknek, es esmereteth-
 nek melsege: Nihil inemw tykkokath akaratya zwrenth elhagy.
 nek melsege? Nihil neminemw tykkokath akaratya zwrenth elhagy.

RÉGI MAGYAR KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK.

Közli: Szabó Károly.

III-dik közlemény.

A magyar történelmi társulat ez évi vidéki közgyűlése alkalmával, mely Maros-Vásárhelyt és Segesvárt tartatott, nem csak az ottani, hanem a gyula-fejérvári, szebeni, székely-keresztúri, sz.-udvarhelyi, csík-somlyai és sepsi-szent-györgyi könyvtárakban is megfordultam. Minthogy azonban 1860 óta Erdélyben tett gyakori utazásaim közben ezen könyvtárak mindegyikét régi magyar könyvészeti szempontból rendszeresen átvizsgáltam, mostani kutatásom alkalmával csak néhány oly előttem eddig ismeretlen régi magyar nyomtatványt találtam, melyek vagy az illető könyvtár újabb rendezése következtében kerültek napfényre, vagy csak a legközelebbi években jutottak mint adományok egyik vagy másik könyvtárba. Ezek a következők:

(147.) *Annotationes in Regulam Divi Augustini Episcopi, hungarico sermone luculentissime donatam, in gratiam fratrum eremitarum ordinis Sancti Pauli primi eremite.* (Velence. 1537.). Kis 8-rét. A — N = 13 ív = 104 sztlan levél.

Colophon: Venetiis per Ioannem Patauinum & Venturinum Roffinellis. MDXXXVII.

Az ajánlás a címlevél hátlapjára van nyomtatva s így hangzik: »Reverendo Patri Fratri Gaspari, ordinis fratrum Eremitarum. D. Pauli Eremite Regulã Beati Augustini Episcopi professorum Priori Generali, Frater Gregorius Pannonius eiusdem ordinis, sed non meriti. S. P. D. seque humiliter submittit . . . . Venetiis IIII. Id. Martias MDXXXVII.«

A könyvecske tartalma: Regula Beati Augustini Episcopi latinul, magyar fordítással és latin magyarázó jegyzetekkel.

Említi ezen könyv szerzőjét Gregorius Coelius Pannonius név alatt, mint 1546 körül a római »ad Stephanum Rotundum« kolostor perjelét s a sz. Ágoston regulái magyarozatán kívül még két más munka szerzőjét, Eggerer, Fragment panis corvi proto-eremitici. 302. l.

Egyetlen példánya, melyből 2 levél (M, és M₈) hiányzik, a csík-somlyai Sz. Ferenczrendű zárda könyvtárában.

X (148.) Kalendarium C(hristi)vs Vrvnk Születése vtan M. DC. XXXII (Eszteendőre, mely) Bissextilis Avenarius Ianos által. Brassóban . . . . . Marton által. 2-r. 1 levél.

Ívrét egy lapra nyomtatott fali naptár.

Több helyt szakadozott példánya a székelly-keresztúri unitár. gymn. ktárában.

X (149.) Némethi Mihály. Igasság Proba-köve. Mellyen meg csalhatatlanképpen meg próbáltatik, hogy a Reformatusok meg maradtak az Apostoltól fundált Keresztvény Romai Ecclesiának Hitiben, s Vallásában; az Uj Romai Páristák pedig attól elszakadtanak. Melly Proba követ a szent Irásnak folyamattýában talált. Némethi Mihály az Ur Jésum Christusnak alázatos Tanítványa. 1. Thess. 5. vers 21. Mindeneket meg próbáltatok, a mi jo azt meg tartásátok. Nyomatattott M DCLXVIII. Eszteendőben. 8-r.

Ajánlva van Szendrei György tólyai papnak, Sáros és Torna vármegyei seniornak, és Teleki Mihálynak Kővár, kapitányának, Abauj és Máramaros vármegyei főispánnak. Az ajánlás kelte: »Gönczön 1668. 25 sept. irta az Author.«

Ezen könyvet, melynek egy példányát sem láttam, munkámban 1094. sz. alatt fölvettem, s megjelenési idejét hozzávetőleg tettem 1669-re, holott a közlött cím szerint már 1668-ban megjelent.

Megvan ezen könyvnek Enyeden P. N. F. által 1757-ben vett másolata a sepsi-szentgyörgyi ref. gymn. ktárában. — A mutató tábla szerint a könyv legutolsó szakasza a 71 lapon kezdődött, és így ha fölveszszük, hogy valamint Némethi Mihálynak 1669-ben megjelent »Igasság Próbakövének Nyert Peri«, úgy ez a könyvecske is 12-rét volt nyomtatva, az egész körülbelől három ívet tehetett. — Nyomatott példánya nem csak

ezen első, hanem a kolozsvári 1672-diki 2-dik kiadásnak is ismeretlen.

(150.) *Kájoni János*. Canticale Catholicum. Régi és Új Deák és Magyar Áitatos Egyhazi Enekek, Dicsiretek, Soltarok, es Litaniak; Kikkel a' keresztyének Esztendő — által — való Templomi solemnitásokban, Processiókban, és egyéb áitatoságokban szoktanak élni. Halottas Temetéskor — való, és a' négy utolsó dolgokról emlékeztető Enekekkel együtt. Most újonnan nagy szorgalmatossággal egybe-szedettek, meg-jobbítottak, és a' keresztyének éppületire, s' lelki-vigasztalásokra ki-bocsátattak, A' Szent Ferencz-Szerzetiben lévő *Kájoni, P. Frater Janos* által. Superiorum permissu. A' Csiki kalastromban, Nyomtatott Cassai Andras — által. 1676-ben. 4-r. I—III. rész. 786 lap. — Elül: címlap, ajánlás, a ker. olvasónak 8, v ég ül: Index Alphabeticus 12 sztan levél.

Ajánlva van »A' Tek. Nemes és Nemzetes Csicso-Kereszturi Torma István Uramnak, Nemes Belső-Szolnok-varmegyének egyik Fő-Ispánnának« stb. Az ajánlás kelte: »Költ a' Csiki kalastromban, Mindszent Havának 18. napján. 1675. Esztendőben. Kegyelmednek Isten imádó Káplánnya, Szent Ferencz zászlója — alatt vitézkedő *Kájoni Frater Janos, Custos Provincialis.*«

Fölvettem e könyvet munkámba 1188. szám alatt, hol azonban címét csak gr. Kemény József nem betűhű jegyzete szerint adhattam.

Egyetlen ismert példánya a csik-somlyai Szent Ferencz rendi zárda könyvtárában.

(151.) *Kalendariom* (Új és O). Christus születése után való 1687. Esztendőre Melly Magyar Országra, Erdélyre, és egyéb Tartományokra alkalmaztatott. *Neubart Janos* Theologus és Astrologus által. Es mostan ujjonnan nyomtatott a Lőcsei nyomtatás szerint. Kolosvaratt, *Nemethi Mihály* által. 16-r. A — E, (8 levelenként) = 39 sztan levél.

Erd. Muzeum könyvtárában.

SERÉDI BENEDEK KOLOZSVÁRI HÁZÁNÁL LEVŐ KÖNYVEINEK JEGYZÉKE 1678-BÓL.

Néhány hónappal ezelőtt néhai b. Wesselényi Farkasné született gróf Kendefi Rozália örökösei levéltárukból 100 darab válogatott oklevelet, s ezek közt 10 darab, drágaságokról s ingóságokról szóló, XVI—XVIII. századi eredeti leltárt, adományoztak az erd. Múzeumnak.

Ezen leltárak egyikében, mely Kolozsvárt 1678. január havában kelt, s melyben, bár a birtokos nincs megnevezve, kétségtelenül a Serédi Gáspár kolozsvári házánál létezett ingóságok vannak összeírva, az ékszerek, fegyverek, öltönyök összeírása után következik a XIII. szám alatt, a két fejér paraszt ládában volt »Könyvek regestuma.«

A mintegy 60 tétel alatt elősorolt könyvek igen is túlnyomó része magyar nyomtatvány s ezek egypár kivételével mind protestáns szerzők munkái, többnyire a XVII-dik századból. Az összeírás igen felületesen, a nyomtatási hely és év teljes mellőzésével, többnyire a szerző s fordító nevének említése nélkül, olykor a valódi cím szavainak némi változtatásával is történt, s ez által az egypár szóval jelzett könyvek pontos meghatározása tetemesen meg van nehezítve. Mindemellett is megkísértetem a leírt régi magyar könyvek lehető pontos és biztos meghatározását, s érdekesnek tartom az eredményt e szakfolyóirat lapjain közzétenni. Kitűnik ugyanis abból, hogy a Serédi Benedek ládáiban volt. 40-nél számosabb régi magyar könyv között — melyek közül a legrégebbs 1575-ben, a legújabb 1677-ben volt nyomtatva — csak egyet találunk olyat, melyet ma nem ismerünk s egyik vagy másik hazai könyvtárunk föl nem tudna mutatni.

Ez a »Meghalni akaró embernek praedicatorával való szent beszélgetése«, melyet ezen cím után meghatározni nem tudok,

s így ismeretlennek kell tartanom, ha csak netalán ez önkényesen adott czím alatt valamely hasonló tartalmú ismert munka nem lappang.

Fölkérem azért a régi magyar könyvészet barátait, legyenek szívesek e kétes könyv meghatározására figyelmet fordítani, s annak netalán eddig lappangott példányát megismertetni, vagy valamely más czím alatt ismert munkával való azonosságát kimutatni.

A regestrum, a zárjelek közzé foglalt észrevételeimmel, következő:

XIII. KÖNYVEK REGESTRUMA.

— Két fejér parasztládában. —

Bonfinius Latinus, kettő.

Marcus Aurelius Latinus.

Bonfinius Hungaricus. (Ez nem lehet más, mint Heltai Gáspár, Chronica az Magyaroknak dolgairól . . . Az Bonfinius Antalnak nagy könyvéből . . . Kolozsvár. 1575. Leírva: Régi Magyar könyvtár. 118. sz. a.)

Marcus Aurelius Hungaricus. Három. (= Prágai András. Fejedelmeknek Serkentő Oraia, Azaz, Marcus Aurelius Csaszarnak eleteről. Az Hires Gvevarai Antaltól . . . Bártfa 1628. Leírva: R. M. kt. 566. sz.)

Apollonii Argonautica. (Latin).

Perkinsus Ung. (Perkinsusnak 1676. előtt három munkája jelent meg magyar fordításban. Lásd: Régi m. kt. 499. 670. és 800 sz. a. — Melyikről szól a jegyzék, nem tudhatjuk).

Apocalypsis Exegesisse. Szath. Eötvös Istv. (= Titkok Jelenete, Avagy. Sz. Janos Apostol Mennyei Latasa . . . Szeben. 1668. Leírva: R. m. kt. 1078. sz. a.).

Catena Salutis per conciones catecheticas digesta. (Drégely-Palánki János fordítása lehetett, Kassa. 1667. Leírva: R. M. kt. 1055. sz. a.)

Jesuiták titkai (= Jesvita Paterek Titkai . . . Várad. 1657. R. M. Kt. 926. sz.)

Sphynx. (Latin).

Lelki csata. (Igen hihetőleg Czeglédi István munkája »A' Megh-Tert Bűnösnek a lelki-hartzban valo bai-vivasarol. Kassa. 1659. R. M. Kt. 942. sz. a.)

Decretum Tripartitum Regni Hungariae. Kettő. (Igen hihetőleg Verbőczy munkájának valamelyik 1676. előtti latin-magyar kiadása).

Praxis pietatis in exemplari. (1678. előtt 6 magyar kiadása volt, melyek mind ismeretesek).

Praxis pietatis in Compactura. Váradi nyomtatás. (Bayle Lajos Praxis Pietatisának fordítása Medgyesi Páltól. Várad. 1643. R. M. kt. 751. sz.).

Defensio regia pro Carolo etc. (Latin.)

Sion vára, in exemplari. (Czeglédi István munkája. S.-Patak — Kolozsvár. 1675. 4 r. — R. M. kt. 1187. sz. a.)

X. Lectiones pro X Fundamentis Religionis. (Latin.)

Fabricuis Adamassa. (Latin.)

Austriacae Austeritatis Confirmatio (Latin.)

Két nyomtatott praedicációk (az 1678. előtt megjelent halotti beszédek közül, melyek lehettek, meg nem határozható).

Enoknak Istennel való járása. Czeglédi Istváné. (Ezen gr. Rhédey Ferencz fölött tartott halotti beszéd megjelent S.-Patakon 1669. R. M. kt. 1093. sz. a.).

Enchiridium Theologiae Polani. (Latin.)

Kincses Tárház, Csúzi Jakabé. (Megjelent S.-Patak. 1668. R. M. ktár. 1070. sz.)

Igasság Istáppja seu Catech. Johannis Posaházi (Megjelent S.-Patak. 1669. R. M. kt. 1096. sz.)

Dominica Catechetica 2. Némethi uramé (= Szathmár-Némethi Mihály, A Négy Evangelisták szerint való Dominica. Kolozsvár. 1675. 4-r. R. M. kt. 1179. sz.)

Váradnak bolond orvoslása. (Nem más mint Pázmány Péternek Sallai István álnév alatt kiadott »Io nemes Varadnak gyenge orvoslása. Pozsony. 1630., melynek czimét a protestáns összeíró ferdítette el. R. M. kt. 595. sz.)

Kegelius magyar. (Kegelius Filep Tizenkét üdvöséges elmékedéseinek fordítása Debreczeni Pétertől, vagy Deselvics Istvántól. R. M. kt. 669. 686. 695. 1069. sz.)

Tábori könyörgések. (Bizonyosan Szántai Mihály, Bujdosó magyarok füstölgő csepűje cím alatt kiadott tábori imádságai, Kolozsvár. 1678. R. M. kt. 1196. sz.)

Speculum Mysticum SS. Trinitatis. (Drégely-Palánki János magyar munkája, mely ezen latin cím alatt Kassán 1668. 8-r. jelent meg. R. M. kt. 1065 sz. a.)

Idvesség istápjja, Pernyeszi Uram fordítása. (Avenarius János munkája, mely Osztopányi Pernyeszi Zsigmond fordításában valósággal »Idvesség Paisa« cím alatt jelen meg Kolozsvártt, 1678. R. M. kt. 1195. sz. a.)

Enchyridion 4 Lingvarum seu Dictionarium. (Latin-magyar-cseh-német kiadása Dictionarium quatuor lingvarum cím alatt megjelent Bécs. 1629. és Bécs. 1641. R. M. kt. 574. és 711. sz. a.)

Discursus de summo bono. (Josquinus Betulejus = Ziegler György ily című munkájának fordítása Szenczi Molnár Alberttől, első kiadás. Lőcse. 1630. 4-r. R. M. kt. 594. sz. a.)

Egynéhány Articulusok. (Erdélyi országgyűlési végzések nyomtatott példányai magyarul a XVII. századból.)

Propositiones M. scriptae Coram Sua Maiestate. (Mellius Péter latin munkája »Propositiones de Jah et Jehova. Várad. 1568. 4-r.).

Markalf bölcsesége. (Salamon és Markalf tréfabeszédeknek valamelyik régi magyar kiadása. R. M. kt. 133. 216. 247. 365. és 1599. sz. a.)

A kisebbik fejr lárábán.

Praxis Pietatis három, mindenik aranyos compactióban. (Medgyesi Pál már említett fordítása, hihetõleg újabb kiadásban Kolozsvár. 1677. R. M. kt. 1215. sz. a.)

Dominica Catechetica, kettõ, aranyos compactióban. (Szathmár-Némethi Mihály már fõntebb is említett munkája).

Keskeny ut, Pápai Páriz Imrée, aranyos compactióban. (Az 1678 elõtt megjelent négy kiadás közül hihetõleg a legújabb, Kolozsvár. 1671. R. M. kt. 1116 sz. a.)

Szent Háromság mutató Tükör, Németi uramé. (Szathmár-Némethi Mihály munkája. Kolozsvár 1673. R. M. kt. 1150. sz. a.).

Sibelius, Póсахázi Uram fordítása, aranyas comp. (Sibelius Gáspár Imádsági. Ford. Póсахázi János. Kolozsvár. 1673. R. M. kt. 1151. sz.).

Magyar Vollebius. (Vollebius János Keresztyén isteni tudománya. Ford. Komáromi Csipkés György. Utrecht. 1653. R. M. kt. 877. sz. a.).

Amesii Exeget. Tom. 2. (Latin; bizonyosan Mártonfalvi György 2 kötetes kiadása. Debreczen. 1670. és 1675.).

Confessio Helvetica, Latino-Hungarica. (1678. előtt három kiadás jelent meg. Debreczen. 1616. Oppenheim. 1616. és S.-Patak. 1654. R. M. kt. 465. 466. és 891. sz. a.).

Deák Vulgata Biblia, aranyas comp.

Joseph Historiája. (Tyukodi Márton munkája, Joseph patriarcha életének magyarázata. Várad. 1641. R. M. kt. 723. sz.)

Magyar Vendelinus. (Apafi Mihály fordítása. Kolozsvár. 1674. R. M. kt. 1161. sz.)

Posoni Kert. (Lippai János munkája, 3 részben, N.-Szombat. 1660, Bécs. 1664 és Bécs. 1667. R. M. kt. 1009. 1016. 1054. sz.)

Scanderbegus Historiája. (Bogáthi Fazekas Miklós munkája. Kolozsvár. 1592. és Debreczen 1597. R. M. kt. 255. 290. sz.)

Magyar Herbarium. (Irta Melius Péter. Kolozsvár. 1578. (R. M. kt. 141. sz.)

Két öreg kalendárium. Neubarth és Nagyszombati.

Apologia Ministorum Evang. Hungarorum. (Latin.)

Constitutiones Colosuarienses. (Latin.)

Lelki tudakozás de Electione et Reprobatione. (Nánási V. Gábor munkája, Kolozsvár. 1675. R. M. kt. 1178. sz. a.)

Meghalni akaró embernek praedicatorával való szentbeszélgetése. (Nem ismerem s meghatározni nem tudom.)

Rythmicum colloquium Stephani Eszéki. (Kolozsvárt 1669-ben jelent meg; R. M. kt. 1086. sz. a.).

Idvesség Istápjá. Pernyeszi Uram fordítása. (Említve főntebb is.)

Ugyanezen összeírásban mindenféle más tárgyak közt előfordul.

Approbata Constitutio. (Vagy az első, váradi 1653-diki, vagy a 2-dik, kolozsvári 1677-diki kiadás. R. M. kt. 878. 1212. sz.)

Compilata. (*Compilatae Constitutiones* első vagy második kiadása Kolozsvár 1669. és 1671. R. M. kt. 1085. és 1113. sz.)

Szabó Károly.

ISMERETLEN MAGYAR CODEX HERCZEG LOBKOWITZ MÓR RAUDNITZI KÖNYV- TÁRÁBAN.

Csontos Jánostól.

A múlt nyáron, a Nemzeti Múzeum megbízásából, a bécsi, prágai, lipcei, dresdai és wolfenbütteli könyvtárakban tettem kutatásokat. Tanulmányaim célját a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok és corvin-codexek képezték, melyeknek bibliographiájához évek óta gyűjtöm az adatokat.

Midőn a prágai egyetemi könyvtárban dolgoztam, Trouhlač J. úr könyvtári tisztviselő s a cseh humanisták jeles monographusa, a herczeg Lobkowitz-család raudnitzi könyvtárára figyelmeztetett, mely körülbelül 600 kézirat, 1200 incunabulum és 50,000 kötet nyomtatványból áll s tanulmányaimra főleg azért birhatna fontossággal, mert Hassenstein-Lobkowitz Bohuslaw XV. századi cseh humanistának könyveit foglalja magában.

Ez ugyanis több évig II. Ulászló udvarában tartózkodott s leveleiben többször említést tesz azon könyvekről, melyek a Corvinából jutottak birtokába.

Trouhlač úr tehát valószínűnek tartotta, hogy e herczegi könyvtárban corvin-codexek is lesznek, s tanácsolta, fordulnék ez ügyben felvilágosításért Patera úrhoz, a cseh nemzeti Múzeum könyvtár-őréhez, ki tíz év óta a csehországi vonatkozású középkori kéziratok lajstromozásával foglalkozik s kutatásaiban a raudnitzi könyvtár kézirateit is felhasználta.

Patera úr kérésre egész készséggel kutatta át gazdag collectaneáit, de ezekben a raudnitzi corvin-codexekről semmiféle jegyzetet nem talált.

Mindössze a mit számomra kijegyezhetett: egy magyar imádságos könyv volt, mely 1585-ben íratott s vörös atlasz kötésénél fogva figyelmét különösen megragadta. Azonnal Raudnitzba sürgönyöztem, kérve a hercegi könyvtár-órt, tájékoztatna a kezelése alatti gyűjtemény hungaricumairól. Még az nap megkaptam a feleletet: hogy a könyvtár kéziratai között csak egy magyar imádságos könyv 1585-ből, s a levéltárban nagyterjedelmű magyarországi levelezések a XVI—XVIII-ik századból találhatók.

Megvallom, hogy ezen felvilágosítás, specialis tanulmányaim szempontjából, ki nem elégített.

Magyar írott nyelvemlékeink 1585-ből már nem ritkák többé, hisz Szabó K. érdemes tudósunk ez ideig már 217 magyar nyomtatványt sorol fel¹⁾; a tudomásomra hozott magyar kéziratnak tehát nagy fontosságot nem tulajdonítottam. A levéltári correspondentiákról pedig azt hittem, hogy ezeket tudósaink már bizonyára felhasználták. Gondolkozni kezdtem tehát a fölött, vajjon a tudomásomra hozott adatok miatt Prágából Drezdába tervezett utamat egyáltalában megszakítsam-e?

Végre némi habozás után győzött bennem azon szempont: hogy a hol egy magyar kézirat van, ott valószínűleg más hungaricák is lehetnek s elhatároztam magamban, hogy Raudnitzban meg fogok állapodni s átvizsgálom a hercegi könyvtár kéziratait.

Prágától két órányira, a Bodenbach felé vezető vasúti vonalon az Elba folyó mellett, fekszik a város, melynek egyik ki-magasló bérczfokán a Lobkowitz hercegek kétemeletes várkastélya emelkedik, s impozáns külsejével az átellenben elterülő Elba-völgyön egészen uralkodik. E várkastély egyik földszinti szárnyában van a hercegi könyvtár több bolthajtásos teremben elhelyezve. Hasonlóan földszint, bár egészen más helyiségben, őriztetik a levéltár is, mely körülbelül 70 ezer darab oklevelet, levelet és másolatot foglal magában. Mind a két gyűjtemény a a hercegi család hitbizományához tartozik, s rendszeres kezelé-

¹⁾ Régi magyar könyvtár Budapest 1878. 1—110. 1.

sők egy szakképzett hivatalnokot foglalkoztat, ki egy személyben a könyvtárnoki és levéltárnoki tisztet viseli.

Ez idő szerint dr. Dvorsak Miksa úr áll a gyűjtemények élén, ki tanulmányait a bécsi történeti seminariumban végezte s több alapos publicatioja által a cseh tudósok között ismertebb nevet vívott ki magának.

Az ő szíves kalauzolása mellett tekintetem meg mind a két gyűjteményt, melyek kitűnően vannak rendezve s több rendbéli catalogusaik és indexeik által a buvár feladatát nagy mértékben megkönnyítik.

Tüzetesen azonban csak a könyvtár kéziratait kutattam át, mivel ezek között magyarországi vonatkozású dolgokat találni reméltem. A könyvtárnok úr előzékenysége igen előmozdította feladatomat, az ő szíves közreműködésével minden egyes kötetet gondos vizsgálatnak vettem alá.

Találtam köztük egy fényes görög Plato-codexet ívrétű hártján kiállítva, melyet Hassenstein-Lobkowitz Bohuslaw humanista állítólag 2000 aranyon vásárolt, továbbá több XIV—XV. századi görög és latin codexet, úgy mint: Euripidest, Sophoclest, Diogenes Laertiust, Diogenes Areopagitát, Demosthenest, Plutarchust, Virgiliust és másokat, melyek nevezett humanista könyvtárából a hercegi gyűjteménybe kerültek; magyarországi vonatkozású codexet azonban sem ezen, sem a könyvtár egyéb kéziratai között egyetlen egyet sem találtam.

Mint később értesültem, a raudnitzi könyvesház Hassenstein-Lobkowitz Bohuslaw könyvtárának már csak romjait bírja; ennek legnagyobb s legbecsesebb része ugyanis sokáig a komottai várkastélyban őriztetett, hol egyszer nagyrészen a tűznek, más alkalommal pedig a néplázadásnak esett áldozatul.

Ekkor pusztulhattak el valószínűleg a Corvinából ide került példányok is, melyeknek nyomát a raudnitzi könyvtárban hiába kerestem.

A kéziratok közötti kutatásaim tehát nem vezettek eredményre.

Kárpótolva érezhettem volna magamat a levéltár gazdag hungaricumai által, melyek hazánk XVI—XVIII. századi történetéhez nagyfontosságú levelezéseket, körülbelül 900 eredeti (mint

utólagosan értesültem, eddig fel nem használt) levelet szolgáltatnak, de ezeknek átkutatása ezúttal feladatomon kívül esett.

Visszatértem tehát eredeti kiindulási pontomhoz, az 1585-ben irt magyar imádságos könyvhöz, melyet a könyvtárnok úr, még mielőtt Raudnitzba érkeztem volna, szíves volt számomra a könyvtárból dolgozó-szobájába áthozni, de melynek átvizsgálását, részint mivel a könyvtárnok és Patera urak már smerték, részint mivel a többi kéziratokat kívántam előbb át-böngészni, legutoljára hagytam.

Mohó kíváncsisággal vettem a vörös atlaszba kötött könyvet kezembe, s mikor forgatni kezdtem, várakozásom ellenére, igen kellemesen lepett meg az, hogy mindjárt az első leveleken nem az 1585-ki, hanem a XVI. század elejére valló írást találtam. Végig forgattam a leveleket s találtam rajtok régibb írást is, melynek jelleme a XV. század végére vagy a XVI-ik kezdetére tehető, továbbá más írást 1514. évszámmal, végre jegyzetet, melyből kiderül, hogy a codex egy része 1513—1521 közötti időszakban íratott.

Nem volt tehát semmi kétségem az iránt, hogy a codex iratási idejére nézve itt okvetlenül tévedésnek kell lenni, mely valószínűleg onnan származhatott, hogy a boríték-tábla belsején az egykori tulajdonos neve mellett 1585-ik évszám jön elő. Ez hozta tévedésbe Patera urat, ki ezt collectaneáiban iratási évnék jegyezte be, s ebben tévedett Dvorsak úr is, ki sürgönyömrre gyorsan akarván válaszolni, az egykori tulajdonos által feljegyzett évszámot iratási évnék tartotta. E tévedést, midőn a codexet közelebbről vizsgálni kezdtük, közösen helyreigazítottuk, s tisztában voltunk aziránt: hogy ez több kéz által ugyan, de mindenesetre a XV. század vége és 1521 közötti időszakban íratott.

E helyreigazítás irodalomtörténetünknek egy egészen ismeretlen magyar codexet gyümölcsozott, mely a Toldy által felsorolt 40 codex között, ha XV—XVI. századi részét tekintjük a 9-ik, ha az 1514-ki írás után indulunk a 16-ik, s ha az 1514—1521 között irt czikkeket tartjuk szem előtt, a 21 ik helyet fogja elfoglalni.

E magyar codexnek bibliographiai ismertetését kívánom ez alkalommal e lapok t. olvasóinak bemutatni, s azt hiszem, hogy tudományos köreink nézetével találkozom, midőn azt azon her-

czegi család után, mely irodalmunknak e nagybecsű nyelvemléket megőrizte, Lobkowitz-codexnek nevezem el. Legyen a név, melyhez ezen magyar codex sorsa fűződik irodalmunkban megörökítve, a jelen közlemény pedig, szolgáljon bizonyosságul arra: hogy a nem közvetlenül nyert adatok megbírálásánál az autopsian alapuló utánjárás soha sem felesleges.

A codex 8-adrétben 176 beirt papirlevélből áll, magassága 16 szélessége 12 centimeter. Kötése vörös atlasz, vágása arany s egész kiállítására azon benyomást teszi ránk, hogy előkelő egyén használatára készült. Kora a XV. század vége és az 1521 közötti időszakra esik, mely időközben, mint az írás jelleme mutatja, kisebb megszakításokkal több különböző kéz által iratott.

Az írásbeli jellem az új-góth szegletes minuscula és a fél-góth között váltakozik s ez utóbbi esetben a kerek alakot mindinkább megközelíti. Egyes helyeken góth cursiv írás is jön elő.

A levelek az egész codexen keresztül egyhasábosak, quaternio beosztás köztük azonban csak igen elvétve észlelhető. Itt-ott 9 levél esik egy ternióra. Egy lapra átlag 22 sor számítható.

Lapszéli vagy sorok közötti jegyzetek nincsenek a codexben; annál több azonban a rubrum, mely a felírásokban, a szövegben és a sorok között igen gazdagon jön elő. Néhol egész lapok, másutt a szövegnek nevezetesebb tételei vörössel írvák; a mi főleg a búcsúkkal összekötött imádságoknál történik. A legendáknál az Isten és szentek közötti párbeszédnek szabályszerűen vörössel vannak feltüntetve.

A felírásokban a vörösön kívül még a kék színnel is találkozunk, de ezt a rubricator csak szórványosan használta.

Az initialék vörös és kék színűek s uncialis formában jönnek elő. Legszébb köztük az, mely a codex 16a levelét díszíti. (Lásd a B. alatti műmellékletet.) Az 1514—1521 között írt szövegrészben azonkívül még vörös és kék színű lombozatos lapszéli festést találunk, melynek azonban csak műveltségtörténeti becsé van. (Lásd a D. alatti műmellékletet.) Felemlítem még, hogy ezen részben két különböző levélen lapszéli díszítés gyanánt kezdetleges kivitelű madár szerepel, mely hihetőleg a rubricatornak egyik tollrajzi kísérlete.

A codexben többféle írást észlelhetni, melyekből legjellemzőbbek a következők:

A legrégibb írás a XV. század vége és a XVI. század kezdetére vezethető vissza. Ez az úgynevezett átmeneti írás, melyet miután az esztendő rajta kitéve nincsen, jelleménél fogva mind a két századnak egyformán vindicálhatunk. Így van írva a codexben a 16a–87b leveleken levő munka, mely jellemére és tartalmára nézve egy önálló egésznek képez s a codexnek legrégibb s legszebben irt része. Ez vetette meg annak első alapját, melyhez az 1–15 és 88–175 leveleken levő részek későbbben és pedig 1514–1521. közötti időszakban járultak. (Lásd a B. alatti műmellékletet.)

A másik jellemzőbb írás 1514-ik évből származik, a mint ezt a codex 122b levelén levő évszám mutatja. (Lásd a C. alatti mellékletet.) Ezen jellemet találjuk a codex 111a–132b levelein, míg a megelőző 88a–110b leveleket régibb, mindenestre 1514 előtti kéz írta.

A legfiatalabb írást a codexben a 133a–176b és az 1–15. leveleken találjuk. Kora ugyan határozottan kitéve nincsen, de vonásai kétségtelenné teszik, hogy 1514 után és pedig, mint a másoló egyik jegyzetéből következtethetjük, 1521-ig terjedő időközben íratott. A 171b levelén ugyanis a codex írója II. Gyula pápára úgy hivatkozik, mint a ki »a mostani előtt vala pápa.« Mivel pedig ezen mostani pápa nem lehet más, mint X. Leó, ki 1513–1521-ig uralkodott, a codex legfiatalabb részének iratási idejét 1514–1521-ig terjedő időközben kell keresnünk.

Ezen legfiatalabb írásról negyedik műmellékletünk hoz hasonlást. Megjegyzem még, hogy a codex utolsó leveleit és az első 15-öt egy kéz másolta.

Tartalmára nézve a codex: klarissa apácák számára irt imádságos könyv, mely búcsúkkal összekötött alkalmi imádságokat, szentekről való legendákat és példákkal fűszerezett erkölcsi olvasmányokat foglal magában. Kiemeljük ezekből a sok búcsús imádságot, melyeknek ájtatos elmondásához számos esztendei búcsú van engedélyezve. Van olyan imádság is, melynek naponkénti elmondásával 3, 10 sőt 20 ezer esztendei búcsú jár.

Hogy kik voltak a codex másolói, arra nézve a szövegben semmi positiv adatot nem találunk. Vannak ugyan a 15b és 176b

leveleken némi vonatkozások, melyekből következtethetni, hogy a codex 1514—1521 között készült része nem annyira másolat mint inkább eredeti szerkezet, de hogy ki szerkesztette légyen, arról ismét a szöveg semmi felvilágosítást nem nyújt.

Mindazáltal a codex magyarországi provenientája kétségtelen; sőt az egykorú fényes atlasz kötés után ítélve valószínű, hogy az eredetileg valamely magyarországi apácza-fejedelemszázony számára iratott s ennek tulajdona volt.

Milyen viszontagságok között vándorolt az az első birtokostól az utolsóig, s hogyan került Magyarországból Raudnitzba? ez még ekkorig felderítve nincsen.

Meglehet a Rosenberg grófok útján, kik leányágon a Zrinyiekkal voltak atyafiságban, (Rosenberg Éva, Zrinyi Miklósnak a szigetvári hősnek volt második neje) s kiktől a raudnitzi uramajoratus 1592-ben leányágon a Lobkowitz hercegi családra szállt; meglehet más úton.

A codex vándorlási történetében mindenesetre nevezetes körülmény, hogy 1585-ben Gebbl Jánosnak volt birtokában, ki az első borítéktábla belsején nevét következőleg jegyezte be: *dalom mint »1585. Hanns Gebbl von Miltfeldt der Röm. Kay. Mayth. Dienner.«*

Ki legyen azonban ezen ismeretlen bibliophil, ki nevét és állását a borítéktáblán jónak látta megörökíteni, honnan szerezte a codexet és miként jutott ez a Lobkowitz hercegek raudnitzi könyvtárába? ennek felderítését a jövődő buvárlatoktól várjuk.

Egyébiránt ez idő szerint nem annyira a provenientia, mint inkább maga a codex bir reánk fontossággal. Áttérek tehát részletes ismertetésére. Megjegyzem még, hogy a codex kikölcsönzése a hercegi könyvtár hitbizományi voltánál fogva, igen sok nehézséggel járván, szükségesnek tartottam a helyszinén tett kutatásaim alkalmával a szokottnál nagyobb mutatóványokat átvenni belőle, hogy a magyar tudományos közönség tartalmáról és nyelvészeti becséről lehetőleg tájékozva legyen addig is, míg a viszonyok megengedik, hogy azt idehaza színről színre szöveg kritikai és nyelvészeti szempontból tanulmányozhassuk.

A codex egy makulatur levéllel kezdődik, melynek fele a fatábla belsejéhez borúl, fele pedig le van szakítva.

A meglévő levlérszen tollal rajzolt nap köröket, helyesebben vasárnapi köröket találunk, melyeknek közeiben a vasárnapi és a napi betűk aranszámok nélkül vannak bejegyezve. A körök középső része eredetileg egészen tiszta volt. Ide írta be 1585-ben Hanns Gebbl főntemlített jegyzetét. Ezen napkörökből következtethetni, hogy a szöveget eredetileg úgy mint a müncheni codexben naptár előzte meg; ez azonban jelenleg hiányzik s a szöveg mindjárt imádságokkal veszi kezdetét, melyek így következnek:

1.) 1a—2b levél: »Mikoron az oltar elöt vagi awagy helieden mongiad . . . bwchws ýmatsagot.

O orok mindenható vr isten, tudom hogy nem volnek melto allania ate zent oltarod ellöt az en býneimnek sok voltaert de bizom a te nagi irgalmassagodrwl megis kõnyörgök tõredelmes zývel hogy engemet vegi az isteni malaztra, es meg bochasad nekem minden en býneimet es ýuttas engemet irgalmassagosson a menieý oromre Amen.

Mikoron estwe el akarz alonnia ezt mongiad

O edesseges vram iesus x. es zeretetes atiam. kerlek hogy te en velem lakozal es ez eýeli en velem nivgogial hogy az en testem almat vegien de soha az en zývem el ne alogýek de koronked te hozad vigiazon es teged ielenen lason valakiket en zereitek te hozad vegied es soha el ne hagiad de megh aldvan megh oltalmazad es mind oroke meg orizen en edes ýdvezetõm. Amen.

A mindenható aldot wr isten soha nogiob zamot nem vezen embertõl mint az haladatlansagert. Annak okaert estve mindenha ezt megholvassad aytatos lelek aký kõvetkezők es aytatossagul mongiad.

O boldogsagos zent háromsag dicireteket es halakat adok te neked az en teremtetemrõl meliben ennekem meltatlan zolgalo leanio dnak lelket es testeth attal es engemet a te abrazatodal es hasonlatossagodal meg ekesselettel es a keresztieneknek kõzibe zamlaltal engemet az õth erzekensegembe egezen teremtettel, minden oktalan alatnak felete zerzettel, a te zent angielodat ennekem tanítomvl, es zolgwli (igy) attad es enrllam bozwt nem allottal kõ naponked vetkezem es a te poroncholati dat meg tõrom de nagi irgalmassagosson el vartali a meg ýoboi-

tasra (igy) kegiesen megh hittal es a te malaztodat erdemem nelkyl attad ennekem, es az orok eletetis meg igirted, meliet a te zent valasztotidnak zerzettel, mind ez te aiandekýdirt en edes meg valtom legien te neked dichiret es dicesseg Amen.

Nem vala zokseg hog mind ezeket meg ýrnam de csak hegy emlekezetert hog akýt ez ýllet gyakorlatossagal meg-emlekezyk rula naghaladassal: hogy mikor el ievend akert vra keresven gomelczeth az o palantal ffaýan es nem lelven: Ne monhassa rwla az o zolgaianak mondvan: vagd ky hamar effat. mert csak a helth foglalýa: De ember ezt nem teheti isten malaztyanal (igy) kyl mýrt kegek mint a doctorok mongýak Soha semmi nem adatik embereknek mely nem zarmazneyek az edes zýz marianak altala. Annak okaert zenetlen hozaiia esedezel es o legien neked gondodnak viseleie: Azert az ora: a nap es a ffogadasok soha hegy napon se menienek ky zyvedbel mert amirel ember csak ritkan emlekezyk meg, Annak ez yege hogh chak aleg avag igen nehezen tarthatia meg, azert vala mely napon el ffeledny, meg az etel se essek neked ýzesen.«

2.) 2b-12b levél: Szent Ferencz legendája: »ez a ýtatos yras ýrattatott ký a bodog zent fferench atianknak kponwebol arrwl mikepen a nagy buchut vronk iesus o maga atta volt zent fferenchnek:«

A szövegben el van mondva assisi szent Ferencz legendája, a rózsákról, a sebhelyekről és hogy miként nyerte ő Krisztustól a nagy búcsút. Ott a hol előfordúl, hogy Krisztus és Szűz Mária megjelentek szent Ferencznek ezen hasonlatot találjuk: (4b levél).

»O istenben zeretõ atiamffiaý es tizteletes neneým de gondoliatok ze megh ha mikoron chak magiary kýralý menne valamely vitezenek latogatassaert hazahoz valion volnay orõme avagy nem hizem bator hogý volna, de ha meeg az o edes zileye el mene velle annal nagjobb volna, o azert valion mit mondhatwnk e bodog emberol kýhez nem chak magari (igy) kiraly de mind etelies földnek es mennek kýralia iqe«.

Colophon: »Azert mikor irnanak ydvezitenknek zyletise vtan ezer keth zazh hwzon harom eztendõben es ennek vtanna ada rea a sebeket az aldõt iesus egy eztendõuel halalanak elõtte ket eztendõuel Amen.«

12b-15b lev. »Olvastatik egÿ pelda e buchurvl«
Kezdeté: »Mikoron irnanak ezer harom zaz es tyz eztendö-
ben Bononiából mennek vala niolchan a buchura rauenaba kyk-
nek harma pap vala es egik zent ferencharmádz zerzetéböl
vala de atöbi vrak valanak es mikoron oda ÿuttak volna meg
zallanak egÿ vendeg fogado kazdag azonnalÿ mely esmeretes
vala nagÿ sokaknak« stb. Vége: »azert altaliaba tugiátok hogÿ
igaz az angely bodogazonÿ buchw mert az wr isten ömaga engette
ennek felette nagh sokat monda kÿt nem yrhatok meg mert
nem ffer ÿde.«

Eddig tart a legfiatalabb kéz munkája.

A 16-ik levéllel új munka veszi kezdetét, mely. mint emlí-
ténk, 71 levélből áll s az írás jelleme után itélve a XV. század
végéről vagy a XVI. kezdetéről való. Ez a codexnek legré-
gibb része.

3.) 16a —19a lev : »Vrnac: Neuebe: kezdetÿc:
Az aytatos: zent Bernardnac: könue; ez: vilag-
nac: meg: vtalasarol: es kristosnak: köuete-
servl: ekkepen.

Az edős Jesusnac v' zawa mondvan: A kÿ akar en
vtannam yvni tagagia meg w magat az az v tula'don akaratiat«
stb. Vége: Mert valakÿ az v erzekönsegÿt avag akaratyat kö-
ueti meg förtestetÿ az v consÿentiaiat (sic) lelkÿ esmeretit es
istenec malastiat el vestÿ. Amen.«

19b —26a lev. »Masod: Rese: ez konnec az halalnac:
meg: emlekézetiröl olvastatic: ekkeppen: Oo halal mel igön
keserv atte meg emleközetöd mert nem vot ol' erös sem
lessön hog: k'nec által ne keliön menni atte kapvdon. Azertigön
hamar: lesön te veled e teteme'n avag ez dolog az az a lalal:
(igy)« stb. — E leczkében két példa foglaltatik szent
Agostonból. Vége« kÿt en'gegiön nekv'nch atia' e' fÿv es zent
Lelöc örkökvöl örköke Amen.«

26b —31a lev.: »Olvastatyc eth az iras az embörÿ garlo-
sagnac Niavaliaszsagnac meg gondolasarvl.

Garlo es n'aval'as vag vala holott leiendes, es valahova te-
ritöd forditod te magadat hanem ha az vr lstenhös forditandod
magadat. Mÿre haborodol meg mÿert nem törtenic atteakarated
ackepen mÿnt te kevannad« stb.

A lecke végén példa van szent Ferenczről, mely így végződik: »est halvan az v' tarsa meg esmere az v' nag alazatossagat es cvlpaiait monda neký es soha tovaba nem mereskódec v'tet kesertenýe.

31a-43b lev.: »Neg'ed, resse ez kónnec olvastatic, az Ite-letrvl es az býnosokrol minemv kenockal kenzattatnak.

Mindõn nemv teteménnódbbe es mývelkodesódben az veget meg tekinched es nezed, es mýképen az soros itelõ býronak elõtte allas, kinec semmýel nýnchen týtkoltatvan« stb

A lecke után van két példa arról, hogy »ez vilag elmvlando es hýtsagos« Vége:

»Nem mindõnok kýk mongiac ennekõm vram vram bee mennec me'nnecek orsagaba de cak azok kýk thezýk az én menney att'annak akaratiak.« (sic.)

43b-47b lev.: »Olvastatic. eth az iras. tovaba az lelký meg vigasztalásrol ekepen: Vgmonda az aldot iesus az embõrý Nemzetnec mondvan Istenec orsaga thý bennetõk vagon No azert terõhed avag fordohad te magadat mint te telies zyved zerent az vr istenhõz« stb. Vége.

»Mert mindõn korun az edõs iesus az vtet zeretõket meg vigasztalýa mindõn nemv keservsegocben ezõket mongia zent Bernad Mel' megvigasztalast enge'diõn minekõnc is az aldotisten õrõke Amen.« Ehez nincs példa.

48a-51a lev.: »Oluastatic. az iras Arrvl. hog az vr Istenec igeiet nag. Alazatossagal. kel minekvneh halgatvneh: es hog sokan nem gondolvneh: vele.

Az adot isten zol az aitato lelochoz mondvan halgassad zeretõ fyam az en igemet es bezedýmet mindõn doctorocnak es ez velagý bucheknec thvdomannocnak felõte valot« stb. Vége. »kerioc azert az edõs iesusth hog agia v' zent malaztiat hog halgathassoc es mivelkõdetvnc kel bee teliesithessõk: Amen vg legõn.«

51a-52a l.: »Olvastatic tovaba Imagsag az aitato sagnac malastianac kereservl.

En edos vram istenõm Te vag' mindõn en iom Es ký vagonok en hog merezkõdõm te hoziád z'olanom En vagonok zegen te zolgad es el vetõtet ferõd (igy) nagalinkab (igy) v' talatos hog nem mint en magam tvdnam es merezkõdnem mondanom: de maga emlekõziel meg enrolam en edõs istenõm stb.« Vége.« mert te vag

az en bucheseğim mert bÿzonsagal esmers engomet es esmertel minek elötte az velag vot vona avag minek elötte az en Ann'amnak mehebol ez garlo vilagra zylettetem vona. Amen leg'on.«

52b-55b lev.: »Olvastatic eth az iras a bÿzon zeretonek meg byzonn'itasarvl.

Az vr isten z'ol az aitatos lelokkoz mondván: fyam nem vag meg erös es bwcz zeretö: mire vram mert eg' keves ellenöd valo meg haboritaserth meg hagod az el kezdöt ioth és fölte igen mohon keresöd az vigasagot. stb.« Vége.« Legön azert teneköd az zent Bernard mongia örökvl valo peldaiv az kevel' örögcnek menn'orsagbob (igy) valo lehylasok mert byzonaval ha az vr isten azockal mind ez napiglan nem gelmezöt nagialinkab teveled kÿtvl otalmazion minket az aldot ieszus mind örökvl ok. örökke: Amen. legön« Rubrumban:« Jesus maria. zent ferencz zent clara.«

4.) 56a-61a lev. »Kezdetik zent Bonauentura Ati-ancnak kőnve. Az tekeletes eletrvl kyt zerzet vala az v hvganak kÿ lakozyk vala zent clara azon'n'al eg' calastromba.

Miert hog te en thizteletes hugom engemet azon kerel hog en teneked kőnvet zerzenek az tekeletes eletrvl kibe te az te lelkedet foglalnad idő zerent az aitatos malastnac meg n'eresere. Mikoron kedig en az te alazatos keremesidnek eleget nem tetem ezt te ennekem kegesen meg bochassad. Im kediglen mastan en az te alazatos keremesödre reÿa engedven ez mukat (igy) fel vessem. Ez kőnvec azert első rese lessen hog mikepen es mÿ modal.« Kezdetek:« Hog. mi. zerlel. ember ivthasson ö maganac meg ezmeretire: es elmelkedesere:

Az aldot cristos ieszosnac aitatas jegesenec kevanvan ivt-nyä az tekeletes eletre. Előser zÿkseg hog ö magan kezdie el vg hog minden ez velagiacnak kevangagirvl el feledközven men-
nenbe az ö lelkÿ esmeretinek thitok hazaba es ot minden ö fo-
gatkozásat es zokasat es minden kevangagit es mivelkedetit es minden el mvlb bÿneket es ielenvlakat (igy) zeretetes meg meg gondolással hania vesse meg: stb.; vége: »En edes vram ieszus ag ennekem ol' malastot hog semmit egebet ne tugiak se tehessec, hanem hog cak enön magamat esmerhessem meg es tvd-hassam mert bizonnaival iob ember nec es hasnalatosb hog nem

mint az egecnek forgasat es minden fwvecnek haznalataiat tvdna. kých az az mel' meg esmeretöt engedijön minekvnc az aldotiesus örökke Amen Jesus.«

61a—68b lev: »Olvastatik. eth. az iras. az zent alazatosag rvl zent Bonaventura atiancnak kőnvebol es mikepen ivthasson. ember az bizon tekeletes alazatosagra.

Bizonn'aval valaký akaria es kevania az ő thvláldon fogatkozarat ő zyvenec zőmeivel meglatnýa zikseg hog ő magat meg alaznýa az hatalmas istennek keze ala. Annac okaiert az zent Bonaventura intý vala az ő hugat es mind az egeb hvgotat mondvan. Mikoron te vgmond Cristosnak zolgaloia megemerven at te fogatkozásodat tehat te magadat ig on meg alaziad es te magadnac vtalatos leg.« stb. Vége: »O azert mel' igön fölöte vtalatos az vr istennek az kev el embőz kýtvl meg őrizön minket az aldot isten örökvl öröke Amen iehsus.«

68b—77a lev.: »Harmad. Capitulum a vag' Re'se ez kon' nec oluastatic az zent zegēnseglv iehsus.

Az zent zegen'segis iozag es az tekeletes eletnec eg'ezyotara igen zyseg es vg annera hog soha sem eg ember nem lehet ennel kvl tekeletős.« stb. V'ége. »Azert mongia az iras ez nec az zegenőc es meg elegőznec es diceric az vr istent kých keresic vtet el az ő zyvec örökvl öröke Amen.«

5.) 77a—87b lev. »Olustatic eth az iras zent Bonaventura at'iannak kőnvebol az cristus: iesusnak: kenzevedesenec meg gondolasarvl.

Miert hog az aitatossagnak ő bvzgosaga mert tartatic es taplaltatik emberbe az cristos Jesusnac ken zenvedesenek es halalanak meg gondolasanac mýatta. Azert oluastatic az iras arrvl hog valamel' ember az meg othatatlan aitatatossagnac buzgosagat akaria ő magaba meg tartani. Tehat zýkseg hog mindenkoron az ő zyvenec zőmeivel az cristos iesusth ol' mint az magas kerez fan meg hotat nezie es tekinche« stb. Vége:

»O azért bodog az ky az aldot iesusnak kenzenvedeset mindenkoron az ő ziwebe hordozia: Dicertessec.az.edes.iesus öröke amen.

Maria
Jesus . . . zent
Ferencz.

Itt végződik a legrégebb kéz írása. A 88-ik levélen új munka következik más kéztől, mely a legrégebb kézhez legközelebb áll. Az írás mindenestre 1514 előtti időből való.

6.) 88a-91a lev.: »Ez a ȳtatos ȳras olu astat ȳk arrol miképen zent ferench es zenth kalara el reytettek vala egõth.

A bodog zent ferench mikoron lakoznyek angelȳ bodog azzonba es a bodog zent kalarat giakorta ȳntenie istennek zolgalatiara igen giakorta kerȳ vala a bodog zyz a zent ferenchet hogi avagi chak eczer ehetneȳek egõth velle mig meg halna, de a bodog zent ferench soha nem enged vala az õ kerelmessere.« stb. vége:« mert valamit keset vala hot ielesben kegȳk a zaȳtatossok es ȳffiak igen sem tugiak vala mit zolnanak nekȳ nagȳ õromegben mert inkab zeretik vala hogi nem mint tulaidon edes zȳleyket.«

91a-92b lev.: »Mikoron a bodog zent kalara vitetet vala karachon napiara viradolon a zent ferench eghazahoz.

Mikoron a Kristusnak aȳtatos iegese a zent kalara azzon nagi korsagba esset volna a zent dimȳen eghazaba aunira hogi nem mehet vala a tõb tizeteles azoniokal az egȳhazhoz a zolosmanak meg mondassara, de mikor elene ȳõt volna a karachon napia meli napon aitatossal zoktat vala komonikalni« stb. Vége: »ennek vtanna nagi edessen kezde intenȳ a zyzeket az aytatossagra es mongia vala, o edes Kristusnak aȳtatos zolgalõȳ o edes zȳz marianak leany de kerlek titeket hogi auagi chak mostan kezgiõkel az aldot istennek aytatos zolgalatiat kȳbõl dichirtessek az dichõseges zent haromsagh. Amen. Jezus maria Barzent« (igy).

7.) 93a-110b lev.: Új munka más kéztõl, »Jesus Mária szent ferencz kalara« felirással. »Vrnak neveben kezdetȳk az zent evfrosinanak elete miképen irta meg zent Jeronimos doctor a zent atȳak eleteben.

Vala Alexandriaban egy ember kinek neue wala pafuncius (igy) mindeneknek tizeteles: es meg erizwen istennek poroncolatit ez ember teruenzerent meghazasula es az õ nemzetibel ven maganak melto es alcalmas hazastarsot, kȳ teljes wala tizeteles io elkelcel (igy) de magzatȳa nem lezen vala. A õ vra kegeg felette igen zomorkodik vala ezen hog õ neki magzatȳa nem volna kire az õ temerdeke iozaga zalana« stb. Vége: »Az õ

atya pafoncius minden jozogat zerze az monostorhoz az holot evfrosina lakozot vala; es vgyan monostorban es azon cellaban es azon agban hala meg melyben az o leanya Eufrosina es az o leanyanak halala vtan eleh thyz ezteneeiglen: nagy jambory eletben es az o leanyaval heg koporsoban el temetek nag tiztessege: kyknek halaloknak napiat yllk azon monostorban mind ez may napiglan: Dicheegven (igy) az zent haromsagot: ez kepen vegeztetik az zent eufrosinanak elete. Amen es az yro munkayaert keer Aue mariat Aytatossaggal. Jesus Maria. Valalky zeretettel ez irast olvassa nem lehet oly kemeny zyve hog aytatossagra vag sirasra ne indulyon. Zent zeretet iratta hezt.«

8.) 111a—122a levél: Új munka, melynek íratása 1514-re esik. Felírás: »Vrunk aldoth iesusnak neueben kezdety a zenth elekeznek zentseges elete ezen keppen«

Szöveg: »Az diczeseges zent elekes vala eufemianusnak czak egetlen ffya mely eufemianus vala romay vrak kezet nemesb izteletesb es marhaua kazdagsagos hug anyra hog romaý czasarnak vtanna nem vala tlenel (igy) yelesb!« stb. Vége: »es mindennemő korsagbali ember valaký igaz hittel iarol vala a koporsohoz minden meg giogel vala az vr isten erdemenek matta mely io legen kegek neki zolgalni minden megertheti ez irásbol ez kepen vegeztetik az o elete. Diczertessek zent haromsag.«

9.) 122b—132b lev.: »Ugyanazon kéztől új munka következik, mely szent Gergely pápa hét búcsús imádságát és más búcsús imádságokat foglal magában. Ezek előbeszéddel kezdődnek, mely rubrumban egy egész lapot vesz igénybe s a következőleg hangzik: »Miset mond vala eczer a diczeseges zent gergiel papa es neký ylenek vrunk aldott iesus es akoron megjelentek neký az o zentseges keen zenvedesenek týtyaban Akoron valo aytatossagabau zerze imez yde ala meg yrt het zent imacagot de hog emberek nagio b atatossagal olvasnaiak engede hog valaký halalos bñnel kyl teredelmességgel terden alva megmongya es minden imaczag mongyon heg pr nostert és heg Aue^a taht vaal mindenzer telle huzon harom ezer eztendeig valo buczut: mentel vtol kegeeg mely imaczag vagion az az nyolczadik, zerze heg zent papa es engede hozza tizenket ezer eztendet. De ha mind oze zamlalyuk

kýt a teb papak engetek: tezen hetven ezer eztendei buczut: de apietas elet kel meg mondaný. 1. 5. 14.« (Lásd a 3-ik műmellékletet.)

Az előszót különböző alkalmi imádságok váltják fel, melyeknek ájtatos elmondásához számos esztendei bucsú van engedélyezve. Vannak olyanok is, melyekkel 3, 10 sőt 20 ezer esztendei bucsú jár. Egy imádság után ezen megjegyzés olvasható: »Valaky aytatossagal olvassa az felel meg ýrt imadsagot estve tahat ne felýen az eýel ellensegnek semmi csalardsagat vl.«

Az imádságokat szent atyák arany mondásai egészítik ki, melyek az élet különböző viszonyaira vonatkoznak, s az olvasót az ájtatosságra serkentik.

10.) 133^a–154^b lev. Itt a legfiatalabb kéztől erkölcsztanítások következnek az ember három főellenségéről, a következő felirattal:

»Embernek három few ellensege vagyon kikel eýel nappal keel vynya mynd holtaiglan kyket ha meg gőzendi meyorszagot vezy: ha kegyglen őtelek meg gőzetik pokolban lezen helye, else ellenseg ez világ masod testh harmad erdők.«

A szövegben aztán okokkal elmondatik: mért ellenségünk a világ, a test és az ördög. A világ például hat oknál fogva ellenségünk, minek könnyebb megértésére az ötödik és hatodik okhoz egy-egy példa beszéd van felhozva.

Arra nézve, hogy mért ellenségünk a test, három s hogy mért az ördög egy példát találunk a szövegben. Az egész czikkben tehát összesen hat példát.

Ezekből mutatóványképen átvesszük az utolsót, mely a codex 154^a levelén olvasható, s betűszerinti hűségben közöljük a mint következők:

»Az ewrdewg három bynewk myatta nagyob vezre karhozatya a lelket ereke errel (erekul). Olvastatik ellyen pelda. vala regente egy kiraly kynek vala hegy zep haiadon leania ky a balwan istenektewl feleletet weth vala hug hog mihelt hazassagra menne ottan meg halna, ky meg ýedwen mezeken es erdeken ýar vala es hazassagra nem megyen vala de mýert hogy ygen gorz seren vala ezt zerze hog valaky akarnaya ewtet hozza venye

hazassagzerent eleze hamarjät ffvtna ewele es ha meg haladnaya hozza menne ha kegyglen a leany haladnaja meg a viteezt tahat ffejt venneye ys ezenkepen nagy sook yffyw hossek vese-nek el miatta: lwta egy yffyw vitez yponenes newew ky akarwan e zyzet hozaya venneye mene hegý balwan istenhez kinek vala Venus neve ky adta neký harom arany almat es meg tanita mikepen jarna ew velek, el mene azért az ypomenes vitez ez harmariat foga futnya a zyzel ky leg ottan el halada a vitezt es a vitez kyvewe kebelebewl egyk arany almat es eleibe haýta oldalt felel ezt lata azyz vtana futamek es myg oda yara adegh el halada a vitez es mikort esmet el halatta volna azyz masodzer ees vgyan ten a vitez harmadzer es meg nehezeytek kegyglen az almak a zyzet es ezenkepen elhalada a vitez hozaiia vewe es ezenkepen el vezte az ew zizeseget. Lelewk zerent azyz leany a lelewk ky jgen gyors ajokban myg tyzta az ypomenes vitez az evrdeg ky harom arany almaknak myatta challya meg a lelketh, twdnia illik kewelsegnek miatta fevsvensegnek es parznasagnak miatta kykel mind ez vilag tellyes es ezenkepen meg zepleseyty es meg tewry ew zyzesseget es tisztassagat es hozaya vezý pokolnak fenekire holot ewtet knyzoza mind erekwl ereke.«

11.) 155a—171a levél: Ugyanazon kéztől más munka: a halálról. Kezdeté: »Emlekezel meg ember a halálról mert nem kessyk

Ez jgiket jrta meg bewlc salamon kenwenek heted rezebe mely sook jokat aad embernek halálnak emlekeztý, zent irasban sook helyen meg jelentetyk, mert hugy mond azon bewlc, emlekezel meg ember a te vtolso halálodrwl es soha nem vetkezel, ez wtan hug mond zent Bernald. A halálnak zwnetlen valo emlekezetý nagy Bodogsag ezt vele viselye ember vala holot yarad es soha nem vetkezyk towaba vgý mond zent agoston doctor semmy vgyan el nem vonza az embert a bintewl mikepen a halálnak gyakorlatos emlekezetý: Mert a halál tezy embert hog ew magat meg alazza mindeneket velle meg vtaltat es penitenciat tartath ewele: Mert hugy mond zent Jeronimos doctor kevnýew meg vtalnia mindeneket ky mindenkor gondolja magat meg halandonak lennye« stb. (Lásd a 4-ik műmellékletet.) Vége: »Azert zeretew atyam fyaý enny sook bezedbewl ezedbe vehe-

ed magadat, fellýed istennek ew rettenetes ýtletýt es zol azýz marianak mert valaky ew neký aytatossagal zolgal ew halalanak ýdeýen el nem veez Amen.« E munkában két példa beszéd jön elő.

A codex alkalmi búcsús imádságokkal végződik, melyeknek sorát a következő nyitja meg:

12.) 171b—176b levél: »Idwezleg dychesseges zýz napnal feniesb chillag istennek zeretetes an'ya lepes mýznel edesb rosanál pirosagosb, liliomnal feyerb, minden yozag teged meg ekeset, minden zent tegedet tyztel, mennyorzagba magassagosb amen. Pater noster Ave Maria.«

Ezen imádságnak történetét a másoló, ki valószínűleg a codex ezen részének szerzőjével ugyanegy személy így adja elő:

»ez meg ýr imatsagot hispaniabelý kiralne azzon Nagy ayandekal es nagy kewniergessel nyerte Julius papatul e mostani papa elewt ky vala, es valaky aytatossagal meg olvassa pater nosterrel es Ave mariaval minden vtal valamenyzer meg mongýa megwalia a nagý Bwchwt az az kentwl Byntewl odoz tatýk de hwgy ha halalos bynben nincen. Ezt en erettem minden napon meg mongyad ýo nenem.«

Ezután több alkalmi búcsús imádság következik, melyek a codex utolsó hat levelét egészen kitöltik. Minden imádságnál megjegyeztetik, milyen alkalommal mondandó, és mely pápa engedélyezte hozzá a búcsút. Az utolsó imádság, melyet a hajnali és a templomba menetel előtti imádság megelőz, a következő:

»Mikoron zentelt vizet wech read mongiad ezt en edes vram iesus Kristus ezentelt vyz az en byneimnek vruossaga es en lelkemnek ýdvessegýre a te zent nevedbe ky aldot mind orýke Amen.«

Ezzel a codexnek vége. Eredetileg ezután még több levél következett, de ezeknek most csak kitépelt nyomait látjuk.

Megjegyzem még, hogy a codex igen jó karban van; vörös atlasz boritéka egészen ép, s a két rézcsattból az egyik teljesen, a másik félig van meg.

Ezzel a codex bibliographiai ismertetését befejezem; mely alkalomból kedves kötelességemnek tartom herczeg Lobkowitz Mór ő fenségének, mint a raudnitzi urodalom birtokosának, azon

lekötelező liberalitásáért, melylyel a codex lefényképezését megengedni sziveskedett, továbbá Dvorzsák Miksa könyvtárnok úrnak, ki tanulmányaim czélját egész odaadással előmozdította s lehetővé tette hogy a codexet a helyszínén a megszabott hivatalos időn túl is használhattam, valamint a Trouhlač és Patera uraknak is, kik először e codex nyomára vezettek, hálás köszönetemet kifejezni.

RÉGI HAZAI KÖNYVFELJEGYZÉSEK A BUDAPESTI EGYETEM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Szilágyi Sándor.

Körülbelül egy éve múlt, hogy tisztelt barátom Fraknoi Vilmos a szakemberek figyelmét a régi könyvtáblák borítékjára hívta fel s oly fényes eredménnyel, hogy azóta egy egész halmaz régi magyar nyomtatvány emléke lett felelevenítve.

A könyvtáblák, könyvzímek azonban olykor más tekintetben is fontosak: régi birtokosuk felírták rá neveiket, sőt olykor más nemű feljegyzéseket is tettek — s megesik, hogy azok néha egy könyvnek érdekes történetét tárják fel a vizsgáló előtt, míg az utóbbiakból olykor történeti adatokat olvasunk le. Nincs kétség benne, hogy ha a könyvek provenientiáját igazoló feljegyzésekre országszerte figyelem fordítatik, képesek leszünk egyes nevezetesebb emberek könyvtárait is összeállítani. ¹⁾

Én ezuttal az egyetemi könyvtárból 12 könyv provenientiáját mutatom be az olvasónak.

¹⁾ Tudomásunk szerint a magyarországi középkori könyvtári viszonyok tanulmányozásával egy bibliographusunk évek óta foglalkozik s ez irányban már jelentékeny anyagot gyűjtött össze. Örvendünk hogy t. cikkíró úr a mohácsi vész utáni könyvtári viszonyokat tette tanulmány tárgyára, mely célra a régi könyvfeljegyzések 1711-ig nagybecsű adalékokat szolgáltatnak. Megvagyunk róla győződve, hogy ezen tanulmányok számos régi hazai könyvtár és bibliophilnek emlékét fogják felszínre hozni, miáltal mivelődés történetünk egy nagyfontosságú fejezettel gyarapodik.

I.

»Incipit Summa Theologiae edita a fratre Thoma de Aquino ordinis praedicatorum« fol.

Col: »Explicit opus primae partis Sancti Thomae ab Aquino diligenter emendatum ab excellentissimo sacrae Theologiae doctore magistro Francisco de Neritono ordinis praedicatorum per magistrum Albertum de Staendael.

Anno Dni MCCCCLXXIII. die V. mensis octobris«

ezimű könyv első lapján köv. ajánlat olvasható a XVII-ik század elején kelt irással:

»Librum hunc in tumultu belli Hungarici a militibus transeuntibus comparatum donat Franciscus Hrabecius minister ecclesiae Belasensis Reverendo admodum et doctoviro D. Nicolao J. Ministro Ecclesiae Nagy-Tapolcsanensis laudatissimo in pignus amicitiae Idem m. p.«

II.

Forliviensis azon (1475) példánya, melyről Pray Index Libr. Rar. I. 411 emlékszik, a Mossoczgy példánya volt. Nevét ekkép jegyezte be:

Zacharias Mossoczius Prot. Ap^{cus} Archid. Trenchiniensis Vicarius Nittriensis.

De Gradibus Matth. két kötetes művének Pray (Ind. Lib. R. I. 453) által felemlített példányába is beírta nevét:

»Zacharias Mossoczius Prot. Ap. Archid. Trenchiniensis.«

Ezen könyv címét leírta a boríték-lapra s nevét is aláírta: Zacharias Mochocj.

Mind e könyveket 1639-ben Kecskés János a pozsonyi jezsuitáknak ajándékozta.

III.

Aggregator Paduanus de medicinis simplicibus.

h. és é n. de 1470 és 80 közti években nyomott munka (Pray Index I. k.)

Mossoczy kezével az első lapon:
Don dis Aggregator Patauinus

Zach^{ar} Moshocj
Eppj Nitrien.

IV.

Status Papinianus Thebassának Placidus Lactantius magyarázataival Velencei 1480-iki kiadásán olvasható a kötés levelén:

Ex Bibliotheca R^{mi}. D.
Pauli Bornemjzza.
1581.

Az első levelen:

Zach. E. Vacien. ex Bibliot. quondam R^{mi}
D. Abstehemi E. T.

Kecskés János ajándékából 1639. a pozsonyi jezsuiták birtokába került.

V.

Savonarola Mihály »Practica de egritudinibus a capite usque ad pedes.«

Velence 1486 maj. 10.

A 2-ik levélen: (aj hiányzik)

»Zacharias Mossoczius Prot. Ap^{cus} Comes
p . . . . Archidiaconus Trenchiniensis Vicarius N . . . . .
Posteaquam Anno 1571 a die August . . . . . usque 20 graui mor . . . . .«

Ez is Kecskés 1639-iki ajándéka.

VI.

Fen prima quarti Canonis Auicenne principis cum explanatione Jacobi de partibus medicine facultatis professoris excellentissimi et tabula eiusdem.

Col. Impr . . . . Lugduni . . . . Anno . . . . 1498 nono Kalendas januarij.

A címlapon: Zacharias Mossoczius
ex Bibliotheca Magⁱⁱ
Christoph. Országh Lt. 1659.

210 Régi hazai könyvfeljegyzések a budapesti egyetem könyvtárában.

Kecsksés János 1639-iki ajándékaival került a pozsonyi jezsuiták birtokába.

VII.

»Castigationes Plinianae Hermolai Barbari Aquileiensis Pontificis« című »Romae Idibus Feb. 1513« Eucharius Argenteus Germanus által nyomtatott könyv igen érdekes provenientiája a czimlap első oldalán ekkép van leírva :

»Sum Sigismundj Thorda
Pannonij

Postea vero Zach Moshocj Eppi Tiniensis 1572.
Hinc Doctoris Nicasij Elebodij 1574.
Sed postliminius (?) ab obitu eiusdem
Doctoris et praeceptoris suj dilectj
Zachariae Mosshocj Eppi Nitriensis«
1582.

Az első két sor magának Tordanak írása, a többi pedig mind a nyitrai püspöké.

VIII.

»Lepida Lactantii Firmiani opera« 4o Párisban Jehan Petitnél 1513-ban nyomtatott könyv provenientiájára vonatkozólag ezt olvassuk a táblán:

»Liber Georgij Prybyzlawlich de Hrastowicza per venerabilem quondam magistrum Gasparum Zepetnekiensem Canonicum et vicarium Wespriemiensem nec non plebanum egerzegiensem legatus.

Anno Domini 1563.«

IX.

Dioscorides »De medicina materia Lib. V. De laetalibus venenis . . . .« 1529-iki kölni kiadása a czimlapon sajátkezű irással olvassuk :

Zachariae Moshoczii
Eppi Tininiensis
A^o 1572.

X.

Benedictus Alexander »Omnium a Vertice ad calcem morborum signa, causae, indicationes et remediorum compositiones« című Basel 1539-ben megjelent művében a 7-ik l. következő érdekes vers van:

Ungari et Germani utuntur hac regula:
Si tibi forte nocet nocturna potatio vini
Mane statim rebibas: fiet tibi sic medicina.

XI.

Lichtenau Conradus abbas urspergensis »Chronicum absolutissimum a Nyno Assyriorum rege usque ad tempora Friderici II. Imp.« című Basiliae MDLXIX. fol. megjelent művének táblájára a tulajdonos ekkép írta be nevét:

Aeternitas.

Hic murus aheneus esto.

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Valerianus Edmundus

Archidiaconus Nogradiensis

Metropol. Eccclae Strigoniensis

Canonicus.

In Castro Bitschensi Anno

1629. 14. octobris.

XII.

Neander: »Orbis Terrae Divisio Lipsiae 1586« című műve függelékében közöl hozzáírott leveleket és verseket. Az utolsó ezek sorában »Ad Stephanum regem Poloniae serenissimum ac potentissimum gratulatoria et supplicatoria«, melyet Stolberg 1580. jan. 8-án írt. Üdvözli Báthori Istvánt a muszkákon nyert diadalaiért s kéri, hogy a Dembinszky által lefoglalva tartott Meck-féle jószágokat adassa vissza.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY „RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRAHOZ.”

I.

Alkalmam lévén Hontmegyében tartózkodni, nem kerülhette el figyelmemet a Rakovszky családnak Lontón elhelyezett nagy-érdekű könyvtára, annyival kevésbé, mert Szabó K. »Régi Magyar Könyvtár« című munkájában többször úgy idézi, mint a melyben több, eddig ismeretlen régi magyar nyomtatvány létezik. Érdemes tudósunk t. i. e könyvtárt nem látta. ennek régi magyar könyveit csak a Pozsonyban létező catalogus után sorolta fel. Ennélfogva bár adatai hüek, de a címek rövidsége miatt nem lehettek kimerítők. — Én, ki szerencsés voltam e könyvtárt Marek Károly úr szivességéből megtekinthetni, ez alkalmat első sorban arra használtam fel, hogy Szabó Károly hiányos adatait kiegészítsem. Ilyen

1. Pázmány Péter. Imadsagos Könyve. Bécs. 1665. — E példány a Rakovszky család könyvtárában is meg van, minél fogva megerősíthetem Szabó Károlyt abbéli nézetében, hogy a catalogusban jelzett 1645. évszám csakugyan a hibás olvasásból keletkezett.

Ezzel kapcsolatban megemlítem azt is, hogy e példány azok számát szaporítja, melyekhez a »Poenitentiana k Tűkőre« című mű van kötve. (Szabó K. Régi Magyar Könyvtár 1021. és 1022. szám.)

2. Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában az 1389. szám alatti könyvnek címét csak ezen két szóban közli: Énekes könyv; teljes címe azonban a következő: ¹⁾

¹⁾ A zárjel közt levő hiányzik a címlapon.

(Az Sz. David Profetának ékes Rhythmusu Soltarival; Es) A' So(ltarokból) szerezte(tett) Ditsiret(ekkel), s' egyeb Istenes Enekekkel) és Hymnusokkal tellyes Könyv. Kit mostan egynéhány szép, új Enekekkel megjobbított, s' az Halott énekekkel meg-bővített, Az utollyan osztán szép áhítatos Imadsagokat — is hozzája adott, és kibocsátott; Lõtsén, Brewer Samuel 1690. 12-r. 642 l. Mutató-tábla 8 sztlan lev.

Hozzá kötve: Buzgó Hala-Adasok és Könyörgések. Rövid Könyörgés, midõn Reggel Fel-Serkensz. 58 lev. Az Imadsagoknak Tablaja. 1 sztlan lev.

3. Az 1390. szám alatt levõ munka teljes czíme a következõ: Molnár Albert (Szenczi). Szent David Kiralynak, és Prophétának száz ötven Soltari. A' Franciai nóták szerént Magyar versekre fordítattak Molnár Albert által. Lõtsen, Nyomtatta Brewer Samuel Anno 1690. 426 lev. Elül: cízl., elõbeszéd 2 sztlan lev. végül: Igazgató tábla 4 sztlan lev. Hozzá kötve: Buzgo Imadsagok. 5 sztlan lev.

4(152.) Ugyan e mûhöz van még kötve: Siderius János. Kisded Gyermekeknek való Catechismus, Azaz Rövid Kérdések és Feleletek által való Tanitas; A' Keresztyén Hitnek fő Agaztiról Melly irattatott Siderius Janos által, Most pedig újjobban és szép formában ki-botsáttatott. Lõtsén, Brewer Samuel által Anno 1686. 18 sztlan lev. Elül: cízl., Praefatio 2 sztlan lev. — Utánna cízlappal nélkül: Kitsiny Gyermekeknek Naponként való Reggeli és Estvéli Könyörgéseknek modgya, 4 sztlan lev. Siderius János munkájának ezen 1686-ból való kiadását még eddig sehohsem találtam följegyezve.

× 5. Ugyancsak Szabó K. munkájában 1568. szám alatt felsorolt Lelki fegyverháznak, mely a Rakovszky család ktárának catalogusában A. 6. S. 2. Nro 94. jegy alatt áll, teljes czíme a következõ:

Lelki Fegyver-Haz Melyben Minden-féle Lelki, és testi el-lenség meg egyözésére erõs Fegyver készítetett. A' Meltosagos Czobor Szent Mihályi Groff Czobor Christina Asszony Ó Nagysaga Kõltségével, minden hív, és Isteni szeretettel buzgó léleknek örömére egybe szedetett. Nagy-Szombatan, Nyomtatott az Academiai Bõtükkel, Hörmann János által 1700 Esztendõben. 200 l. Elül: cízl., 1 és 3 ajánló levél.

6. Sándor István M. Könyvesház 247. lapján ily könyvczím olvasható: 1701. Lötсэн. *Evangyéliomok és Epistolák.* Ugyan ily könyv czímét látta Szabó K. is a Rakovszky családi könyvtár catalogusában A. 12. S. 6. Nr. 2. jegy alatt. E mű czime már most következőleg egészíthető ki: *Evangeliomok és Epistolak.* Az Evangeliomokból szereztetett áhitatos, Imádságokkal egyetemben. A' Régi Keresztyénektől egész Esztendő által levő minden Vasárnapokra intéztetett és rendeltetett. Lötсен. Nyomtat: 1701. Eszt. 191 lev. 12-r. Elül: czímlap 1 lev.

Kudora Károly,
egyetemi könyvtártiszt.

Beirat. H. Y.
II.

Kitünő magyar bibliographusunk »Régi magyar könyvtárában« nincs említve:

(153.) *A Magyar Szóllásnál kezdetéről és módjáról való keresztényi tudomány, melly a kisdedeknek az ő oktatásokra egy néhány imádságokkal együtt (egy rózsza metszete) Nyomt. 1702.* H. n. 8-r. 12 sztlan levél. Nem lesz érdektelen, ha e kis munkáról a következőket megjegyezzük. A múlt századi iskolai reform idejében az egyetemi nyomda az isk. könyvek nyomozására szabadalmat kapván, de meg az oly hön óhajtott «conformitas» is úgy kívánván, a megyék parancsot kaptak a szabadalommal ellenkező, azt sértő, s ép úgy a methodikai conformitást akadályozó kiadmányok confiscálására. A nagyvárad kerület isk. inspectora nemzeti Verner Jakab úr már 1793-ban felterjesztett egy csomó ily könyvet a Helytartótanács-hoz, ép így történt más helyen is. 1812-ben 21, 313 és 7307 sz. a. ismét megújított a rendelet, s megyénként elkobozták a hely és a nyomtató nevének kitétele nélkül megjelent, vagy pedig a privilegiumot s a conformitást sértő könyveket. Vasmegyéből sok érdekes könyv ment föl, csak a Libellus Alphabeticusnak (L. Szabónál 1697-ről.) három 1770; 1791; 1793-iki kiadását küldték fel. Ennek a kis kath. abéczésnek a megkisebbitett terjedelmű kiadása a fentebb leirt czímű könyvecske. Ludwig Sámuel kőszegi könyvkötőnél lelték s két példánya ma is ott van a régi Helytartótanács Levéltárában. Maga a mű az akkor szokásos syllabizálással adja

előbb az olvasás tanulásra vonatkozókat, azután egy csomó imádságot, melyek közül nevezetesek: »Egy igen szép foganatos imádság a nagy győri öreg templomban levő csodálatos szűzanya Máriához, a mely három óráig véres könyhullatással áztatta orcáját 1696-ik esztendőben.« Más kiadásai e kis műnek 1791, 1793 h. n. (Elkoboztattak ezek is.) *Dr. Kiss Áron.*

A MAROSVÁSÁRHELYI HELV. HITV. FŐTANODAI KÖNYVTÁR ISMERTETÉSE. Koncz Józseftől. ¹⁾

A reformáció első századában, 1560 körül, már volt a reformátusoknak Maros-Vásárhelytt iskolájuk, mely egy igazgató — rector — vezetése alatt 4–5 segédtanító közreműködésével terjesztette a szellemi világosság sugarait a bérczes székelyföld lakói között 1718-ig.

A Sárospatakról 1671. kiűzött iskola egy része Buzinkai Mihály és Pósházi János tanárok vezetése alatt Erdélybe vonult s Gyulafehérvárrt, a református püspökök akkori székhelyén keresett és talált is menedéket, szállást, hazát; de csak 44 évig. Politikai zavarok, viszályok s a várújítás szükségességével leplezett vallási, felekezeti türelmetlenség újból fölvetették az üldözött iskolával a vándorpálczát 1716. márczius 26-án s Zilahi Sebes András és Szathmári Paksi Mihály tanárok vezetése alatt Maros-Vásárhelyre jött decz. 2-án; 1717-et mint vendég töltötte itt.

1718. ápril 30-án egyesült ünnepélyesen a vásárhelyi régi iskola (particula) a sárospatak-gyulafehérvári collegiummal s ez időponpon kezdve »M.-Vásárh. ev. ref. főtanoda« néven működik.

A tanoda történetének e rövid előrebocsátását mulhatlanul szükségessé tette a könyvtár történetének tisztább és világosabb ismertetése, mely a rendet következőleg szabja előnkbe:

- a maros-vásárhelyi régi iskola (particula) könyvei;
- a sárospatak-gyulafehérvári collegium könyvei és

¹⁾ Ez ismertetés más hazai könyvtárak ismertetéseivel együtt két évvel ezelőtt lett a »Könyv-Szemle« szerkesztőségéhez beküldve. Azóta a m. vásárhelyi ref. főtanoda 1877-i értesítvényében önállóan is megjelent, honnan czélszerűnek találtuk azt lapunk számára egész terjedelmében átvenni.
Szerk.

az egyesülés után történt gyarapodása a könyvtárnak.

A m.-vásárhelyi régi iskola kis könyvtárának keletkezése és gyarapodása.

Csulai György (1650–1660.) erdélyi ref. püspök küldött az iskolának 1650-ben egy 4-edrétű anyakönyvet, melyben föl vannak jegyezve 1690-ig, kik, minő és hány darab könyvet adtak az iskolának; álljanak itt a buzgó adákozók nevei és adományai egyszerűen elősorolva időrendben.

1650. előtt volt 20 darab, theologiai és pár klasszikus, Homer és Cicero beszédei.

1650-ben adott Csulai 10 iskolai kézikönyvet 35 példányban Alstedius-, Piscator-, Bisterfeld és Comenustól és katechesiseket.

1651-ben ugyan ő újból 19 kötetet, melyek között magyar művek is fordúlnak elő, mint: Kereszturi Pál »Csecsemő kereszttyén.« Medjesi Pál »Szent atyák öröme« és »Temetési pompa.« Enyedi Jánostól Disputationes practicae, Cicero levelei, Eustachius filozofiája, a többi biblia és theologiára tartozó művek.

1653-ban hasonlóan Csulai »Ciceronis orationes« 8 péld., »Epistolae ad familiares« 8 péld. Corderii »Colloquia.« Erasmi Colloquia.« Comenii »Janua latino-hung.«

1653-ban ápril hóban a vizsga alkalmával ifj. Szöcs Márton adott 18 könyvet; azok között két Terentiuust, Chronicon Carionis, Paulus Manutius, Medicina practica, Dialectica per quaestiones, Precationes sacrae, Catechesis Lutheri, Melanchton Loci communes, Formulae puerilium colloquiorum, Pietas puerilis stb.

1654-ben K. Vásárhelyi István Comenius J. A. Janua lingvae lat. — hung. 7 példány.

1655-ben nov. 17. Almási János bonyhai pap végrendeletileg hagyott 2-r. kötetben írott beszédek (conciones).

1656-ban okt. 29-én Bihari Gergely maros-vásárhelyi pap 4 művet: Calvini in librum Jobi conciones. Zabarellae Jacobi opera omnia. Peuceri Gaspari Elementa doctrinae de circulis coelestibus. Metrum memoriale.

1657-ben márcz 23-án adott valakinek 6 könyvet, egy azok közül magyar zsoltár.

1662-ben aug. 22-én Szabó Márton adott 20 művet: klasszikusok és isk. kézikönyvek.

1671-ben márcz. 22 én nagyvárad Almási István m.-vásárhelyi könyvkötő (bibliopegus) 7 darabot: Igazhit, Centuriae és Útitárs.

1680 körül Szepesi György kutyfalvi pap adott 43 könyvet: Gelei Katona István: Praeconium evangelicum. Nográdi Mátyás: Idvesség kapuja. Szathmár-Némethi Mihály; Dominicá evangelica, catechetica, halotti centuria és Dávid psalteriuma. Komáromi Csipkés György: Igaz hit, magyar biblia. Nánási István: Szűtitka. Hegyesi István: Kegyességnek nagytitka. Páriz Pápai Ferencz: Pax animae. Nagy-Ári Benedek: Orthodoxus Christianus. Sélyei Balogh István: Temető-kert. Köleséri Sámuel: Félkeresztyén. Szőnyi Nagy István: Martyrok koronája. Gönczi György: De disciplina ecclesiastica. Pápai Imre: Keskeny út. Milotai Nyilas István: Agenda. Heltai Gáspár: Zsoltár magyarul. Alstedius: Definitiones theol. Veresegyházi János: Lelki patika. Zsigmond király és császárnak krónikája és egyéb magyar krónika. Técsi Miklós: Lilium humilitatis. Pathai István: Amaz hétfejű parázna Babilonnak mezitelenségének tüköre. A többi idegen írók művei:

1689. november 9-én adtak:

1. Jenei Mihály az iskola rectora: Cic. Officia.
2. Keresszeghi Sámuel az iskola seniora: Vossii rhetorica, Cic rhetorica.
3. Csávási György alumnus: Erasmi apopht.
4. Bölkényi Bazil könyvtárnok: Erasmi apopht. et adagia.

Ugyanezen évben az iskola költségén szereztek: Virgilius minden költeménye; Ovidius metamorphosisa; Horatius, Virgilius Georgiconja, fordítás Apáczai Jánostól, kéziratban Ramus Péter arithmetica és grammatica; Cicero kötelességekről irt művének magyarázatja magyarul Apáczaitól, Ramussal egybekötve.

Az eddig jegyzettek forrása a Csulai-féle anyakönyv 4084. könyvtári szám alatt, mely a könyvtár legrégebb gyarap-czimtárának (catalogus) tekinthető.

Rendszeres czimtárt Kis-Éri György rector irt 1707. juliusban, mely össze van foglalva egy kötetbe az iskola törvényeivel 3835-dik könyvtári szám alatt 2-r. Indokolja is czimtározását: »mert igen sok elveszett a könyvek közül, részint azok hanyag

»sága miatt, kiknek az iskola törvényei értelmében gondoskodniok kellett volna azokról; részint a mostoha idők miatt. Kitűnik a hiány — írja tovább Kis-Éri — részint azon albumból, melyet a főtisztelendő püspök ur (Csulai) ajándékozott az iskolának; részint a könyvek catalogusából.« 5 seriesre osztva írja le a könyveket; megnevezi a kiadás helyét, idejét, a könyv állapotát. Az 5 seriesben 200 kötet könyv van. 1—14. szám alatt elősorolja az elszakadott könyveket és kéziratokat; megemlíti az anyakönyveket, végre Váji Ferencz balavásári pap 41 darab könyvét, melyek 1709. deczember 4-én kerültek az iskola könyvtárába.

A régi iskola könyvei közül 50 van jelenleg a tanoda könyvtárában, melyeknek azonosságát határozottan ki lehet mutatni; a többi vagy kicseréltetett, illetőleg eladatott, vagy elszakadott és elveszett. *Habent sua fata libelli.*

A sárospataki iskola könyveiről ugyanazon iskola régi anyakönyvéből meríthetni némi ismeretet.

1623. augusztus havában Tolnai István rector és Salánchi György isk. senior felügyelete alatt az iskola alumnusai megújították, újra irták a könyvek catalogusát. Eszerint volt:

Theologiai mű	31.
Történelmi	83.
Hellen és latin remekiró	7.
Nyelvészeti mű	7.
Theologia-magyarázók	28.
Auctores locorum comm.	87.
Bölcsészeti mű	49.
Orvosi mű	4.

296.

A rendezés ilyformán szak szerint volt ugyan, de a könyvek szerzőjén és a formátum megnevezésén kívül semmi egyéb említés nincs a 2-r. 4 levelen. Ezután betűsoros mutató — index alphabeticus — következik 10 levelen. Magyar írók is fordulnak elő: Szegedii Steph: Assertio, Georg. Enyedi. Melli Petri Herbarium. Janus Pannonius. Nicolaus Olahus. Gönczi Steph: Panharmonia. Lascovius Petrus. Szikszai Valentinus; De Sacramentis.

Ezt újból betűsoros catalogus követi 21 levelen, mely sokkal terjedelmesebb az előbbinél.

1635-ben ismét megújított a catalogus, de itt még a könyvek formátuma sincs megjegyezve. Két theka volt; egyikben 396 mű, a másokban 235, összesen 631, 7 levelen. Rendekre voltak osztva; az első könyvtárban volt 5 rend (ordo), a 2-ikban 6; de hogy a rendek szakot vagy formátumot jelentenek, meghatározni nem lehet. Hogy az 1671-ik kiüzetés alkalmával hányat hozott az iskola Gyulafehérvárra, bizonytalan; 38-ról világosan áll, hogy a pataki iskoláé volt.

A sárospataki iskolának könyveket hagyományoztak végrendeletileg:

Krizbai György 1617 körül és Sepsi János.

Egyes műveket adtak: Redmeczi János és Péter, Tolnai János és István, Madarasi János, ki Buzinkai Mihályt előbb sárospataki, később gyulafehérvári tanárt, 1648. decz. 24-én egyetemre küldötte.

Gyulafehérvártt 44 év alatt megint gyarapodott a könyvtár s pedig a könyvek táblája vagy címlapjára tett jegyzetekből következtetve egyes adományok és hagyományok által. Catalogus nincs ez időszakról. Az adományozók között a tanárok és püspökök nevei fordulnak elő gyakrabban, mint:

Buzinkai Mihály és Pósházi János.

Horti István 1684—1691-ig püspök.

Veszprémi István 1691—1714-ig püspök.

Kaposi Sámuel gyulafehérvári tanár Tóthfalusi Kis Miklós özvegyétől nyert emlékül a könyvtár gyarapítására könyveket 1702-ben.

Rozgoni Anna 1713. június 22-én elhunyt kedves férje Kaposi Sámuel gyulafehérvári tanár emlékének fönntartása végett könyveit a kollegiumnak adta 1713. augusztus 1-én.

Említés van még a Benei könyvtárról, e név leggyakrabban fordul elő a könyveken; ebből s továbbá, hogy külön »Benei könyvtár« cím alatt kezeltettek könyvei, következtetni adománya jelentékeny voltára.

120 a fehérvári könyvtárból Vásárhelyre felhozott könyvek száma s ezek mind theologiai művek.

A könyvtár gyarapodása a maros-vásárhelyi iskola és a sárospatak gyulafehérvári collegium egyesülése után (1718. ápr. 30.) 1) szerzés és 2) hagyományozás útján.

1) Szerzés.

1765-ben Szilágyi Mihály könyvtárnok Szebenbe és Enyedre megy, hogy a könyvtár részére árverezésen könyveket vegyen.

1767. október 1-ső és 9-én Técsi Miklós könyvtárnok kivész a könyvtár-alap kamatjából 153 m. forintot felső országokról hozatandó könyvekre.

1767. novemberben fizet a collegium a kolozsvári auction vett könyvekért 45 m. forintot.

1768. szeptember 21-én 30 frtot, október 7-én 20 frtot.

1769. szeptember 18-án 30 frtot.

1770. az enyedi auction áprilisban vett 35 könyvért 87 m. forintot és 45 dénárt.

1772. ápril 2-án Kövesdi János helybeli tanár 88 drb könyviért 40 frt 54 pénzt.

1772. május 1-én az enyedi auction vett Simon János könyvtárnok 12 könyvet 45 frt 58 pénzen.

NB. Plinii Secundi »Historia mundi« cum notis Harduini I—II. k. 32 m. frt 34 dénár.

1773. jan. 18-án a vásárhelyi auction vett 21 drbért 19 frt 93 dénár. Jan. 19-én Orgoványi Szilágyi ur 16 drb könyviért 28 frt 60 dénár. Nov. 13-án Venter Mihály könyvei közül 20 drbért 6 frt 58 dénár.

1775. az enyedi auction vett 18 könyvért 26 m. forint 50 pénz.

1775. végén a Köleséri könyvei közül 54 drbért 105 m. frt 39 pénz. (Latin és hellen művek.) ¹⁾

1776. junius 25.—1777. jun. 25-ig Zilahi Sámuel könyvtárnok fizetett könyvekért és azok szállításáért 481 m. forint 80 pénzt.

1777. jun. 25.—1780. aug. 31-ig tisz. Tholdi Miklós, Incze István maros-vásárhelyi tanár és Szegedi József enyedi tanár

¹⁾ Könyvek jegyzéke 123. sz. okmánytár.

könyveikért, továbbá külföldről hozatott és itthon egyesektől vett könyvekért 570 frt 53¹/₂ dénárt.

1781. aug.—1782. augusztusig 82 m. frt 25¹/₂ dénárt.

1782. aug. 1.—1783. november 6-ig 35 frt.

1784. jun. 1-án. Kovásznai Sándor »Patriae historia«-jáért 14 forint.

1785. aug. 29-én ad a collegium Zilahi Sámuelnek könyvszerzésre 236 frtot.

1789. okt. 14.—1791-ig Antal János könyvtárnoksága alatt könyvekért 212 frt 32 kr. Ugyanakkor sok kéziratot másoltatott s magyar könyveket is vett a collegium.

1793. Kovásznai Sándor m.-vásárhelyi tanár könyveit három testvére örökölte. Ezek közül (kovásznai) Szabó Mihály maroskereszturi ref. pap — Kovásznai Sándor sógora — egy részt kiválasztott s 280 frt 62 p. becsárban megtartott magának, a többi átbocsátotta a tanodának 516 m. frt 9 pénz becsárban; elegendvén ebből is 100 m. frtot, tehát 416 m. frt 9 pénzért 790 művet. Ezekből újból eladott az iskola 350-et gr. Teleki Lászlónak ¹⁾ 250 mfrtért és gr. Teleki Sámuelnek 7-et 18 frt 50 pénzért, maradt e szerint az iskolának 443 mű 147 frt 59 pénzben.

1794. jun. 20-án 15 könyvért 5 mfrt 30 denár.

A könyvtárnoki számadásokból ennyit lehetett kitisztázni a pénzen szerzett könyvekre vonatkozólag; tartalmukra nézve theologiai, hellen és latin klasszikusok s nyelvészeti művek túlnyomólag.

E század első felében a könyvtárnokok számadásában nincs említés téve könyvek szerzéséről.

2) Hagyományozás.

a) Szombati Sámuel, 1729—1735-ig székelyudvarhelyi, 1735-ön kezdve néhány évig m.-vásárhelyi tanár s végre gyulafehérvári pap, könyveit a tanodának hagyta végrendeletében. Mikor és mennyi került e hagyományból az iskola könyvtárába, adatok hiánya miatt nem lehet meghatározni. ²⁾ A könyvekbe

¹⁾ Okmánytár 127. sz. ugyanitt a Kovásznai könyvtárának két katalogusa, úgy az eladottak és meghagyottak jegyzékei is.

²⁾ Levéltár 67. sz. 1744.

jegyzett neve után következtetve, tizról lehet állítani jelenleg, hogy Szombatié volt.

b) Kemény János bárónak könyvei voltak Nádudvari Sámuel maros-vásárhelyi tanárnál s miután ő 1745-ben lemondott a tanárságról s Magyarországra ment, a báró a collegiumnak adta a nála volt könyveket s 1749. január 27-én Vajda Szentivánon kelt levelében igéri: »hogy ha sok fatalitásai engedik, bővebben contestálja ez indulatját.«¹⁾

c) Szilágyi-Székely²⁾ könyvtár.

Nagyenyedi Szilágyi Sámuel szabad báró, erd. kir. táblai ülnök könyvtárát gr. Székely Ádámnak hagyta és szabad rendelkezésre bizta azon föltétellel, hogy vagy a nagyenyedi, vagy a m.-vásárhelyi collegiumnak adja. Székely Á. ez utolsónak hagyta saját könyvtárával együtt 1772. aug. 15-én következő kikötésekkel:

1. A könyvtár a mellékelt czímtár szerint szállíttassék be a tanoda könyvtárába.

2. Külön helyen állíttassék fel és más könyvekkel ne egyíttessék össze.

¹⁾ Okmánytár 121. sz.

²⁾ Szilágyi Sámuel báró, Szilágyi Péter enyedi tanár fia volt. Tanult Enyeden; innen a frankfurti egyetemre ment, hol néhány évet töltött. Visszatérve Bécsben megállapodott s az udvarnál ágens lett, báróságot nyert s királyi táblai ülnöknek neveztetett ki Erdélybe s e hivatalt folytatta haláláig, 1771-ig.

Gróf Székely Ádám, borosjenői, cs. kir. aranykulcsos kamarás, az erdélyi ev. ref. ekkleziák- és collegiumok főgondnoka; tanult Németországban, Belgiumban, Angliában, Francia- és Olaszországban. Lockius János értekezését »De educatione prolium« francziából magyarra fordította és kiadta Kolozsvártt, 1771. 8-r., s ezáltal a szülők figyelmét fölébresztette s gyermekeik nevelésére irányozta és buzdította. A könyv jelességét mutatja, hogy 2-ik kiadást ért Budán, 1829. »Az erkölcsi nevelésről« cím alatt 8-r. 1--308. lap. Egy másik műve »A marhák körül való ausztriai rendtartás.« Németből fordította. Szeben, 1763. 4-r. 1--80 lap. (2375. k sz.) Ő maga nőtlen levén, utódot nem hagyott s benne a borosjenői Székely család kihalt 1789.

Hamvai az alamori család sírboltban pihennek. (Lásd Benkő J. Transsylvania Tom. II. Pag. 499. és gyászjelentés haláláról 9341. könyvtári szám alatt.)

3. A tanuló ifjúság használhassa, de csak ott helytt a könyvtárban s onnan a könyveket a szobákba kivinni ne legyen szabad.

4. Senkinek — bár minő állású, méltóságú és rangú legyen — a kollegiumból kivinni szabad ne legyen. Kivéve:

5. a tanoda tanárait, a m.-vásárhelyi papokat és azt, ki a német és francia nyelv tanítására leendő alkalmazva. Ezeknek elismervény mellett megengedtetik, hogy saját házukhoz, saját használatra könyveket vigyenek.

6. Neki magának (Székelynek), ha szüksége leendő valamely könyvekre, térítvény mellett kiadassanak s igéri, hogy pontosan vissza fogja küldeni.

7. A könyvtárnok külön könyvecskét tartson a zavar kikerülése végett, melybe bejegyezze azok neveit, kiknek meg van engedve a könyvkivitel az iskolából s a könyvek czímeit is jegyezze be s e mellett az adott elismervényt is tegye belé.

8. Mindezen föltételek pontos megtartására a könyvtárnok hittel köteleztessék. ¹⁾

Ez intézkedés értelmében jelenleg is külön álló részét képezi a könyvtárnak. 582 mű 904 kötetben csinos, aranyozott kötetekben. Vegyes könyvek, túlnyomólag azonban a jog és történelem van képviselve. Magyar mű kevés van benne, alig egy pár, nagy rész francia, a többi latin és német.

IX. 4848—5430. k. sz. a.

d) 1777. október 10. W y t t e n b a c h marburgi egyetemi theol. tanár végrendeletében görög, héber és holland könyvein kívül azokat, melyek catalogusában T. (Transsilvania) betűvel vannak jelölve, a m.-vásárhelyi universitás — tanoda — könyvtárának hagyja s rendeli, hogy azok a marburgi egyetemen levő erdélyi candidatusoknak adassanak át, alkalmilag Maros-Vásárhelyre szállítás végett. 1783. sept. 6-án Valdin Gottl. Joh. prorector ír a vásárhelyi gymnasium tanárainak s megküldi a végrendelet kivonatját is; tudatja, hogy az iskolának hagyott könyvek catalogusát elvégre elkészítették Szász ¹⁾ úr jelenlétében, ki

¹⁾ Okmánytár 22. sz.

¹⁾ Szász Sámuel, 1781. szeptember 21-én iratta be nevét az egyetem anyakönyvébe

szemtanúja volt a könyvek minőségének; végre kéri, hogy a könyvek elszállíttatása iránt teendő intézkedések felől értesítsék a marburgi akadémiát.

A könyvek azonban csak 1791-ben jutottak rendeltetésök helyére, Maros-Vásárhelyre s szállítás-díjban fizetett az iskola 84 m. frtot. A catalogus 8 levél 2-r. s a könyvek 1—215. sor-szám alatt vannak leírva; nagyrészt theologiai művek.

1794. okt. 22-ről van egy könyvjegyzék, melyen 45 pont alatt elő vannak sorolva Wytttenbach azon könyvei, melyek »vagy nem találtattak meg a leszállítás alkalmával, vagy eladattak.«

e) Gróf Rhédei Zsigmondné, báró Wesselényi Katalin 1770. decz. 5-én elhunyt 15 éves fia, Ferencz, emlékére adott 1788. aug. 27-én az iskola könyvtárának 131 művet, 180 kötetben, melyek az adományozó kivansága szerint Kis Redei Rhédei Ferencz cím alatt VII. 3627—3756. szám alatt vannak a könyvtárban. Vegyes művek.

f) 1790. Bacz István ó-tordai ref. pap 164 művet¹⁾ hagyott végrendeletében a tanodának; ezek beolvadtak a könyvtárba.²⁾

g) Mátyus István (kibédi) orvos doktor, a *Diaetetica* írója, 1800-ban május 24-én, életének 72-ik évében irt végrendelete II. pontja³⁾ szerint könyvtárát és nyomdáját a tanodának hagyta: »Bibliothecámat a theologicus könyveken, (melyeket »különösen Orbán Péter öcsémnek, a mostani mező-csávási papnak és az ő fiainak hagyok) és a magyar könyveken kívül, a melyek ezekből a ns. ref. collegium bibliothecájában megvannak, »hagyom és testálom ezen maros-vásárhelyi ref. collegiumnak, »olyan rendelés mellett, hogy a közönséges bibliothecában tegyék »ezeket együtt egy különös helyre ilyen felülírással: Bibliotheca »medica Matyusiana.«

»Nemkülönben a nevezett ns. collegiumnak hagyom a mostani házamnál levő typographiámat, egész készületeivel együtt: »úgy, hogyha mi hasznokra fordíthatják, éljenek vele; ha pedig »így hasznát nem vehetnék, adják el, (megjegyezvén, hogy e

¹⁾ Okmánytár 123.

²⁾ B. I. 1760-ban Senior volt a vásárhelyi collegiumban.

³⁾ Levéltár 517. sz.

»nekem ezer német forintál többbe áll) és ebben a történetben »állítsanak ennek árának intereséből négy szegény kibédi gyermek számára egy-egy alumnácskát, vagy ha idevalók nem találhatnának, más jóigyekezetű tanulók számára.«¹⁾ Könyvei nagyrészt orvosi művek. Könyvtárát 1802. szept. havában beszállították a könyvtárba. 1826-ban Fogarasi Sámuel készítette catalogus szerint 588 mű; jelenleg 912 mű 1326 kötetben IV. 2204.—3116-ig terjedő k. sz. alatt külön vannak elhelyezve.

Nyomdájáról a nyomda ismertetésében bővebben.

h) Sz. Szotyori József orvos doktor, 1829. febr. 16-án megváltoztatja 1825. márcz. 19-én irtt végrendeletét s az iskolának hagyja könyveit és orvosi műszereit, de úgy, hogy halála után is maradjanak nője Marosi Anna gondviselése alatt; lelkére köti nőjének, hogy el ne idegenítse, sőt esztendőnként poroztassa, tisztíttassa. Rendeli továbbá, hogy a nemes collegium is, midőn birtokában leszen könyveinek, medicus apparatusának, semmit ki ne cseréljen, el ne idegenítsen; hogy az ispotály doktor, chirurgusa, bábája könyveit, eszközeit reversalis mellett egész hónapig is használhassák, de azok is ki ne cserélhessék; ha elvesztik, megfizessék; vagy ha rontják, mocskolják, hasonlót köteleztetnek beadni. Midőn a nemes collegium könyvei a thecariusi változással számbavétnak, ezekre is hasonló ügyelet legyen. 1842. okt. 1-ső napján átadta az özvegy a végrendelet értelmében az iskola megbizottainak Török János és Szász István tanároknak mind a könyveket, mind az orvosi műszereket s ugyanakkor a biztosok be is helyezték az iskola könyvtárába. V. 3117—3403. sz. a. 286 mű 457 kötetben; VI. 3404—3626. sz. a. 222 mű 476 kötetben.

Nagyrészt orvosi művek.²⁾

i) Kézdi-Martonosi Fülöp Mihály szamosujvári vár physicusa 1829. szept. 12-én kelt végrendeletének³⁾ 10. pontja alatt így ír:

»Neveltetésemet és tudományomnak fundamentumát a m. vásárhelyi reformatum collegiumnak köszönöm; ugyan azért

1) 517. levéltári sz.

2) Végrendelete másolatja 130. sz. okmánytár.

3) Levéltár 1047. sz. okmánytár.

»minden könyveimet hagyom és testálom az irtt ref. collegium-
 »nak, oly hozzáadással, hogy ha azok a bibliotheca számára meg
 »nem tartatnak, licitatio útján adassanak el és a mi pénz azok-
 »ból begyűl, annak interesséből szereztesse nek praemiumok és
 »esztendőnként osztassanak ki a jóigyekezetű szegény tanulók-
 »nak.« 98 mű.¹⁾

k) 1850-ben a maros-vásárhelyi olvasó-társaság aligazgatója Erszényes József, minthogy a társas összejövetelek, egyletek, gyűlésezések szigoruan tiltva voltak s azon gyásznapok újból kiderülésére távolról sem mutatkozott legkisebb remény is, a tagok általános megegyezése következtében a társaság könyveit följánlja²⁾ a tanoda könyvtárának s azok átvehetésére fölhatalmazást³⁾ küld. A tanoda átvette; czímtár szerint 774 mű, de az átadáskor csak 654 találtatott, 120 elveszett, vagy a tagoknál maradt. XII. 5942—6626. sz. a magyar irodalmi könyvek közé vannak beosztva.

l) Dósa Elek (makfalvi) jogtudor, m.-vásárhelyi tanár, 1867-ben országgyűlési képviselő a magy. szabadságharc alatt viselt kormánybiztosságért börtönre és vagyonvesztésre⁴⁾ ítéltetvén, könyveit 1854. jan. 27-én letoglalták⁵⁾ s elárverezték. A 9 frt és 16 kr-ra becsült 453 kötet és füzetből álló könyvtárt a volt tulajdonos megbizásából Szász István tanár vette meg 16 pgófrton. Dósa kiszabadulván a börtönből, Szásznak megtérítette a 16 frt vételárt s könyveit átadta a tanoda könyvtárának 1854-ben. XVI. 7169—7457. k. sz. A szakértő idegen jogtudósok nem feledkeztek meg magukról is: kiválogatták és megtartották maguknak a legjelesebb műveket, melyeket Dósa többé nem tudott vissza-keríteni.

m) 1856. Bolyai Farkas bolyai, m.-vásárhelyi tanodánál mennyiség- és természettan tanára, a Tentamen halhatatlan emlékü írója, könyveit iskolánknak hagyta, hol 50 évnél tovább

¹⁾ Okmánytár 132. szám.

²⁾ Levéltár 1985. sz.

³⁾ Levéltár 1991. sz.

⁴⁾ Levéltár 2097. Catalog der am 27-ten Jänner 1854. von dem zur Güter-Confiscation verurtheilten Professor Alexius Dósa übernommenen, noch nicht catalogisirten Bibliothek.

⁵⁾ Ugyanott.

működött. 145 mű 239 kötetben. XIII. 6627—6700. ^{sz.} k. sz. a.

A könyvtár legújabb része XVII—XXIX. elhunyt tanárainak, gondnokainak, vagy a tanoda egykori növeltjei halás megemlékezésének köszönheti gyarapodását. Álljanak itt egyszerűen a kegyeletes hagyományozók nevei és adományaik száma:

a) Ercsei János (téglási) előbb székudvarhelyi, 1837-től 1852-ig m.-vásárhelyi tanár, hagyott 171 művet.

b) Incze Ferencz (m.-solymosi) gr. Kemény Sámuel nevelője 1845. irt végrendeletében 184-et. (Meggalt 1853.)

c) Moos István ügyvéd 645-öt. († 1859.)

d) Szász István (ilenczfalvi) m.-vásárhelyi tanár 548-at. († 1859.)

e) Péterfi Pál (kibédi) orvos-doktor, m.-vásárhelyi ev. ref. tanoda algondnoka († 1861. könyveit, 90 mű 240 kötet, Péterfi Károly és József testvérei a maguk és több testvéreik nevében 1868. április 22-én adták át a tanodának. Orvosi művek.

f) Ercsei József (téglási) »ifjabb korában lelkész, majd bölcsész, öregségében költő; megpróbálta a mérnökséget, építészetre vállalkozott; lett vármegyei, végre kamarai erdész Tordán« († 1868.) 182 művet.

g) Bod Péter, ki 1846-ban a maros-vásárhelyi tanodához megválasztatott volt tanárnak, de nem fogadta el ez állomást († 1868.) 427 művet.

h) Magyarósi Szőke József székelyudvarhelyi tanár, 1871-ben irt végrendeletében 104 művet 156 darabban.

i) Péterfi Károly (kibédi) 1818—1837-ig m.-vásárhelyi tanár, később tordosi, dévai, végre maros-vásárhelyi pap, könyveit, 173 mű 287 kötet, gyermekei átadták a tanodának 1873. febr. 5-én; túlnyomólag bölcsészeti művek.

k) 1875. augusztusban az erdő-szentgyörgyi gr. Rhedei, most Würtenberg, könyvtárból is nyert 63, többnyire régi magyar művet könyvtárunk.

R e n d e z é s.

1850 ig a könyvtár csak egy termet foglalt el és I—XI-ig terjedett. A XII—XVI ig történt gyarapodás a könyvtár nagyobbitását tette szükségessé s így nyitattott újból egy kis-terem

közvetlen a régi könyvtár mellett, hova a hellen és latin remek-írók X—XI, áttétettek s a forradalom után gyűlt könyvek is XII—XVI. berendezettek és czímtározattak 1858-ban. A könyvtári szám 1—7457-ig terjedett s egy bezárt egészset képezett. A X., XI., XII., XIII. és XIV. számoknál üresen maradt könyvpolczokhoz mérten a czímtárban is üres lapok hagyattak későbbi beékelhetés tekintetéből. Nem lévén azonban ugrás a sorszámokban, a beékelés csak a szám mellé ragasztott a. b. c. betűk segítségével volt eszközölhető a czímtárban, mint ezt az $5587\frac{a}{46}$, $5941\frac{b}{28}$, $6626\frac{w}{42}$, $6750\frac{sz.}{1}$ és $6894\frac{III}{1}$ számok mellett álló betűk mutatják.

1858—1872-ig gyűlt könyvek rendezése és czímtározása XVII—XXVIII-ig egyöntetűség tekintetéből az előbbi mintájára folytatólag történt 1872-ben, azon különbséggel, hogy a betöltetlen maradt térhez mérten a folyó sorszámokban is ugrás van; a betűsoros czímtárban pedig az átellenes lapok tisztán hagyattak a később gyülemző könyvek illő helyre való beigtathatása tekintetéből.

Ezek a kisterembe vezető folyósó elrekesztett részében és a nagyterem közepén fölállított 2-ik oszlop polczain stb. helyeztetek el, mely alkalommal térszűke miatt a II. és V. sz. kisebb és mozdítható könyvpolczok a folyósóra tétettek át a nagyteremből.

Hogy a kegyeletes megemlékezők hagyományai megkülönböztessenek s a szakrendezés is eszközölhető legyen, rendező a hagyományozók műveit külön-külön jegyzékbe vette és számozta különböző színű papírra nyomott kis számokkal s ezeket a könyv sarkára fölül ragasztotta, ezután kiválogatta és rendezte szak és alak szerint s a számot a könyvek sarkának alsó részére tette.

A több kötetből álló műnek csak első kötetére van ráillesztve a könyvtári szám s megjelölve a kötet mennyisége a könyvtári szám után tett a. b. c. stb. betűk alatt álló kisebb számok segítségével. Így $9083\frac{a}{1-2}$ sz. a. (Benkő Transsilvania) mű két kötetből áll; belől azonban a könyv tábláján vagy címlapján ki van írva veres tintával mindeniken, hogy ugyanazon szám alatt álló műnek hányadik kötetete — $9083\frac{a}{2}$ Transsilvania 2-ik kötetete.

Az 1858-ki rendezés alkalmával a könyvek táblájának belső oldalára az iskola tulajdonát jelölő kis lapok ragasztattak. A maros-vásárhelyi ev. ref. főiskola könyveirattal. 1872 óta bélyegző használatik e célra.

C z í m t á r.

1. Legrégibb a Csulai-féle anyakönyvben, ez azonban inkább gyarap-lajstromnak tekinthető.

2. Sárospataki anyakönyvben.

3. A Kis-Éri György által 1707-ben írott.

4. Szilágyi József és Mihály által 1762—1765-ben készített.

5. Alphabeticus catalogus kettő, évszám nélkül 1778-on innen eső korból, a mint a papirba nyomott évszámból következtethetni.

6. 1780. a Zilahi Sámuel által kezdett és 1826-ban Fogarasi Sámuel által folytatólag írt catalogus.

7. 1832-ben Albert Márton írt catalogust, két darab.

8. 1858-ban Szász István tanár és könyvtár-felügyelő vezetése alatt Koncz József könyvtárnok rendezése szerint Albert Márton által írott két vastag kötet hely és alap s egy kötet betűsoros czímtár.

9. 1872-ben Koncz József folytatta az előbbi rendezés nyomán az újabban gyűlt könyvek czímtározását, 2 kötet.

Gyarap-lajstrom 1872. óta; ebben megjelölve a könyvszerzés neme.

Többes példányok czímtára betűrendben; 570 mű több kötetben. Az átellenes lapok tisztán hagyattak, hogy a szaporodás alkalmával az illető betűkhöz be lehessen iktatni a könyveket.

Régi magyar nyomtatványok lajstroma 1711-ig betűsor- és időrendben is.

Kéziratok jegyzéke.

Pénzért vagy cserében adott könyvek s a cserében kaptak címjegyzéke.

Értekezések és vitatkozások.

a) A 16- és 17-dik században külföldi egyetemen járt magyar ifjak s azok által írt s ugyanott kiadott, nagyrészt valóságos tartalmu értekezések és vitatkozások betűrendes jegyzéke.

δ) Az említett egyetemi ifjak, kiknek ajánlották műveiket? — és

c) kik irtak hozzájuk üdvözlő verseket? szintén betűrendes jegyzékbe szedve.

a) Papok és tanárok mikor és kik fölött tartottak halotti prédikációt vagy oratiót: kijegyezve betűrendben a halotti aktiokból.

e) A könyvtárban levő régiebb könyvek mikor és kiknek voltak birtokában? kijegyezve a könyvek táblái- és czimlapjairól.

Ő s n y o m t a t v á n y o k.

5604. k. sz. a. kötetben következők:

1. Appiani Alexandrini sophistae Historia ¹⁾ romana. Impressum Venetiis per Bernardum pictorem et Erhardum Ratdolt de Augusta, una cum Petro Loslein de Langencen correctore et socio 1477. 2-r.

2. Aegesippi historiographi . . . Historia a divo Ambrosio Mediolanensi Antistite e graeca latina facta. Cum ejusdem Anacephaleosi, praemisso iam primum indice. In aedibus Ascensianis 1511.

127. szám alatt.

1. Eusebius de evangelica praeparatione a Georgio Trapezuntio e graeco in latinum traductus. Venetiis 1501. per Bernardinum Vercellensem. 2-r.

2. L. Coelii Lactantii Firmiani Divinarum institutionum adversus gentes de falsa religione. Venetiis per Simonem Beuilquam papiensem 1497. 2-r.

3. Joannes Reuchlin phorcensis in libros Capnion, vel de verbo mirifico. Kiadási hely és idő nincs kitéve. I—III. k. 2-r.

Az első levél 2-ik lapján ez áll: In laudem disertissimi . . . Joannis Reuchlin, librorumque, quos de verbo mirifico nuper edidit commendaticia Conradi Leontorii epistola. Spirae 1494.

679. k. szám alatt:

---

¹⁾ A szebeni és az enyedi auction vette Szilágyi Mihály az oskola részére 1765-ben, 52 dénár.

1. F. Baptistae Mantuani De patientia libri tres. Impresum est denuo hoc aureum opus in inelyta Parrhisiorum academia 1505. Venundatur parrhisiis ab Joanne parvo. 8-r. A+a—i.

2. Fratris Baptistae Mantuani Carmelitae theologi Dialogus de vita beata; jam dudum ab Authore editus, nuper vero recognitus et cum Augustini Dathi Senensis opusculo de re eadem emendatissime impressus. Datum nélkül 8-r. A. F.

3. In hoc libello continentur:

Athenagoras De resurrectione.

Xenocrates Platonis auditor De Morte.

Cebetis thebani Aristotelis auditoris Tabula. Impressa Parisiis a magistro Gvidone Mercatore. Anno 1498. die 18. Augusti 14 levél 8-r. Jehan Petit.

4. Contenta. Theologia Damasceni.

I. De ineffabili divinitate.

II. De creaturarum genesi, ordine Moseos.

III. De iis que ab incarnatione usque ad resurrectionem.

IV. De iis que post resurrectionem usque ad universalem resurrectionem. a—p. 8-r.

Joannis Damasceni De orthodoxa fide liber. Interprete Jacobo Fabro Stapuliensi, consummatus est et absolutus efformatusque. Parisiis per Henricum Stephanum. Anno 1507.

5. Crater¹⁾ Hermetis adjectus Pymandro et Asclepio Mercurii Trismegisti. Parisiis in officina Henrici Stephani 1505. 8-r. a—l.

6. Hesiodi Ascrei opera et dies. Venundatur Parrhisiis Jehan Petit I—XX. Fol. = 20 levél. Ascensius az olvasóhoz pár szót ir 1503.

¹⁾ Ludovici Lazareli poetae christiani ad Ferdinandum regem dialogus, cui titulus: »Crater Hermetis.«

1600-ig megjelent régi magyar könyv 12.

1. Székely István Krónika. Krakó 1559. Két példány.
2. Dávid Ferencz Rövid magyarázat 1567. Gyula-Fehérvár.
3. Dávid Ferencz Útmutatás 1567. Gy.-Fehérvár.
4. Dávid Ferencz Szentírás fundament 1568. Gyula-Fehérvár.
5. Verbőczi Decretum 1571. Kolozsvár.
6. Heltai G. Cancionale 1574. „
7. „ Chronika 1575. „
8. Beythe István »KÖRÖZTYÉNI TVDOMANNAK reuid Summaya, az tiz parancholatrol, Euangeliomrol, imadsagrol, Köröztségről, es Vr vachorayarol, az gyermekcheknek Isteni felelőmben valo neuekodesökert iratot Beythe Istuan Predicator által. Nyomtatot Velágos Varat Manlius Ianostul, M.D.LXXXII.«
9. Beythe István »MIKEPPEN AZ KÖRÖZTYÉNI gyeuleköznetben az Köröztséget, Vr vachorayat, hazasok esköttétését, oldozatot, gyontást, &c. Zolgáltassanak az egy házi tanijtók, arról iratot Könyuechke, Beythe Istuan által. Nyomtatottat Gyzzing Varasában Manlius Ianostul. Anno M.D.LXXXII.«
10. Bornemisza Péter: Prédikációk 1584. Detrekő.
11. Kulcsár György: Postilla 1597. Bártfa.
12. Sós Kristóf: Postilla 1598. „

1600–1711-ig megjelent magy. nyomtatvány 176.

Még eddig egyetlen példány (unicum):

Beythe István előbb említett két műve. Ismertette Fabó András akadémiai székfoglaló értekezésében 1864. Megjelent külön füzetben is, mint megbővített lenyomat a »Magyar akademia értesítő«-ból, »Beyte István életrajza« cím alatt. Pest, 1866. 8-r.

Redmeczi János. »Az Felseges Bethlen Gábornak, Magyarorszaghnak Horvath és Tothorszaghnak Dalmatiának, Diczéretes valasztot Királynának, Erdelynek Feiedelmenek, az Székelyek örökös Ispanniának. Eöt rendbeli Halhatatlan es örök

emlekezetre méltó Isten Anya Szentegyházával cselekedet jó tetemenyerül minden keresztyén fő népeknek tanúságokra tükörrül irattatott rövid könyvetske. Redmeczi T. Iános által. Cassan, Festus Iános által, 1622. 4-r. Csonka, a 70-ik lapon megszakad. Ismertette Szabó Károly »Budapesti Közlöny« 1873. 168-ik számában 1384-ik lapon. ¹⁾

Apáczai Csere János. Magyar logikátska. Fehérvárat 1654. Ismertetését lásd Sárospataki füzetek 1859. II. 316. Erdélyi Jánostól; m. akad. ért. nyelv- és szépt. osztály közl. I. 1860—1861. 446. Szilágyi Sándortól és Budapesti Szemle XVII. k. 490 lap. 1863. F. Szabó Sámuelről. ²⁾

(Vége következik.)

BUDAPEST BIBLIOGRAPHIÁJA.

Közli: Némethy Lajos.

— Második közlemény. —

(XVII. századbeliek.)

1602. Gewisse vnd wahrhaftige Zeytung wie Aali, Obrister Bassa, von Ofen, mit andern Türken, von den Frey Heyduken, 15. Meil vnter Ofen, sey gefandjen, vnd den 11. Junii, ihrer Fürstl. Durchl. praesentirt worden. Mit angehenckter Auszage Aali, desz gefangenen Bassa von Ofen, ausz Wien geschrieven ect. Gedruckt im Jahr 1602. Végén: zu Nürnberg, bey Johann Knorrn, 4-r., 7 l. (M.)

1683. (?) Neue Türkische Badstube, was sich mit Ihrer Römischen Kayserlichen Majestätischen Krieges-Volk wieder den Türken, und dessen Feld und Krieges-Heer vor Ofen zugetragen. H. és év n.4-r., 4 l. (M.)

¹⁾ Csere útján szereztetett 1873-ban.

²⁾ Ezen és a könyvtár többi becses és ritka példányait is t. Szabó Károly ur Régi Magyar Könyvtárában felhasználta.

1684. Ofens Glück und Unglücks Fälle, das ist: eine kurze doch eigentliche Beschreibung derer dapfferen Thaten, Belagerungen, Eroberungen und Scharmützel, die vor, in, und bey Ofen sich ereigneten und zugetragen haben, deme wird . . . die Eroberung . . . der Vestung S. Maura annoch beigefügt H. e. 8-r., 19, 11. l. Buda képevel. (M.) Egy más kiadás: 1684. 8-r., 32. l. 3 képpel. Az előbbinél terjedelmesebb szöveggel (M.)

1684. Wahrhaftig- und ausführliche Erzählung dessen, was sich zu Anfang und Ende des Kayserlichen Feld-Zuges in Hungarn dieses 1684-sten Jahres, bey dero Haupt-Armee denkwürdiges zugetragen: Worinnen absonderlich enthalten ein unpartheiisch- und gründlicher Bericht der Belagerung und Defension der Stadt Ofen, anzeigend alle sonderbare mehrentheils in eigener Gegenwart dabei observirte Begebnüsse: Sowoln auch, was auf Chur Bayrischen Seiten von Tag zu Tage remarquables passiret, u. s. w. Denn ein accurater Grund-Riss ermeldter Belagerung beygefügt. Nurnberg, 4-r., 36 l. (M.) Ugyanennek egy más kiadása H. n. 1684. 8-r., 22 l. Buda képevel. Von einem vornehmen Kriegs-Bedienten. (M.)

1684. Giornale Dal Campo Cesareo in data li 15 Luglio 1684. sotto Buda la Vecchia. In Roma per Dominico Antonio Ercole. Con. lic. de Supp. 8-r., 4 l. (M.)

1684. Copia della Lettera Scritta alla Santita di Nostro Signore dal Serenissimo di Lorena Dal Campo di Buda 23. Luglio 1684. In Bologna et in Lucca per i Marescandoli. 4-r., 4 l. (M.)

1685. Le Seraskier Bascha. Nouvelle de tems, contenant ce qui s'est passé au siege de Bude. Paris, 12-r., 129 l. (M.) Megjelent német fordításban is.

1685. Der in seine Venus hochverliebte Mars Seraskier Bassa. Aus dem Französischen. Nürnberg, 12-r., 208. l. (M.)

1686. Agnelli Nándor. Assedio di Buda riacquistata nell' 1686. 12-r. (Hammer.)

1686. Barth János Konrád. Buda recepta, Labarum anicianum: das wieder-eroberte Ofen zu einem unüberwindlichen Panier, in der Königlichen Frey-Stadt Oedenburg in Nie-

der-Ungarn, bey dem Evangelischen Bet-Haus aufgerichtet. Regensburg, 4-r., 4 számszatl. és 160 l. (M. N.)

1688. Eigentlicher Bericht, wie und auf was Weise die Stadt und Vestung Ofen erobert worden (Hammer. Münchener könyvtár.)

1686. Vahrhaftig und ausführlicher Bericht alles dessen, was bei der Anno 1686 vorgenommenen Belagerung der Stadt Ofen von Anfang derselben bis zu dem 2. Szept. erfolgten glücklichen Eroberung sowohl auf Kayserlicher als Chur-Bayerischer und Chur Brandenburgischer Seite von Tag zu Tag merkwürdiges passirt. Augsburg. (Hammer. Münchener könyvtár.)

1688. Beschreibung was sich Denkwürdiges bey der Belagerung der königlichen Residenz-Stadt Ofen mit Beystand des Allerhöchsten durch die siegreichen Waffen . . . Leopold I. . . von Anfang des 13. Junii bis den anderten Sept. 1686 zugetragen . . . unter Commando . . . des Herzogen von Lothringen Prag, bei Joh. Arnold. 8-r., 76 l. (M.)

1686. Biondi Pasquale. Diario delle correnti Guerre d' Ungheria 1686. principiando dal primo Dicembre sino all'expugnaciona della Real Citta di Buda, Ragguaglio istorico. In Venetia per Giovanni Cagnolini. 12-r., 252 l. (M.)

1686. Collegium Societatis Jesu Brunae. BVDA TOT CALENTIBVS VOTIS DESIDERATA, TOT VIRIBVS TOTIES OPPVGNATA. LEOPOLDI AVGVSTI GLORIOSIS ARMIS EXPVGNATA, INTER CONCINOS CHRISTIANAE REI PVBLICAE PLAVSVS CHRONOLOGICE DECANTATA A COLLEGIOSCIETATIS BRVNAE. Pragae Typis Univ. 2-r., 12 l. (M.)

1686. Der Geschwinde Courier von der Haupt-Vestung Ofen in Nieder-Ungarn, oder ausführlicher Bericht, was sich zeit während dieser letzten Belagerung bemeldeter Vestung von Anfang bis zu glücklicher Eroberung derselben, sowohl inn als ausserhalb der Stadt, von Tage zu Tage merkwürdiges zugetragen; welchen vorhergesetzt worden ist eine Beschreibung von dieser Stadt. . . Leipzig bey Andreas Ball. 4-r. 20 l. (M.)

1686. Curiose Continuation oder Fortsetzung der Hungarisch-Türkischen Chronik, darinnen die raresten und merkwür-

digsten Begebenheiten Schlachten . . . samt einem Bericht von Belager- Bestürm- und Eroberung der Haupt-Stadt Ofen. Mit Kupfern. Nürnberg, 8-r. 728 l. (M.) Az első 5 lapot kivéve, kizárólag Budával foglalkozik.

1686. Curioser Anhang und neu eröffneteter Staats-Gedanken samt Secours von Ofen und dieses Orts denkwürdiger Belagerung. (Hammer, Müncheneri könyvtár.)

1686. An Historical Description of the glorious conquest of the city of Buda, the capital city of the Kingdom of Hungary, By the victorious arms of the Thrice Illustrious and invincible Emperor Leopold I. Under the Conduct of his Most Serene Highness, the Duke of Lorraine, and the Elector of Bavaria. London. 4-r. 68 és 4 számztl. l. (M. N)

1686. Diarium der Belagerung und Eroberung der Hauptfestung Ofen. Mit drey Planen. (Hammer.)

1686. Dittel János, Kristof. Eigentliche Beschreibung, was sich Denkwürdiges bey der dreymal dritten blutigen Beläger- und endlich durch Siegreiche Kaiserl. und Hoher Alliirten Kriegswaffen glückliche Eroberung der königlichen Hungarischen Residenz Stadt Ofen von Tag zu Tag zugetragen. Mit sonderlichen Fleiss aus glaubwürdigen Correspondentzien zusammengeschrieben und zu ewiger Gedächtnuss in Druck gegeben. Wienn, 12-r, 128 l. (M.) Ugyan az 4-r.-ben. Wienn bey Johann Von Gholan. 1686. 47 l.

1686. Gott Lob! Das glücklich bekriegte, endlich besiegte, 145 Jahre in türkischen Händen gewesene ungarische Ofen. Pressburg und Leipzig. (Hammer, Müncheneri könyvtár.)

1686. Gott Lob! Der Bluthund liegt darnieder: wir haben Ofen wieder, welches 145 Jahr unter das Türkische Joch gewesen ist. Mit dieser wahrhaftiger Bericht der Königl. Haupt-Stadt und Vestung Ofen, wie solches mit Gottes Hilfe und Beistand an die Christen durch Sturm den 2. Sept. 1686. übergangen. Frankfurt, 4-r., 8 l. (M.)

1686. Ibrahim Bassa de Bude. Nouvelle galante. A. Cologne, 12-r. 208 l. (M.)

1686. Journal de la glorieuse conquete de la ville de Bude, par les armes de Leopold I. sous la conduite du Duc de Lorraine et de l'Electeur de Baviere (a 10. Juni usque 2. Sept.) H. n. 12-r., 156 l. (M.)

1686. J. W. G. N. Wahrhafte und ausführliche Beschreibung der Hungarischen Königl. Haupt- und Residenzstadt Ofen, deren Ursprungs, Namens und Erweiterung und aller im vorigen Saeculo darbey vorgefallenen Kriegs-Händel; wie auch derselben von Leopoldo I. unter Anführung Carls von Lothringen 1684. Belägerung. Sammt einem Tage Register, was bey deren 2-ten Belägerung und endlichen Eroberung A. 1686. vorgelauffen. Mit 13 Portraits und dem Plan. É. n. 4-r., 100 l. (M.)

1686. Die bestürmte und erstürmte Stadt Ofen vorgestellt in einer genauen und gründlichen Erzählung aller Kriegshandlungen, welche sich von Tag zu Tag (von 13. Julii bis 5. Sept.) während der Belagerung und Eroberung im J. 1686. zugetragen, sammt einem Bericht von Übergab der Festung Modon. Mit Kupfer. Nürnberg, 4-r., 80 l. (M.) *Erzählung*

1686. Ofen kann von Türken-Klauen, sich nunmehr befreiet schauen. Das ist Vahrhaftig Gründliche Erzählung, was massen diese Festen bisher unter Türkischer Schlaverei gelebte Stadt Ofen nach etlich wochiger Beläger und Bestürmung nunmehr . . . in ihre uralte Freyheit den 2. Sept. des itzt laufenden 1686 Jahres versetzt worden. Samt 2 accuraten Kupfern. Nürnberg 4-r., 16 l. 2 képpel. *Nürnberg*

1686. Osterlitz Pfaltz Keresztély Ágost. Türken Fall in einer Sieg- und Dank-Predigt nach Eroberung der Haupt-Stadt Ofen, mit Beyfügung der Ursachen jetziger Christen-Siege, zu Prag vorgestellt den 22. Sept. 1686. Prag, 4-r., 32 l. (M.)

1686. Der Rauch von Ofen d. h. Bericht welchergestalt die königliche Hauptstadt Ofen in Ungarn von den Türken vor 145 Jahren mit List überwältiget und durch die Gnade Gottes in diesem 1686 Jahr den 2. Sept. von den Christlichen Potentaten und deroselben Herzhaftten Armee wiederumb erobert worden. Leipzig. (Hammer. Müncheni könyvtár.)

1686. Sieghafte-Teutsche-Waffen oder ausführlicher Bericht von der mit vielem Blut überwundenen Stadt Ofen. Prag. (Hammer. Müncheneri könyvtár.)

1686. Le Turc subjugué, ou la glorieuse conquêt de la célèbre et cy devant invincible fortresse de Bude capital du royaume de Hongrie. Cologne, 16-r. (Festetics gróf keszthelyi könyvtárában.)

1686. Türkischer Reichsboden entworfen in diesem 1686. Jahre, da die Stadt Ofen belagert war, Frankfurt, 4-r., In Knittelwersen. (Hammer.)

1686. Sonderbare Begebnisse der Königlichen Vestung Ofen, worinnen nicht nur allein dieser Stadt Situation oder Gelegene und alle darinnen und um selbe befindlichen Raritäten und Gebaue, sondern auch verschiedene Belagerungen . . . enthalten. Insonderheit die Belagerung vor 2 Jahren, wie auch die jetzige bis zu der siegreichen Eroberung. Von einer unpartheyschen Feder. Mit Kupfern. H. n. 4-r., 38 l. (M.)

1686. Ragguagli distintissimi dell' assedio della Real Citta di Buda riconquistata per assalto dall' armi Christiane à 2. Settembre 1686. Composto da un Venturiere nell' Armata del Duca di Lorena. Milano, év n. 12-r., 136 l. (M)

1686. Zenarolla János Pál. Giornale militare, ovvero Buda espugnata sotto gli Auspicii del potentissimo et invictissimo Imperatore del Romani Leopoldo I. l'anno 1686. dalli fortissimi Eroi Carlo V. Duca di Lorena e Massimiliano III. Elett. di Bavaria. H. és év n. 8-r., 6, 224 l. (M. N.)

1686. L'Aquila Trionfante per il glorioso acquisto di Buda fattosi dall' armi di Leopoldo Primo tempore augusto Rappresentata al vivo nella Terra della Baricella a spese di D. Durando Fronzarnoli, Domenico Maria Vugarelli, Giacomo Antonio, e Bonifacio Diolaisi. La seconda Dominica di Ottobre. Da medesimi Dedicata al Merito Impareggiabili dell' Illustrissimo Sig. Co. Camillo Zambeccari. In Bologna, per gli Eredi del Peri. 1686. Con licenza di Superiori. 4-r., 23 l. (M.)

1686. Collegium Sternbergicum Societatis Jesu. Acroma Martiale, Inter festivos ac publicos Regni Applausus de recuperata a Cristianis Buda regni Hungariae Metropoli, idque sub auspiciis Sacratissimi Caesaris Leopoldi nec non ejusdem Victoricibus armis. Super eodem argumento versa extemporaneo metrica concinnatam atque in vulgus spersum a . . . Neo-Pragae. Anno MDLXXXVI. 10. Kalend. Octobris. Pragae Typis Academicis, Collegio Soc. Jesu. 4-r., 15 l. (M.)

1686. Der eylende Currier, mit sich bringend die mit Gottes Gnad durch die Kayserl. siegreiche Kriegs-Waffen glücklich mit stürmender Hand eroberte Vestung Ofen. Sambt einem Epitaphio oder Grabschrift deren in gemalten Ofen gelegene Guarnison. Anno 1686. H. n 4-r., 8 l. (M.)

1686. die ehmaln ernstlich belagert und tapfer bestürmte nun aber den 2. Sept. desz 1686 Jahres glücklich eroberte Haupt-Vestung Ofen vorgestellt in wahrhafter Erzählung dessen, was seit Ankunft dess vermeinten Türkischen Entsatzes vor und in der Vestung merckwürdiges passiret; Samt einer eigentlicher Abbildung solcher Belagerung. Als eine Fortsetzung der unlängst den geneigten Leser mitgetheilten Beschreibung der in- und ausserlichen vormaligen Beschaffenheit Ofens, und zeit-währender Belagerung bisz auf den I. Augusti disz Orts zugetragene Merckwürdigkeiten herausgegeben. Augsburg, Gedruckt und zu finden bey Jacob Koppmayer. 8-r., 8 l. (M.)

1686. Relatione dal Pianto e Lamento che fanno tutti gli Hebrei per la Pressa della Real Citta di Buda, Barzelotte ridiculosa, e curiosa, In Vienna, Trento, et in Lucca. Per Jacinto Paci. Con Licenza de Superiori. 4-r., 4 l. (M.)

1686. Nova e distinta Relazione della Rotta data al Seraschiero sotto Buda dal Armi Imperiali, con la morte di tre mila Gianizzeri, e di qualche numero di Cavalleria li 14. Agosto 1686. con l'aequisto di 12. pezzi di cannoni di molte Bandiere, e provisioni, con prigionia di molti Turchi. In Venezia et in Lucca. Con Licenza de Superiori. 4-r., 4 l. (M.)

1686. Scheiden Balint. Budana Victoria Donum Altissimi oder aus deren Türkischen Feinden Händen, durch gnadenrei-

chen Beystand desz allerhöchsten Gottes am 2. September losz gewordener ungarische Samson, An dem im Trierischen Erzstift am Tag der Erhöhung des Heil. Creutzes, den 14. Sept. 1686. wegen glorwürdigen Eroberung der Königl. Ungarischen Residentz und starken Vestung Ofen Hochfeyerlich gehaltenen Dankfest . . . zu Coblentz vorgestellt. Trier. 4-r., 16 l. (M.)

1687. Description historique de la glorieuse conquete de la ville de Bude augmentée des ulterieures victoires au 1686. A Cologne. (Hammer.)

1687. Diarium das ist kurze und wahrhaftige Erzählung alles desjenigen, was Zeit während der Belägerung der gewaltigen Vestung und Schlüssel Ottomanischen Reiches in Ungarn Ofen sonst Buda genannt von Tag zu Tag sich zugetragen und wie solche nach vielen blutigen Stürmen endlich den 23. Aug. (2. Sept.) des 1686. Jahres von den Christlichen Armeen mit stürmender Hand erobert . . . Sammt fernerer kürzlicher Erzählung was die kays. Armee nach Eroberung Ofen von fernere Progressen in Ungarn gehabt und wie sie die beyden festen Städte als Szegedin und Fünfkirchen gleichfalls zur Übergabe gezwungen und die Esseker Brücke totaliter ruinirt und verderbt hat . . . H. n. 4-r., 90 l. (M.)

1687. (?) Francius Péter. Buda expugnata. Epinicion. H. és év n. 8-r., 16 l. (M.)

1687. Hogel Zaharias. Buda urbium atque arcium per Europam celeberrima, cum rebus ad eam et per Ungariam gestis memorabilibus plerique, priscis ac recentibus ac ejus origine in praesens quod degimus aevum (ab an. 445 usque 1686.) Historicorum et Geographorum e monumentis variis collecta. Erfurti, 4-r. 4, 48 l. (M.)

1687. Richards Jakab. A journal of the siege and Taking of Buda, by the imperial army, (Under the Conduct of the Duke of Lorrain, and his Electoral Hignets the Duke of Bavaria.) Anno Dom. 1686. Published by His Majesties Command. Printed for Gillisflower in Westminster-Hall. 4-r., 38 l. (N.) Ugyan e mű eredeti angol szövege és magyar fordítása megjelent: Monumenta Hungariae Historica Diplomataria. 1859. V. kötet.

1687. Successi delle correnti guerre d'Ungheria seguiti l'anno 1686. Con distinto Ragguaglio di quarto e seguito giorno per giorno, sino all' espugnazione della Citta di Buda. In Venetia, 12-r. 159 l. (M.)

1787. Schar dius János. Buda historico-mathematice delineata. Lipsiae, 4-r., 24 l. (M.) *Alleg. Buda.*

1687. Zenarolla János Pál. Relatione esatta e distinta sopra le operationi, fatte dopo l'assedio di Buda della vittoriose armi di S. M. C. l'anno 1686. con l'aggiunta della nuova Ribellione d'Ungheria, e con altre particolarita seguiti sine alla marchia degl' Esserciti l'anno 1687. In Vienna, 8-r., 8, 140 l. (M. N.)

1687. Wahrhaftiger und gründlicher Bericht von der in Ofen vorgehabten Verätherey, wie dieselbe endecket und wie der Haupt-Verräther Fink v. Finkenstein desswegen zur Straffe gezogen und hingerichtet worden. Mit Kupf. H. n. 4-r., 8. l. (M.)

1688. Pfluck Gyula. Epistola ad Ludovicum a Seckendorff praeter fata Bibliothecae Budensis librorum quoque in ultima expugnazione reperorum Catalogum exhibens. Jenae, 8-r., 112 l. (M.)

KÖNYVTÁRRENDEZÉSI MOZGALMAK HAZÁNKBAN.

Feladatunk lévén a magyarországi könyvtári viszonyokat minden irányban figyelemmel kísérni, alább két közleményt hozunk, melyek a magyarországi könyvtárak rendezéséhez új adalékot szolgáltatnak. Az egyik a m. kir. egyetem könyvtárrendezését felölelő felülvizsgálati szabályzat, mely könyomatban meghatározott számú példányokban jelent meg, a másik könyvtárrendezési tervzet, mely az egrü »Irodalmi Szemle« f. évi 10. számában látott napvilágot. Közzöljük mindkettőt megjegyzés nélkül, alkalmat akarván adni szakférfiaknak, hogy észrevételeiket mindegyikre nézve elmondhassák.

I.

Az egyetemi könyvtár címjegyzékeinek fölülvizsgálata, doublettek kiselejtezése, a munkák részeinek egyesítése, helyrajzi címjegyzék írása és a catalogueraisonné előkészítésének tervrajza.

Az egyetemi könyvtár rendezett részének haszonvehetővé tétele és a rend fentartása szempontjából elkerülhetlenül szükségesnek tartom az alább körülírt műveletek keresztülvitelét: a végrehajtás sikerében és annak gyors eszközlésében, a munkafelosztás elveit követve és a könyvtártisztek tudományos képzettségét, lelkiismeretes pontosságát és egyszerűségét ismérve, telics reményemet helyezem.

I. A fölülvizsgálat (Revisio).

1. A könyvek a repositoriumokból sorszám szerint (egyszerre 15—20 mű) a szolgák által kiemeltetnek és az illető tiszt közelében ezen czélból üresen hagyott polczra helyeztetnek el; onnan csak a munka bevégezte után és a tiszt meghagyásából vitetnek azok szokott helyükre és másokkal cseréltetnek fel.

2. A szak- és betürendes (8-rét és 4-rét) czédulák minden hivatkozó mellékcédulákkal együtt, az átvizsgálandó munkák sorrendje szerint, kivéttetnek a tokokból.

3. Miután a szakezím-tár lapjai az irányadók, azok vétetnek vizsgálat alá és pedig első sorban a péczeszó (Schlagwort) bíraltatik meg, ha a munka szerzője nem tudatik, a fordító vagy a mű kiadó-szerkesztőjének neve vétetik péczeszó gyanánt, de ilyenkor a munka címlapján levő első főnévre is történik hivatkozás, azaz a könyv címe szerint is iratik melléklap. Ha a szerző neve, följegyzés vagy bibliographiai segédeszközökből ki tudható, zárjel közé írva péczeszó marad ugyan és azon névre iratik a főcímlap, de mellékcédulát is kell írni szokott módon azok számára, kik ezen fölfedezést még nem ismerik. Hírlapok, folyóiratok és évkönyvek s gyűjteményes munkáknál (melyeket többen írtak) a címlapon levő első szó vétetik péczeszó gyanánt, azonban az egész főcím aláhúztatik, pl. Budapesti Szemle, Pesti

Napló, Losonci Phoenix, Wiener Zeitung, Literarisches Centralblatt für Deutschland stb. — Ezen eljárást könnyebb kezelhetés végett az újabb könyvtárrendezéseknél általában elfogadták és követik; már a megszokás is mindenkit arra vezet, hogy a hírlapot vagy folyóiratot teljes címe szerint keresse, de így gyorsabban is föltalálja, mintha Hirlap, Zeitung, Zeitschrift szerint rakva száz meg száz czédulát kellene átnéznie, a mikor a figyelem kifárad és hamarabb történhetik tévedés. A szerkesztőkre, kik úgy is gyakran változnak, nem történik hivatkozás.

4. A leírt címlap szórúl-szóra, betűről-betűre összehasonlítatik a könyv címlapjával; a könyvtár címjegyzékének tervezett kinyomatása végett, minden kötet lapszáma leírassék, még pedig az előző lapokkal együtt, melyek ha római számmal vannak jelölve, úgy írassanak, ha számozatlanok, arabszámokkal és pedig a könnyebb áttekintés végett, ha egy-két kötetes a mű, egyfolytában, ha ötnél több, egymás alá pl.: I. kötet (vagy I. Band) VIII, 830 l. II. k. 3470 l. III. k. XVI, 574 l. IV. k. 743 l. vagy:

I. köt. 13,470 l. egy képpel	
II. » X, 352 l. 3 térképpel	V. köt. 14,740 l.
III. » XVI, 421 l.	VI. » X, 640 l.
IV. » XII, 342 l.	VII. » 14,475 l.

a szövegbe nyomott ábrákkal. Ha az előző lapok utolsója vagy a munka végső lapja üres, ez nem számíttatik; azért ez feltűnik a páratlan számoknál; ha a könyvek lapjai számozatlanok, akkor azok levelei számlálatnak meg és pl. így iratnak: 346 számozatlan levél; régi könyveknél pedig: A — F ív = 48 levél, címlap és előszó = 4 szatlan levél. A kötetek vagy részek alcímei, a mennyiben nem lennének kitüntetve az írott címlapokon, a kötetek lapszámai előtt irassanak le, minden kötet címét elől kezdve. Ha a munka teljes, a címlapon a könyv címe után, hely és évszám előtt kitüntetendő, így: 3 kötet, vagy 3 Bände (rövidítve 3 Bde) mert az I—III. Bd. és I. II. Bd. azt jelenti, hogy még esetleg következhetik a IV. és V. kötet.

Miután ezen eljárás eddig nem vétetett figyelembe, az csak az új címlapokon íratik az illető helyre, a régieken pedig oldalvást, miként az a Frank-féle címlapokon is látható. — Ha a munka nem teljes, a kötetek illetőleg füzetek sorszáma írónnal

jegyeztetik a czédulákra, mindaddig, míg a mű teljes lesz; akkor a címlap tentával végleg kipótoltatik és az irónnal történt följegyzés kidörzsöltetik.

5. A mellékczédulák, a hivatkozási jegyekkel együtt, szintén vizsgálat alá jönnek; ha egyik-másik eltévedt, ideiglenesen új irandó, ilyenkor arra fölül a sarokban irónnal »másolat« jegyeztessék; ha a fölülvizsgálat bevégezte után se kerülne elő az eredeti címlap, a fölüljegyzés kitörlése után, ezen másolat jó annak helyébe. Ha a fölülvizsgálatnál az eddig követett rendszert tekintve hivatkozó czédula nem iratott, az pótlendő lesz, csak új elvek megállapításánál kéretik ki a könyvtár-igazgató tanácsa.

6. A könyvnek jegye, száma mindenütt pontosan összehasonlítottassék: a fő irányadó és mellékczédulákkal, másolatokkal, a munka egyes köteteivel és a jegyszalaggal.

7. A szak-czímtár 8-rét címlapjain tett javítások, toldások stb. a 4-rét címlapokon is a díjnokok által (mindig az által, a ki az illető címlapot másolta) rávezettessenek; ezen javított másolatok is a tiszt által, az eredetivel összehasonlítottatnak és minden egyes lap a bevégzett munka után a tiszt névjegyével ellátva, illető helyére beosztatik.

8. Ha a műben más tárgyú értekezés fordul elő, erről külön czédula írássék és az illető szakba helyezettessék.

Nehogy a több utánjárást igénylő műveknél a fel-felmerülő kétségek hátráltassák a munka menetét, ily művek számaik szerint sorban egy 8-rétű jegyzőkönyvbe iratnak be, a kétség, hiányok vagy a félretétel egyéb okozatának rövid leírásával. — Nagyobb igazítás és kétségeknél, mint pl. a pécze-szó vagy osztályozás esetében mindenkor a könyvtár-igazgató tanácsa kérendő ki; ennek távollétében, mint helyettese, az első őr tanácsa is kikérthetik, ha a könyvtár-igazgató egyes esetekben fenn nem tartja ebbeli jogát.

II. Doublettek kiselejtezése és a munkák részeinek egyesítése.

1. A czédulák kikeresésénél egy ugyanazon szerző vagy mű többi czédulái is áttekintendők lesznek; ezen alkalommal tehát a művek másod és harmadpéldányai, úgy a külön fölvet

munkarészek czédulái is kivétnek az illető könyvekkel együtt; az egyesítés a szokott módon megy végbe.

2. A doublettek összehasonlítása és kiselejtezése nagy gondot és megfigyelést kíván. Kútfő munkákat, vagy a melyeket gyakrabban keresnek, két példányban is kell bírunk; úgyszintén a papíros-nem és a különféle ajánlás is figyelembe veendő. Ügyelni kell különösen arra, hogy a megtartott példánynál meg vannak-e mind a mellékletek, közből nem csonka-e, jó-e a kötése, nincs-e igen körülvágva? A kimustrált példányra ráírandó »doublette« és a megtartott példány száma, hogy az ismételt összehasonlítás bármikor könnyű szerrel megtörténhessék. A kiselejtett műnek czédulái magába a könyvbe helyeztessenek, miáltal nemcsak kitüntethető a kimustrált mű kötetének száma, hanem az a doublettek címjegyzékének megírásánál is jó szolgálatot fog tenni.

Mindkét esetben az üresen maradt számokat a könyvek számozásával megbizott tisztnek, följegyzés végett, tudomására kell juttatni.

III. Helyrajzi-címjegyzék (Standorts-Catalog, Inventarium) készítése.

A megelőzött műveletek igen megkönnyítik a helyrajzi címjegyzék készítését, melynek fontosságát kitünteti azon egy eset is, hogy csak ezen jegyzékből tudhatjuk meg a hiányzó könyv címét, ezenkívül gyorsabb áttekintést nyújt több más esetben is. Ezen czélból minden főtudomány-szak számára külön-külön 4-rét vízirányosan vonalozott jegyzőkönyv készítendő, melynek lapjai függőlegesen is négy rovatba osztatnak. Minden lap homlokára íratik az alszak címe. Minden műnek (számnak) két sor hagyatik fenn, hogy a később beírandó műnek helye is kijelölthessék. Az 1-ső rovatba jó a folyószám (a műnek száma), 2-ik rovatba a könyv rövid címe, a péczé-szó előírása mellett, mely itt nem húzatik alá, elég ha a 2-ik sor két betűvel beljebb kezdetik, úgy a keresztnevek is rövidítve iratnak, ezután jó a kötet-szám, kiadás, nyomtatási hely és év. Ha a munka nem teljes, a kötetek vagy füzetek számai ideiglenesen írónnal jegyeztetnek fel, 3-ik rovatba a darab-szám íratik be t. i. hány darab kötetből

áll a mű, ha nincs bekötve de teljes, írónnal töltetik ki a rovat, ha a mű nem teljes, üresen hagyatik.

4-ik rovatba jő a megjegyzés, pl. ha a mű elveszett (írónnal írva), a kézi könyvtárban levőknél, írónnal írt csillaggal »+«, úgy a magyar vonatkozásúak és nyelvűeknél kék ónnal történik megjegyzés.

IV. A catalogue raisonné előkészítése.

A kézbevett munkának tüzetes átvizsgálása alkalmából igen könnyen előkészíthető a catalogue raisonné, mely egyik tudomány-szakának szerkesztése úgyis az azon szakkal foglalkozó tiszt kiváló kötelessége leend.

1. Az anonym és pseudonym műveknél, a szerző nevének kitudása és kritikái megállapítása a bibliograph egyik legszebb feladata; ezen nehéz ösvény egyenetlésére nem keveset tettek jelesebb könyvészeink és tudós könyvtárnokaink; így az egyetemi könyvtár műveinél is, lépten-nyomon találunk oly példányokra, melyeken Kaprinai, Pray és Toldy sajátkezűleg jegyezték fel a szerző nevét, ezen adatok teljesen megbízhatók; azonban ha sem ily följegyzés, sem a munka előszava nem vezetne célhoz, vannak segédeszközeink, ilyenek a németeknél Weller, a francziáknál Querard, melyekhez ha fordúlunk, csekély fáradsággal sok hasznot tehetünk az irodalomtörténetíróknak és bűvárnak. Mindezt jegyzékbe veendő a forrás megnevezésével, pl. Toldynak, a könyv táblájára vagy címlapjára írt, följegyzése szerint.

2. A könyv provenientiája is gyakran nagy becsesl bír a kutató előtt; azért a könyv táblájára, tiszta lapjaira és a margókra írt jegyzetek gondosan átvizsgálándók lesznek. Ezek nem ritkán történeti nevezetességű egyénekre vonatkozó családi vagy naplószerű jegyzeteket foglalnak magokban, úgy a könyv kritikájára is történik néha hivatkozás. A jegyzékbe veendők azonban időnként a könyvtárigazgatóval közöltessenek, nehogy a kutatók türelmét fölösleges jegyzetek által próbára tegyük, magunknak pedig fölösleges munkát szerezzünk.

3. A könyv tartalmát tekintve nagy szolgálatot tehetünk a közügynek azzal, ha az előszót olvasgatván, a könyvet magát átlapozzuk és szövegével kissé megismerkedünk s ezáltal abban hazánkat vagy annak történetét és nevezetes férfiaiit illető vonatko-

zásokat fedezünk fel, legyen bár az egy jelentéktelennek látszó pár sornyi vers vagy több lapra terjedő közlemény, mindezt jegyzékbe vesszük; különösen becses ily följegyzés akkor, ha a könyv címéből ítélve abban hazánkra vonatkozó adatot egyáltalában nem keresnénk.

4. A könyv bekötése is fontos szerepet játszik úgy könyvészeti, mint művelődéstörténelmi szempontból. A mennyire a rányomott címekből vagy évszámokból annak kora és tulajdonosa kivehető, úgy szintén a kötés ritka becese följegyeztessék.

Természetesen a könyvtártiszt ügyessége- és szerencséjétől függ, hogy ezen rovatokat minél becsesebbé tegye.

Mindezen jegyzetek a czédulák hátlapjára írassanak és azon módon a másolatokra is rávezetessenek.

A fentebbiek elolvasása után önkénytelen azon gondolat jut eszünkbe, hogy ezen fölülvizsgálat sokkal több időbe és nagyobb munkába kerül, mint maga a föl vétel, pedig egy kis számításal az ellenkezőről győződünk meg, mert ha tekintetbe vesszük az újabb munkák túlnyomó számát és az egyes-rész- vagy kötetből álló műveket, el kell ismernünk azt, hogy a nagyobb figyelmet és tanulmányt igénylő munkák száma alig teszi könyvtárunk $\frac{1}{10}$ részét, azoknál is az előmunkálatok, rendelkezésünkre álló jegyzetek igen megkönnyítik ezen nehéznek látszó munkát. Azt se kell felednünk, hogy egy ugyanazon mű többször nem fordul meg kezünkön, míg ha minden műveletet külön végeznénk, egy könyvet 5—6-szor is elő kellene vennünk s ezzel sok időbe kerülő, kevés haszonnal járó munkát végeznénk. A mi az időt illeti, ha naponként 10 műnek fölülvizsgálatát végezzük el, ezen művelet fél, legfőlebb egy óránkat véve igénybe, rendes munkánkat egyáltalában nem hátráltatná, ugyanis ily csekély idő, tekintve a járulékok, vagy rendes fölvételek időnként való apadását, naponként délelőtt is magától kínálkozik, a délutáni órákat, midőn a rendes munka szünetel, úgy szintén a $2\frac{1}{2}$ havi szünidőt, midőn az olvasó-terem zárva van, nem is említve.

Ily csekélységnek tetsző számmal pedig mily óriási művet alkothatunk, kitetszik a következő számításból: ha naponként 10 művet vizsgálunk át, havonként 300-at, 10 hónap alatt 3000-et (tehát 2 hónap a nagy ünnepek és szabadságolásra levonatott)

hárman pedig egy év alatt 9000 műnek címjegyzékét készíthetik el sajtókészen.

Ezen műveletnél pedig lelkesítsen bennünket azon tudat, hogy nem hiában élünk, hanem tudományosan művelt egyénekhez méltóan töltöttük be helyünket.

II.

KÖNYVTÁRRENDEZÉS TERVVÁZLATA. ¹⁾

Valamely könyvtárrendezésnél lényegesekül a következők tekinthetők :

1) hogy az egész könyvtár teljes evidentiában álljon az illető előljárásság — tulajdonos — szemei előtt, úgy, hogy akár ellenőrzés szempontjából bármikor revideálható, akár pedig esetről esetre könnyen resignálható legyen ;

2) hogy minden egyes könyv, mely kerestetik, biztosan, minden tétova nélkül, mintegy rámutatólag megtalálható legyen ;

3) hogy minden egyes tudomány-szak ne csak általánosságban, hanem részletezve, ágaira mint megannyi alszakokra és akkép legyen beosztva, hogy a ki egy bizonyos tárgyra vonatkozó munkákkal kíván megismerkedni, azokat mind, egy csoportban átnézhesse, s bármelyiket a signatura nyomán azonnal kezébe is vehesse.

A mely könyvtár e hármasság igénynek megfelel, az jól vagy rendezve, mert megfelel céljának, a melyért létezik. Maga a rendszer, mely szerint a könyvek elhelyezése történik, mindig mellékes dolog marad. Minden rendszernek megvannak saját előnyei, megvannak hátrányai. A legjobb rendszer mégis mindig az, mely a lokalitásnak a legjobban megfelel. Kisebbszerű könyvtáraknál, melyeknek egy-két nyílt teremben kell elhelyeztetniök, a kijelölt hármasság igényhez képest a könyvtár rendezésére legcélszerűbbnek látszik a következő eljárás.

¹⁾ Az »Irodalmi Szemle« f. é. 10. számából.

A legelső teendő: a könyvek elhelyezése s ezzel együttesen az Inventárium készítése. E munka következőleg menne végbe:

1. Minden könyvállványról, a meglevő sorrendben (az A. betűvel jelölt állványnál kezdve) a könyvek leszedendők; magától értetik, hogy egyszerre csak egy állványról.

2. Kiürítve lévén az állvány, helyén van most azt tisztára tenni és mi itt első szükségnek látszik, az egyes polczokat, melyek a könyvek súlya alatt meghajlottak, hátul támasztékkal ellátni. A meghajlott, meggörbült polcz nemcsak a szemet sérti, de a könyveket is annyira összébb szorítja, hogy főleg a kötetlen könyvek borítéka kivevéskor, minden elővigyázat mellett is, könnyen lehorzsolódik vagy leszakad.

3. Következik a leszedett könyvek összeírása, signaturákkal ellátása és elhelyezése.

Az összeírás, mely az egész rendezés alapját képezi, a következőleg lenne eszközlendő:

a) minden opus címe külön egy egy czédulára irandó eme minta szerint:

Numerus currens	O p u s	Editio	Fornátum	Volumina	Compactura	Litera Plutói	Nrus Foruli	Nrus Libri
1.	Heltai, Magyar Krónika.	Nagy- Győr 1789.	8	1 comm.		A V.		4

Az opus címének leírásánál azon szó, mely az alphabetikus katalogusban rendszó, vagyis vezérszó leend (péld. szerző neve. vagy névtelen munkáknál magát a művet jellemző cím-szó) kövérebb, nagyobb betűvel irandó.

ö) Megvizsgálandó: melyik polczra lehet kényelmesen még egy második sor könyvet elhelyezni; de minden ilyes második sorban csakis oly könyvek lennének elhelyezendők, melyek vagy csekélyebb becsűek, vagy csak nagy ritkán kerestetnek. Ily

módon új könyvállványok felállítása is jó hosszú időre elmaradhatna.

c) Megesik, hogy két, néha három különböző opus is egybekötve találhatók. Ez az összeírásnál folyvást figyelemmel kísérendő. Ha az egybekötött opusok nevezetesek, s megérdemlik, hogy önállólag foglaljanak helyet, azokat legczélszerűbb elkülöníteni s külön bekötetni. Különben a csekélyebb becsűek egybekötve maradhatnak, de ez esetben mindenkinek czíme külön-külön beiktatandó, hivatkozással az első címre.

Össze lévén írva az egy állványba elhelyezendő könyvek, következik a signaturák felragasztása. Minden könyv kétféle (felső és alsó) signaturával láttatik el és pedig:

a) minden könyv, sarka felső részén, kétféle számot kap (ilyformán $\frac{10}{20}$); a vonal fölötti szám jelenti az opus számát, a vonal alatti pedig a kötet vagy darab számát. Az opus számának az Inventarium első rovatával, a Numerus currenszel kell megegyeznie. E kétféle szám végig fog futni az egész könyvtáron, úgy hogy a legutolsó könyv, a mely tudniillik legutoljára szabályszerűen betéttetett a könyvtárba, meg fogja mindig mutatni, hány opus és hány kötet van az egész könyvtárban. Világos, hogy e kétféle folyó számot a könyvek netaláni későbbi áthelyezése, vagy közbeszúrása által megbolygatni, megszakítani többé nem szabad. A szaporulatok, vagyis az ujonnan érkezett könyvek mindig a legutolsó könyvállványba helyeztessenek, s csak akkor, ha az már teljesen betelt (nem befejezetlen, hanem teljes munkákkal), csak akkor vétessék ezen, sorban legutolsó könyvállvány is, a többiek mintájára folytatólagosan rendezés alá. Így meglesz az ordo perpetuus; meglesz az Inventarium (t. i. a czédulák lemásolása: vagyis egy Protokollba bevezetése után), melynek segélyével az egész könyvtár mindig teljes evidentiában álland a tulajdonos szemei előtt.

ő) Minden könyv, sarka alsó részén is jegyet kap és pedig

$$\frac{B}{V}$$

hármast (ilyformán: $\frac{B}{V}$); a betű jelenti a könyvállványt,

melynek polczain a keresett könyv fel van állítva, a római szám kijelöli magát a polczot, melyen a könyv áll, végre az

arab szám megnevezi a könyv helyét is, tudniillik: hányadik az a polczon. E hármás jegynek az Inventariumban és valamennyi katalogusokban a »Litera Plutei«, »Numerus Foruli« és »Numerus Libri« című három rovat fog megfelelni. Ezen utasító signatura oly egyszerű, hogy ennek nyomán minden olvasni tudó biztosan, minden tétova nélkül megtalálja a keresett könyvet, vagy opust. Az arab számra nézve megjegyzendő, hogy ezen szám, minden polczon, az egynél kezdődik és az utolsó könyvvel bezáródik; mert e számnak csupán az a célja, hogy kijelölje: hányadik helyen áll a könyv a polczon. Ha már most például ezen szám a katalogusban nagyobb számot tüntetne föl, mint a mennyi könyv látható a polczon, ez világos jele annak, hogy ugyanazon polczon, belül, van még egy második sor könyv, hol a számozás folytatatik; mert a második sor az elsőnek folytatásául tekintendő, mintha nem is volna külön sor, hanem csak meghosszabbítása az első sornak.

c) A külső csín tekintetéből a signatura papírára is szükséges figyelmet fordítani. Nem rosszul venné ki magát, ha e célra halvány színes papíros használatnék (az egyetemi könyvtárban a rózsapapíros van alkalmazva.)

d) Igen ajánlatos az alsó signaturát, belül a könyv táblájára is felírni. Ennek azon jó oldala van, hogy, ha netalán maga a felragasztott signatura egy kölcsönzött könyvről használat következtében ledörzsöltetnék, ama belső feljegyzés által megkiméltetik a könyvtárnok a könyv helyének katalogusok nyomán keresésétől.

Fel lévén ragasztva a signaturák, a könyvek az állványba elhelyeztetnek, úgy, a mint összeírva és signálva vannak. S ezzel az egy állvány rendbehozása be van fejezve. Ily módon következik a többi.

A további teendők ezek lennének:

Míg az összeírás és elhelyezés tart (alkalmas segéd által) a cédulák folyton másolandók lennének, úgy hogy a cédulás összeírás két példányban legyen. Az egyik, eredeti példány, az állványok számához képest ugyanannyi csomagokba kötve, a duplicatumok kiszedéseig félre tétetnék, a második vagyis másolt és az eredetivel gondosan összevetett példányból pedig az

alphanumericus katalógus egybeállítandó, úgy hogy a könyvtár-összeírás és elhelyezés befejeztével az alphanumericus katalógus már készen fogna állani. Hogy a czédulás alph. kat. a czédulás összeírással egyidejűleg készüljön, azon nem csekély fontosságú körülmény is igazolja, hogy csakis ezen eljárás mellett lehet a könyvtárt, a rendezés ideje alatt is, folyton használható állapotban fejtartani.

Az alphanumericus katalógus összeállításánál nem elég csak a kész czédulákat alphabeticus összeállítani, hanem minden Opusnál a vezérszót, mely után a könyv szokott kerestetni, meg kell határozni, s a hány vezérszó fordul elő egy czímlapon, annyifelé kell azt az illető betű alatt beiktatni; mert vannak Opusok, melyeknek több szerzőjük van (szerkesztő, társ-szerzők; szerző és fordító) és vannak, melyek kettős címmel bírnak; mindezek valamennyi vezérszóik szerint beiktatandók.

Az alphanumericus katalógus szerkesztője ne engedje magát tévútra vezetetni azon netaláni örömeiben, hogy például egy betűvel teljesen rendben van, hogy tehát ezen betűt most már tisztázni lehet, vagyis hozzá lehet fogni az alphanumericus katalógus tisztázásához. Nem, a tisztázáshoz csak akkor lehet hozzáfogni, ha az egész alphanumericus katalógus A-tól Z-ig a czédulákból össze van állítva; mert még a Z betűnél is előjöhethet oly opus, melynek egyik vezérszója azt kívánja, hogy ez opus az A betű alatt is beiktattassék és megfordítva.

Össze lévén ekként állítva a czédulás teljes alphanumericus katalógus, ebben világosan fel fognak tűnni a duplicatumok. Most tehát hozzáfoghatni a duplicatumok kiszedéséhez, s ezek helyébe más opusok teendők. Magában értetik, hogy egyuttal a duplicatumok czédulái is kiszedendők (mind a csomagokban félretett, mind pedig a lemásolt s már alphabet rendbe szedett czédulák közül) és a duplicatumok helyébe elhelyezett új opusok czéduláival fölcserélendők. Ezen rectificatio után teljesen készen áll:

- 1) a czédulás Inventarium;
- 2) a czédulás Alphanumericus katalógus és e mellett
- 3) a kiszedett duplicatumok czéduláiból is, ugyancsak a duplicatumok teljes alphabet-katalógja.

Csak most lehet hozzáfogni a majd bekötendő *Inventarium* (Helyrajzi katalogus) és az *Alphabetikus katalogus* tisztázásához.

Meg kell itt jegyezni, hogy ezen katalogust lehet s kell is perpetuussá tenni az által, hogy az alphabet minden betűje újból alphabet rend szerint felszakoltassék s minden szakasz után elegendő tiszta lap hagyassék. Például az A betű szakoltassék föl: *Aa, Ab, Ac, Ad*-re stb. s minden szakaszhoz egy vagy több üres levél csatoltassék. Ha aztán, például egy század alatt, ezen katalogus megtelik, a könyvkötő szét fogja azt bontani, új üres lapokkal ellátni s újra bekötni, s ez állapotban eltarthat ismét egy századig stb.

Hátra van még a *catalogus systematicus*. Az alphabetikus katalogusnak másolás-ideje alatt a már lemásolt czédulákat mindjárt a tudomány-szakok szerint osztályozva, e munkának végeredménye leszen: a tudomány-szakok szerinti katalogus. Ez a rendező szakavatottságához képest többé-kevésbbé részletes lehet, annyira, hogy bármely tárgyra vonatkozó opusokat keressen valaki, azokat itt egy csoportban áttekintheti, s a signatura nyomán mindjárt kezébe is veheti, a nélkül, hogy az alph. katalogushoz kellene folyamodnia. A tisztázásnál itt se feledtessék el üres levelek csatolása minden szak után, úgy mint az alph. katalogusnál mondatott.

Szokás még a könyvtárakban oly katalogusokat is tartani, melyek nem annyira szükségesek, mint inkább a nemes kíváncsiság kielégítésére szolgálnak. Ilyenek: az *Incunabulák*, a *Kéziratok*, a *Ritka munkák* és (nálunk magyaroknál) a *Hungaricák* katalogusai, melyek könnyen összeállíthatók.

MAGYARORSZÁGI VONATKOZÁSÚ LEVELEZÉSEK HG. LOBKOWITZ MÓR RAUDNITZI LEVÉLTÁRÁBAN.

Jelen füzetünk egyik rovatában veszik olvasóink azon magyar codexnek ismertetését, mely herceg Lobkowitz Mór raudnitzi könyvtárában őriztetik, s melyről ekkor a magyar irodalomnak tudomása nem volt.

Ezzel kapcsolatban érdekesnek tartjuk tudósaink figyelmét a hercegi család gazdag levéltárára is felhívni, mely hazánk XVI—XVIII-ik századi történetéhez nagybecsű adalékokat szolgáltat.

A levéltárban van 1572—1707-ből összesen 958 magyarországi levél és körülbelül 100 ív Acta, melyek tudomásunk szerint ekkor még felhasználva nincsenek.

Kérésünkre dr. Dvorsák Miksa levéltárnok úr szíves volt ezen okmányokról részletes kimutatást készíteni, melyet magyar fordításban ez alkalommal oly czélből közlünk, hogy a magyar történetbuvárokat az említett levéltár magyar- és erdélyországi vonatkozású dolgairól tájékoztassuk.

Magyarországi levelezések és okmányok a Lobkowitz hercegek raudnitzi (Csehország Elba mellett) levéltárában.

Levelezések:

Lobkowitz Venczel Özséb herceghez, Sagon urához, császári tábornaghoz és az udvari hadi tanács elnökéhez, ki 1665 óta főudvarmester, 1669 óta pedig a titkos tanács elnöke volt. C.35—C.45 levelezés.

C. 35.

Rothal János gróf jelentései felső-magyarországi

küldetéséről 1661—1673., részint német, részint latin nyelven . . . . .

67 levél

Volkra Otto Ferdinánd gróf levelei 1672—74-ből

4 német levél

Összesen 71 levél.

C. 36.

A Batthyány grófok levelezései:

Ádám 1648—51., 57-ből	16	német	levél
Borbálya grófnő, özv. Forgách Zsigmond grófné			
1650—74., részben német, részben latin nyelven	7	»	»
Kristóf, 1660—1674., részben latin, rész. német	40	»	»
Pál, 1660—1673. » » » »	4	»	»
Katalin, sz. Illésházy grófnőtől 1671.	1	német	levél
<hr/>		Összesen	68 levél.

C. 37.

Gr. Balassa Imre levelei 1664—1672.	11	latin	levél
» » Bálint » év nélkül	1	»	»
» Bánfy Dénes » 1666—71	3	»	»
Barkóczy István » 1674.	1	»	»
Bella Ferencz Zsigmond levele 1663.	1	»	»
Bethlen Farkas levele 1673.	1	»	»
Bornemisza János » 1650.	1	»	»
Bory Mihály » 1665—1667.	7	»	»
Gr. Csáky László » 1652—1673.	5	»	»
» » István » 1664—1669.	3	lat.-német	levél
» » Ferencz levelei 1665—67.	10	latin	levél
Özv. Csáky Lászlóné szül. Batthyány Mag-			
dolna grnő levele 1662.	1	»	»
Czobor Imre levele 1670.	1	»	»
Gr. Draskovich nádor özvegye levele 1648.	1	»	»
» Erdődy Sándor levele 1670.	1	»	»
» » Imre » 1661., 1670., 1671.	3	»	»
» » György » 1657.	1	»	»
» » Miklós » 1665—76.	4	»	»
Gr. Esterházy Dániel és László levelei 1645.	1	»	»
» » Dániel levelei 1650.	2	»	»
» » László » 1650. 51.	8	lat.-német	levél
<hr/>		Összesen	67 levél.

C. 38.

Gr. Forgách Ádám tábornok levelei 1650—63.	42	német	levél
» » Ádám levelei 1668—1671.	4	latin	levél
» Frangepán Ferencz levelei 1662—67.	3	»	»
» » Vilmos Antal levelei 1651.	2	»	»

Összesen 51 levél.

C. 39.

Hedlyfalvy Hedly Mátyás levelei 1661—1670.	10	latin	levél
Gr. Homonnai-Drugeth György tábornok levelei 1659—61.	6	német	»
Jakusits Imre levelei 1671.	2	latin	»
Gr. Illésházy György levele 1671.	1	latin	levél
Br. Joanelli János András » 1666—73.	15	lat.-német	levél
a magy. bányavárosok kamaragrófja.			
Gr. Károly László, szathmári főkapitány levele 1666—71.	6	latin	»
Gr. Koháry István levele 1663.	1	»	»
Br. Lippai Gáspár, magyar kamarai elnök levele 1650—52.	2	»	»
Br. Lippay János és György levele é. n.	2	»	»
Maryanovich Kristóf » 1660.	3	»	»
Majláth Miklós királyi ügyigazgató és személynök levele 1670—71.	3	»	»
Majthény János levele 1673.	1	»	»
Mikulich Sándor » 1652.	1	»	»

Összesen 53 levél.

C. 40. sz.

Gr. Nádasdy Ferencz, országbíró levelei 1651—1670.	56	lat.-olasz-n.	l.
Ostrozich Mátyás levelei 1671.	4	»	»

Összesen 60 levél.

C. 41.

Gr. Pálffy Pál, Magyarország nádorának levelei 1646—1650-ból	26	lat.-német levél
Gr. Pálffy Miklós levelei 1669—73.	8	» »
» » Francziska grnő lev. 1662—1666.	5	német »
Palóczy Mária » 1665—1669.	2	» »
Parnova » 1667.	3	latin »
Gr. Pázmán Miklós » 1666.	1	» »
Perényi grófok » 1671.	1	» »
Petheő Zsigmond felső-magyarországi altábornok levelei 1661—1674.	40	lev. köztük
	38	latin »
	2	magyar »
Gr. Zrinyi Ferencz levelei 1668—71.	3	német »
» Tökölyi István » 1670.	1	latin »
Összesen 90 levél.		

C. 42.

Gr. Zichy István, magyar kamarai elnök levelei 1665—72.	14	lat.-német levél
Gr. Zrinyi Miklós levelei 1648.	2	latin-olasz »
» özvegy Zrinyi Mária Zsófia szül. br. Löbl levelei 1664—1666.	7	latin-német »
Gr. Zrinyi Péter levelei 1663—70.	19	lat.-n.-olasz »
» Zrinyi Péterné, szül. Frangepán Anna Katalin levelei 1670—71—73.	3	német »
Gr. Zrinyi János Antal levelei 1670—71.	3	olasz »
Összesen 48 levél.		

C. 43.

Gr. Wesselényi Ferencz, Magyarország nádorának levelei 1648—65.	45	lat.-német levél
Özv. Gr. Wesselényi Ferenczné szül. Széchy Anna Mária, a nádor özvegye levelei 1670.	6	» »
Gr. Wesselényi László levele 1674.	1	» »
Összesen 52 levél.		

C. 44.

A Magyar Kamara levei 1665.	2	latin	levél
Magyar-, Horvát- és Tótország megyéinek nuntiumai (betűsoros rendben) 1660— 1674	46	»	»
Horváth és Tótország Karai és Rendeinek le- velei 1667—1673.	4	»	»

Összesen 52 levél.

C. 45.

Magyarország szabad királyi városainak le- velei 1668—1674.	38	lat.-német	levél
Folyamodók különböző emlékiratai (memo- rialia) (betűsoros rendben)	34	latin	levél

---

Összesen 72 levél

D. 254.

Zombori Lippay György, esztergomi érsek levelei Lobkowitz Ulrik grófhhoz 1648. . .	3	latin	levél
Ugyanő Lobkowitz Venczel herczeghez 1650 —1665.	28	»	»
Püsky János, nyitrai püspök ugyanehez 1648.	1	»	»
Ugyanő mint kalocsai érsek, ugyancsak Lob- kowitz herczeghez 1650—53.	6	»	»

Összesen 38 levél.

D. 255.

Szelepcsényi György, kalocsai érsek levelei Lobkowitz Venczel herczeghez 1661—1666.	6	latin	levél
Ugyanő, mint esztergomi érsek előbbihez 1666—1669.	41	»	»

Összesen 47 levél.

D. 256.

Ugyanez ugyanahoz 1670—1674.	31	latin	levél.
--------------------------------------	----	-------	--------

D. 257.

A zágrábi püspökök.

Borkowics Márton Lobkowitz Venczel hghhez 1665—73.	29	latin	levél
Braikovics Márton Lobkowitz Ferdinand her- czeghez 1705—1707	3	»	»

Összesen 32 levél.

D. 268.

Gr. Pálffy Tamás, egri püspök levelei Lob- kowitz Venczel herczeghez 1665—70.	14	latin	levél
Ugyanó, mint nyitrai püspök a felső magyar- országi mozgalmakról szóló 2 levélmásolat- tal 1673.	3	»	»
Petretich Péter, zágrábi püspök, választott kalocsai érsek levele 1666.	1	»	»
Mockcay András, corbaviai püspök levele 1671.	1	»	»
Szedeny György, győri püspök levelei 1666.	7	»	»
Szegedy Ferencz, váczai püspök, királyi kan- cellár levelei 1665—66—68.	3	»	»
Pongrácz György, szemendriai püspök levele 1667	1	»	»
Ugyanó, mint váczai püspök 1674.	1	»	»
Az egri káptalan levele 1673.	1	»	»

Összesen 32 levél.

D. 264.

Gencsy Egyed György pannonhalmi főapát levele 1672	1	latin	levél.
---	---	-------	--------

B. 123.

Somlyói Báthory István levele Pernstein Wra- tizlawhoz 1572	1	»	»
Bethlen Gábor Lobkowitz Zdenko hghhez 1656 (Zdenkot lakodalmára hívja); 1626. am- nesztia;	3	»	»

Összesen 5 levél.

Felső-Vadászi Rákoczy György, Erdély fejedelme, a partiumok ura és a Székelyek grófja Lobkovitz Vencel hghez 1648, 1650, 1658.	4	latin	levél
Rákóczy Zsigmond ugyanehez 1648, 51	2	»	»
Báthory Zsófia Rákóczy György özvegye ugyanehez 1661--1673	30	»	»
Rákóczy Ferenc ugyanehez 1672—73	2	»	»
Rákóczy Sarolta hercegnő, szül Hesseni tartomány grófnő; kelet nélkül; (a római királynőhöz kiszabadításáért a kolostori fogásból;)	1	francia	»
Másolata a Rákóczyval 1645. augusztus 12-én kötött béke császári okmányának	2	iv	latinul.
Osszesen 45 levél.			

B. 124.

Kemény János, Erdély fejedelme, Lobkovitz Vencel hghez 1661—1662	4	latin	levél
Apafy Mihály, Erdély fejedelme, a császárhoz 1666-ban latinul	11	ivnyi	terjedelmi irat
Ugyanő Lobkovitz Vencel hghez 1664—72	11	»	»
Kászonyi Márton esztergomi kanonok dömösi prépost és komáromi főesperes, az erdélyi fejedelem követe Lobkovitz Wencel hghez 1663—1674	29	»	»
Erdély három nemzetének és a vele egybekapcsolt magyarországi részeknek irata Lobkovitz Vencel hghez 1662	3	»	»
Ugyanezeké a császárhoz	1	»	»
Osszesen 48 levél.			

Okmányok.

Sign. $\frac{G. 1.}{96.}$ Iratok, Magyarország új kormányforma behozatalára vonatkozók, 1671, 1672., 1673. évekből. Tartalmuk: Lipót császár levelei Lobkovitz hghez, ennek a császár elé terjesz-

tett javaslatai, továbbá egy jelentés Magyarország jelenlegi állapotáról, (olaszul) utasítások, ama rendszabályok leírása, melyek szerint Magyarország kormányoztatni szokott és t. m. irat.
 mintegy — 100 ívnyi — fasc.

Van tehát összesen 958 levél, melyekből azonban 100 levonható, amennyiben csak ujévi köszöntőket tartalmaz. Marad tehát 858 levél és 100 ívnyi okmány. *Dvorzsák Miksa,*
 könyvtárnok és levéltárnok.

JELENTÉS A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL ÉS GYARAPODÁSÁRÓL 1878 9-ben.

Méltóságos Igazgató úr!

A nagyméltóságú kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak f. évi június 19-ikén 16009. sz. a. kelt rendeletére, van szerencsém a vezetésem alatt álló osztály állapotáról, gyarapodásáról, rendezéséről, a hiányok- és hézagokról, a látogatók számáról és a személyzet tevékenységéről, az 1878-ik év második és a folyó év első felében, jelentést tenni; minthogy múlt évi szeptember 21-én 97. szám alatt bemutatott jelentésem az 1878-ik év első felére is kiterjeszkedett.

1. A könyvtár-rendezési munkálatok szabályszerűen haladnak előre. A nagy-mennyiségű gyarapodások földolgozása mellett, a rendezetlenül heverő régibb hirlapoknak rendezése munkába vétetett. Továbbá a czédula-catalogusban a Széchenyi-könyvtárhoz tartozó munkáknak ekkorig régi címlapjaik voltak beosztva; ezeknek az új rendezési tervnek és a mai könyvtártani igényeknek megfelelő átdolgozása folyamatban van.

2. A könyvtár tervszerű kiegészítése érdekében — a modern literaturát és az antiquariusi könyv-piaczot figyelemmel kísérve, — különösen oda irányoztuk törekvésünket, hogy a régi magyar nyomtatványokból bírt készletünket lehetőleg gyarapítsuk. E miatt, Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtár« című munkájának megjelenése után, a kisebb vidéki könyvtárakhoz és magán-gyűjtők-höz oly kéréssel fordultunk, hogy a birtokukban levő magyar ősnymtatványokat, melyek a Múzeum könyvtárában hiányoznak, cserében vagy ajándékkul engedjék át.

A fölhívást nem követte a várt siker. De eredménytelen nem maradt. Ajándékul a kegyes tanító-rend magyarországi tartományfőnökétől három XVII. századbeli munkát nyertünk. Cserében: az Erdélyi Múzeumtól 36 XVII. századbeli erdélyi országgyűlés nyomtatott végzéseit; Lugossy József debreczeni tanártól 29 XVI. és XVII. századbeli munkát; a nagy-enyedi minorita zárdától három XVII. és XVIII. századbeli halotti beszédet.

Még jelentékenyebb siker jutalmazta a régi könyvek tábláiban tett kutatásainkat. A föláztatott táblákból, egyéb bibliographiai unicumok és ritkaságok mellett, negyvenöt oly magyar munkát, részint teljesen, részint töredékben, emeltünk ki, a melyek ekkorig teljesen ismeretlenek valának. Bibliographiai ismertetések, számos mutatóvannal, a »Könyv-Szemle« múlt évi utolsó füzetében jelent meg. Példánkat az ország több könyvtárában utánózták. Stein Gábor kolozsvári nyomdász és Vasdy Gyula a székely múzeum öre, ily módon napvilágra hozott több unicumot ajándékoztak könyvtárunknak.

Más irányban is tetemesen gyarapodott a könyvtár.

Különösen a metszetek gyűjteménye több jelentékeny ajándék által szaporodott. Gróf Erdődy Sándor magyar történeti érdekű 181 réz- és fametszetet, Róhn könyvadatulajdonos, műhelyében készült 197 könyvomatú arczképet adományozott.

A vásárolt ritkaságok közül kiemelendő: a pécsi egyházmegye hártára nyomtatott misekönyve 1499-ből; Ovidius Metamorphosisainak 1503-iki velencei kiadása, mely egy magyar főpapnak van ajánlva.

Az egész gyarapodást a következő számok tüntetik elő:

Vásárlás útján: 643 kötet.

Ajándékul: 911 kötet és 474 iskolai értesítvény.

Köteles példányok: 1967 kötet.

A kéziratgyűjtemény ajándékul kapta Horváth Mihály elhunyt nagy történetírónk hátrahagyott irodalmi érdekű kéziratait és levelezéseit. Vétel útján megszerezte Torma Károly budapesti egyetemi tanárnak 544 darab okiratból és levélből álló gyűjteményét, mely hazánknak főleg XVII. századbeli történetének földerítésére nagyfontosságú kútforrásokat tartalmaz. A jelen század irodalmi történetéhez pedig Tataj János, Bajza

József és Fáy András megvásárolt levelezései fognak érde-nyagot nyújtani.

Összesen a könyvtár ajándékkul kapott 3 kéziratot 41 oklevelet.

Vásárolt 54 > 588 >

Ehez járúlnak a Bajza, Fáy és Horváth gyűjtemények, melyek még nincsenek rendezve.

Vásárlásokra és könyvkötésre fordított 3803 forint 83 kr.

3. Az olvasók száma 20697-re emelkedett, kik 38207 nyomtatványt, 1838 kéziratot és 6658 oklevelet használtak.

A könyvtár gazdag gyűjteményeit az irodalom munkásai közül számosan vették igénybe. Úgyszólván állandó látogatói: Ipolyi Arnold, Pulszky Ferencz, Dr. Wenczel Gusztáv, Dr. Hajnik Imre, Szilágyi Sándor, Szilády Áron, Jakab Elek, Nagy Imre, Fabriczius Károly, Pesty Frigyes, Deák Farkas, Zsilinszky M., Vetter A. altábornagy, Dr. Heinrich Gusztáv, Wolf György, Bodnár Zsigmond, Beóthy Zsolt, Báró Radvánszky Béla, Szinnyei József és mások. A fiatalabb tudós nemzedékből, kik huzamosb ideig a könyvtárban búvárkodtak, kiemeljük: Dr. Ballagi Aladárt, Dr. Marczali Henriket, Dr. Szalay Józsefet. Gyakrabban megfordultak a könyvtárban: Jókai Mór, Gyulay Pál, Thaly Kálmán, Dr. Bánóczy József, Nagy Gyula, Dr. Thallóczy Lajos, Dr. Fehérpataky László, Dr. Szinnyei József s mások. Vidéki tudósaink közül itt búvárkodtak több napig: Dr. Szabó Károly, Haan Lajos, Dr. Szvorényi József, Pór Antal, Véghelyi Dezső, Dr. Géressy Kálmán, Dr. Wertheimer Ede s mások.

A könyvtár tudományos érintkezésben volt a bécsi cs. udvari, a salzburgi, a müncheni kir. állami, a drezdai királyi, a lipcei egyetemi, a modenai, parmai, bolognai és flórenczi kir. könyvtárakkal, melyektől részint eredeti kéziratoskat kapott tudományos használatra kölcsön, részint közvetítésök által több, hazánkat érdeklő kiadatlan kéziratot másoltatott, részint pedig tudományos kérdésben véleményadásra kéretett általok fel.

4. A könyvtár organuma a »Magyar Könyv-Szemle« a jelen évben negyedik folyamát bocsátja közre, melynek ívszámát 24-ről 30-ra kellett, a rendelkezésre álló anyag bősége miatt, emelni. Évenként hat füzet jelen meg. ¹⁾

Budapest, 1879. jul. 1.

Fraknói Vilmos,
könyvtár-őr.

Vegyes közlemények.

— Dr. Fraknói Vilmos múzeumi könyvtár-őr a magyar tudományos Akadémia főtítkárává megválasztatván, folyó évi május 23-án a Nemzeti Múzeumban viselt könyvtár-őri állomásáról lemondott. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter úr f. évi június 28-án 14,790. sz. a. kelt leírataiban, meleg szavakban megemlékezvén Fraknói Vilmosnak négy évet meghaladó könyvtárnoki sikeres működéséről, lemondását elfogadta; s megbizva őt az új őr kinevezéseig a könyvtár további vezetésével, fenntartotta magának tanácsát, az állomás betöltése után is, mindannyiszor kikérni, valahányszor a könyvtár érdeke ezt megkívánná. Együttal felhívta a miniszter úr a Múzeum igazgatóját, hogy az állomás betöltése iránt néhai gróf Széchenyi Ferencz alapító levele értelmében intézkedjék, vagyis szólítsa fel a gróf Széchenyi családnak a kijelölésre hivatott tagját, hogy az üresedésbe jött könyvtár-őri állomás betöltésére tegyen javaslatot. Ennek következtében a Múzeum igazgatója az alapító levél értelmében a gróf Széchenyi család ez idő szerinti legnagyobb dignitariusával: Gróf Széchenyi Imre berlini nagykövettel tette magát érintkezésbe s hivatalos formában felkérte, hogy a jelen concret esetben, az őt megillető jogánál fogva, intézkedni s a kijelölést megtenni sziveskedjék. E felhívásra a nemes gróf azt válaszolta: hogy a gróf Széchenyi család közös megállapodása következtében, a múzeumi könyvtár-őri állomás betöltési ügye gróf Széchenyi Kálmánra bízván, a jelen concret esetben ez fogja a hivatalos kijelölést megtenni. Ennek következtében:

»a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úr, a magyar nemzeti múzeumnál üresedésbe jött könyvtár-őri álló-

másra, a Széchenyi család legidősbjének, gróf Széchenyi Kálmánnak kijelölése folytán, Székhelyi Majláth Bélát nevezte ki, (Budapesti Közlöny 1879. okt. 7.) ki f. é. november 1-étől kezdve átvette az osztály vezetését.

Ez alkalomból Fraknoi Vilmos, ki a könyvtár ügyeit egész november 1-ig vezette, a következő nyilatkozat közzétételére kérte fel a »Magyar Könyvszemle« főmunkatársát:

»A Magyar Tudom. Akadémia jelen évi nagygyűlésén ezen tudományos intézet főtítkárává megválasztatván, köteletségemnek tartottam a múzeumi könyvtárőri hivatalomról lemondani. És miután a gróf Széchenyi-család előterjesztésére, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által utódommá kinevezett székhelyi Majláth Béla, hivatalát a mai napon elfoglalja, a könyvtár vezetésétől és a »Magyar Könyv-Szemle« szerkesztésétől ezennel visszalépek.

Nem tartom szükségesnek, hogy a jelen alkalommal, négy éven át viselt hivatalomban kifejtett működésemről számot adjak; minden fontosabb mozzanatait e folyóirat négy évfolyama időnként feltüntette.

De el nem mulaszthatom úgy a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszteriumnak, a M. N. Múzeum igazgatójának és tisztársaimnak, mint egyúttal mindazoknak, kik hivataloskodásom idejében a könyvtár gyarapításában és ezen folyóirat kifejlesztésében közreműködtek, támogatásukért hálás köszönetemet kifejezni.

Budapest, 1879. november 1-én.

Fraknoi Vilmos.

A »Magyar Könyv-Szemle« szerkesztése a folyóirat eddigi főmunkatársára, Csontos János könyvtári őrségére bízott. Birjuk az eddigi könyvtárőr és szerkesztő úrnak ígéretét, hogy közreműködését és támogatását e folyóirattól ezentúl sem fogja megvonni.

— A M. Történelmi Társulat f. é. augusztus havában Marosvásárhelytt tartott vidéki nagygyűlésén a levéltári és régészeti bizottságokon kívül egy könyvtári bizottságot is küldött ki, melynek a Marosvásárhelytt és vidékén létező könyvtárak átvizsgálásá-

lását tette feladatául. A bizottság Marosvásárhelyt átvizsgálta a gróf Teleki féle, a ref. főtanoda, a báró Apor-féle, a ferencz rendiek és a minoriták könyvtárait, Gyulafehérvárt megtekintette a gróf Batthyányi-könyvtárt, Nagyszebenben pedig átböngészte az ev. plebánia egyház és a báró Bruckenthal Múzeum könyvtárait. Mind ezen könyvtárakról a bizottság részletes jelentést adott be, mely a »Századok« október havi füzetében látott napvilágot.

— A csiksomlyói szent-ferenczrendi zárda könyvtárát incunabulák tekintetében, hazánkban egyedül a pozsonyi káptalané múlja felül, s tán csak a gyöngyösi franciscanus zárda könyvtára mérkőzhetik vele. A kolostor első emeletén, egy sötét kis szobában van összezsufolva; körülbelül 2000 kötetet tartalmazhat, melyeknek legalább fele valóságos ősnymtatvány, abban az értelemben, a mint Panzer vette e szót. Egy-két évvel ezelőtt rendezték; lajstromát ugyan nem láttuk, de minden egyes kötet polczjelölő betűkkel és sorszámokkal van ellátva.

A történelmi társulat néhány tagjával együtt szept. 2-án és 3-án két délutánt töltöttem e kincsrejtő falak között. A mint beléptem, véletlen kezembe akadván egy 1537-iki velencei rozsz karban levő kis magyar nyomtatvány: tartozó köteletségemnek ismerem szintén ott kutató legkiválóbb könyvészünk, Szabó K. úrnak azonnal átadni, ki czímmást vett róla, s már e füzetben ismerteti, Véghely D. pedig a benne előforduló magyar szöveget másolta le. Aztán az incunabulákhoz láttam, s kivált a magyar vonatkozásukat kerestem: egy hambár árpa közül akartam kiszemelni néhány buzaszemet. A mit találtam, im itt következik: Opus serm. Pomery de tempore conportatum per fratrem Pelbartum de Themeswar. Impr. Henr. Gran, Hagenaw, MCCCCXCVIII. VI. kal. Augusti (Hain, 12551). — Pomerium Sermonum de beata virgine. Per fr. Pelb. de Themeswar. (Év n.) Lugduni cleyne (Hain, 12564). — Sermones Pomery de tempore . . . per fratrem Pelbartum de themeswar. Impr. Lugd. p mag. Jacobum Sacon Pedemontanu: Impensis ac sumptibus viri dni Antony Coberger ciuis Nurembergen. Finiunt felicit. Anno M CCCCC nono die vero VIII. Aug. (Panzer VII. 291, hiányosan említi.)

A könyvészeti irodalomban teljesen ismeretlen magyar vonatkozású két darab ősnymtatvány: Obsequialium benedictionum

opus eximium. impēsis ioānis paep library Budensis ciuis Uenetys magna cum diligētia: fideliorique studio emēdatu: sem ordinar. ac rubricas alme strigonien. ecclie caractere meliori ipress. Anno a natiuitate xpi. MCCCCCI. III. idus July — A másik: Ordinarius Strigonien. accuratissime reuisus feliciter explicit: Uenetys per Lucantonium de giunta florentinum. Impensis Johannis pap: library buden. impres. Anno ab incarnatione dominica MCCCCCV. pridie kal. augusti (címlapja hiányzik).

A kolostor gyűjteménye kéziratokban szintoly gazdag, mint nyomtatványokban. Bezárólag a XVI. századig egy egész sor, körülbelül 15—20 darab codexe van. Egy imp.-fol. alakú Nocturnale kezdetén: »In nomine iehsu benedicti Incipit Nocturnāle,« végén pedig e sorok olvashatók: »Finis huius operis per manus fris clemen de hwniad tuunc temporis in wasarheldegen. Ao dni M Qo vige-simo. secundo. laus d.« Kétségkívül 1426-iki kézirat.

Becsessé teszik e könyvtár példányait a marginalis jegyzetek. Csaknem minden darab tele van irva, középkori vagy újabb jegyzetekkel, melyek Erdély történelmére, magán ügyekre, égi tüneményekre, astrologiára, orvosi szerekre stb. vonatkoznak. Van egy codexe, melynek fatábláján az írás jellege után ítélve, egy X. századbéli kézirat tükörből tisztán olvasható; a codex bizonyosan valami X. századi pergamentbe volt kötve, melynek betűi a fatáblát borító pépre világosan lenyomódtak. Röviden szólva, a csiksomlyói zárdakönyvtár ritkánál ritkább középkori emlékek tárháza. Csontos J. bibliographunk már készülődik is, hogy átbúvárolja, s aztán feltárja a somlyói véka alá rejtett kincseket!

Ballagi A.

— **Prágai codexek fényképei.** A prágai kir. egyetemi könyvtárban három magyarországi vonatkozású codex őriztetik, úgymint: egy Corvin-codex, egy Garázda-codex és egy II. Ulászló-féle codex, melyek irodalmunkban ekkorig még behatóan ismeretve nincsenek. A Nemzeti Múzeum könyvtára a nyári szünidő alatt e három codex nevezetesebb címlapjait és borítéktábláit lefényképezte s most ezeknek hasonmásait 15 eredeti nagyságú fényképben bírja. A Corvin-codex Aquinoi szent Tamásnak munkáit tartalmazza s művészi kivitelű fényes címlapját a fénykép

kitűnően adta vissza. Nevezetes e czímlapon az, hogy Mátyás király czímerében a holló nem összetett, hanem kifeszített szárnyakkal jön elő. A Garázda-codex Justinus Trogus Pompejus műveit foglalja magában s azért nevezetes, mert egyik bori-téktábláján Garázda Péter XV. századi humanistánk következő sajátkezű jegyzetét tartalmazza: »Iste liber est meus (videlicet) Petri Garazda de Ungaria.« Ezen jegyzetnek valamint az izléses, de czímer nélküli czímlapnak lefényképezése is igen jól sikerült. A harmadik codex Nagonius Mihály olasz humanistának munkáját tartalmazza, melyet a szerző II. Ulászlónak ajánl. Itt is a czímlap igen fényesen van festve, fönt arany medaillonban II. Ulászló király arczképe s lent ennek czímere jön elő. Mindakettőt a fénymás igen jól tünteti fel. Általában mind a 15 fénymás igen sikerültnek mondható s megszerzésök által a múzeumi könyvtár ismét egy lépést tett, arra nézve, hogy az európai könyvtárakban elszórt Corvina-codexeknek hasonmásait végre valahára saját gyűjteményében birhassa.

— Gróf Fáy István: »Régi magyar zene gyöngyei.« E becses gyűjtemény, mintegy negyven év előtt jelent meg Bécsben Glöggel és fiánál s a múlt és jelen századi híres magyar zene-szerzők válogatott zeneműveit foglalja magában. Kiemelendők ezek közül Lavota, Bihari, Ruzsicska, Csermák, Czinka Panna, Tyutyu stb. darabjai, melyek dallamosság és harmónia szempontjából, magukban is kiváló érdekekkel bírnak, de még inkább, összehasonlítva a mai állapottal, hová a magyar zene harmonia tekintetében fejlődött. A Rákóczy-induló keletkezésére nézve, valamint Rákóczy cigányáról Barna Mihályról és ennek unokája: Czinka Pannáról fontos, legalább is további nyomozásra méltó adatokat találunk ez öt füzetből álló gyűjteményben, mely hogy most teljesen kiegészítve és egy díszes kötetben feltalálható a Múzeum könyvtárában: Petrovay János, bazini földbirtokos úr szivességének köszönjük, ki a Múzeum csonka példányát, saját, ritka calligraphiai szépségű irásával kiegészítette, úgy, hogy azt az eredeti nyomtatástól megkülönböztetni alig lehet. Midőn a hazafias földbirtokos úrnak ezen nagybecsű ajándékáért e helyen hálás köszönetünket kife-

jezzük, figyelmeztetjük egyuttal a magyar zene irodalom szakmúvelőit, hogy a fentemlített nagybecsű munkát könyvtárunk most már teljesen kiegészítve bírja.

— A múzeumi könyvtár a következő nagybecsű paleographiai szakmunkát vásárolta meg: Westwood J. O. M. A. Facsimiles of the miniatures and ornaments of anglo-saxon and irish manuscripts executed drawn on stone by W.R. Tymms. Chromolithographed by Day and Son, limited. London. Bernard Quaritch, 15 Piccadilly. MDCCCLXVIII.« E munka a középkori könyvfestészetre és paleographiára nézve egyike a legkitűnőbb kútfőknek, mely főleg az angol-szász és irlandi középkori könyvirás és festés különböző nemeiből nagyszerű kivitelű színes és aranyos hasonmásokat foglal magában. A munka önálló egészet képez, s bizonyos tekintetben a Sylvester, Paleographie Universelle hasonszemléltű nagyszabású munkát, melyet a budapesti egyetemi könyvtár ez év folytán szerzett meg, kiegészíti. Mind a két munkának, főleg a középkori codexek meghatározásánál és leírásánál, szakférfiaink kitűnő hasznát fogják venni.

— Görgey Arthur levele 1849-ből. Báthly Barnabás úr a Nemzeti Múzeum könyvtárát Görgey Arthurnak egy eredeti levelével gazdagította, mely hazánk 1849-iki történetéhez érdekes adalékot szolgáltat. A levél Nagyváradról 1849. aug. 19-én kelt s »azon fegyveres nép vezéréhez, mely a Miskolcz, Diósgyőr és Eger közti vidéken portyázik« van címezve; ebben Görgey fővezér meghagyja az illető parancsnoknak, hogy az elfogott orosz tiszteket bocsássák szabadon és senki többé halálbüntetés terhe alatt ne merészeljen kisebb vagy nagyobb csapatokkal portyázni s hazánk rég óhajtott békéjét újra megszavarni. »A fő polgári s katonai hatalom — úgymond — az én kezeimbe tétetett le s én hazánk jövője érdekében, hogy annyi polgár vér híjjában ne ontassék szükségesnek láttam kibékülni az orosz hatalommal s ötet köztünk meg Ausztria közti kiegyenlítés kieszközlésére megkérni.« A kibékülés első feltételének mondja tovább, hogy kiki térjen vissza régi polgári foglalkozásához s a ki fegyveres kézzel zavarni merészi a már is beköszönő békét, az halál fia. A levél 4-edrétű papirosra, elejétől végig Görgey által sajátkezűleg van írva. Pecsétje teljesen ép s domború paizsban egy fejű

koronás sast, fölötte zárt hercegi koronát mutat fel. Hihetőleg Paskevics herceg pecsétje.

— **Oklevél és levélvásárlások.** A Múzeum könyvtára újabban Huszár Antal úrtól több érdekes XIV—XV. századi oklevelet vásárolt, melyek Hontmegye monographiájához érdekes adalékokat nyújtanak. Ezek között kiemelendőnek tartjuk Miklós választott kalocsai érseknek egy 1347-diki kiadványát, melyben magát Lajos magyar király egykori nevelőjének nevezi, s ezáltal hazánk XIV. század műveltségtörténetéhez nagybecsű adatot szolgáltat. — Megvásárolta továbbá Kisfaludy Károly és Sándor levelezéseinek egy részét, mintegy 65 levelet, melyek a két testvér családi- és birtokviszonyaira érdekes világot vetnek. E levelek nagy része még kiadatlan. — Végre megszerezte Ujházy László kormánybiztos 1848—49-diki hivatalos irományait, melyek a Múzeum hasonló gyűjteményét sok tekintetben kiegészítik.

— **Petőfi egy levele 1848-ból.** Bóday Dániel postatiszt a múzeumi könyvtárnak Petőfi Sándornak egy levelét ajándékozta, melyet ez 1848. jun. 30-án egy fülöpszállási barátjához intézett. A levél 8-adrétú papíron van írva, abban Petőfi azon reményét fejezi ki, hogy a verificationalis választmány Nagy Károly választását meg fogja semmisíteni s »akkor — úgymond — meg vagyok győződve, hogy a másodszori választásnál én leszek a követ.« Felhívjuk e levélre az érdeklődők figyelmét.

— **Darvas László** múzeumi könyvtári napi díjnok Balatonfüreden, hol a múlt nyáron megrongált egészségének üdülését kereste f. é. augusztus havában meghalálozott. A boldogult a függetlenségi harcban honvéd-tüzér hadnagy volt, azután külföldön tartózkodott, honnan haza érkeve a múzeumi könyvtárnál nyert alkalmazást, s ennek rendezésénél tevékeny részt vett. Nyolcz esztendeig működött itt, mely idő alatt kitartó szorgalma által elüljáróinak teljes megalégedését vívta ki. A boldogult az 50-es években a költészettel is foglalkozott s több belletristikai lapba irt költeményeket. Ezek Rímfüzér czím alatt 1857-ben önállóan is megjelentek. 1872 ben »Honvéd tárcza nap-tárt« adott ki, mely úgy látszik utolsó irodalmi munkája. Béke poraira!

— **Tagányi Károly**, ki a Nemzeti Múzeum könyvtárában volt ideiglenesen alkalmazva, a m. kir. belügyminiszter úr az országos levéltárhoz levéltári tisztté nevezte ki. Ez a hetedik fiatal ember, ki az utolsó 5 év alatt a Nemzeti Múzeum könyvtárából végleges alkalmazást nyert.

— **Thaly Kálmán** történészünk a »Magyar Történelmi Tár« utolsó füzetében a Rákóczy korból több oly magyar nyomtatványt ismertet, melyek Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtárában« felvéve nincsenek. Tárgyhalmaz miatt ezen érdekes nyomtatványok ismertetését lapunk jövő számára kénytelenek voltunk halasztani.

— **Heltai Krónikája Brünben**. Lapunk egy munkatársa legközelebb Brünben időzván megtekintette az ottani könyvtárat, mely alkalommal a kapuczinus atyák könyvtárában Heltai Gáspár krónikájának egy igen szép példányát kutatta fel. A könyv címlapja igen díszes, a levelek is nagyon jól vannak conserválva; sajnos azonban, hogy a végéről 4 számozott és két számozatlan levél hiányzik, mi a munka értékét csökkenti. Az utolsó számozott levél a példányban a 204-ik. Mivel azonban Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtára« Heltai krónikájából csak két teljes és számos csonka példányt sorol fel, érdemesnek tartottuk ezen csonka példányra is felhívni szakfőúrjaink figyelmét, annál is inkább, mert ez a többi hasonló példányok között egyike a legteljesebbeknek. — Ezenkívül Pázmány predikációinak 1636-i kiadását is bírja teljesen a könyvtár.

— **Egy magyar főúr két értékes kéziratot** ajándékozott a múzeumi könyvtárnak. Az egyik XV. századi latin hártya-codex florenczi izlésben kiállítva, három elmosódott címerrel, a másik német kézirat a XVI. század elejéről. Ez utóbbi Lőcsén 1516-ban íratott s Lőcse és más szepesi városok régi statutumait foglalja magában. Felhívjuk reá mindazok figyelmét, kik magyarországi régi statutumok tanulmányozásával foglalkoznak.

— **Fraknoi Vilmos** legutóbbi krakkói kutatásai alkalmával a Jagello-egyetem könyvtárában egy ismeretlen Vitéz-codexet fedezett fel, melynek ismertetését lapunk jövő füzete fogja hozni.

— **Dr. Dudik Beda** ismert morva történésztől: »Geschichtliche Entwicklung des Buchdrucks in Mähren vom Jahre 1486—1621« cím alatt Brünnben legközelebb igen érdekes munka jelent meg, mely a morvaországi nyomdászat 1486—1621-iki történetéhez nagybecsű adatokat szolgáltat. A tudós szerző e korszakból 11 morvaországi nyomdát ismertet, melyeket alapos történeti világitásban mutat be. Időrendben felsorolja minden nyomdának termékeit s a nevezetesebb ritkaságokat teljes bibliographiai apparatussal írja le. Munkája kiváló irodalomtörténeti beccsel bír s részben bennünket is érdekel. A felsorolt 11 nyomda közül a brünnit **Vitéz János**, mint az olműzci püspökség 1482—91 közötti administratora 1486-ban, az olműziti pedig **Thurzó Szaniszló** olműzti püspök (1497—1540) 1499-ben ta. Az első **Dudik** a morvaországi nyomdászat megalapítójának mondja, s culturtörténeti hatását igen rokonszenves színekben tünteti fel. Hasonlóképen kiemeli **Thurzó Szaniszló** érdemeit is, kinek uralkodása alatt a humanistikai irány Morvaországban legszebb fénykorát érte el. A felsorolt nyomdák között bennünket leginkább a brünni érdekel, melynek alapításáról **Dudik** így ír:

»Harmincz ezer arany forint évi jövedelemből — **Vitéz püspök** ugyanis magyarországi beneficiumait is megtartá, — bizton pártolható az azon időben még igen költséges művészetet. S valóban **Vitéz olműzti administratorságának** már második évében nyomtat Velenczében egy *Breviarium Olomucense-t*. Az itteni nyomdát németek rendezték be, kik között **Stahl Konrád** (Blaubeuerből az Alb mellett, Würtembergben) kiváló helyet foglal el.

Ezen **Stahl Konrád**, vagy a mint magát írja »*Stahel*«, 1482 óta passauai nyomdász, **Preunlein Mátyással**, ki szintén velencei nyomdásznak nevezi magát és ulmi születésű, együtt jelenik meg egy 1491-i brünni nyomtatványon, egy az esztergomi érseki templomnak szánt miscskönyvön, melyet állítólag egy-két esztergomi kanonok revideált és **Féger Theobald** nevű budai polgár saját költségén kinyomatott.«

Átalában **Vitéz János** hatása a morvaországi nyomdászat fejlődésére oly nagy volt, hogy **Dudik** őtet méltán a morvaországi nyomdászat megalapítójának nevezi.

A brünni nyomdában megjelent s Dudik munkájában felsorolt magyarországi vonatkozású ősnymtatványok a következők:

1. »Magister Joannes de Thwroc: Illustrissimorum Hungarie regum chronica. In inclita terre Moravie civitate Brunensi lucubratissime impressa Anno salutis MCCCLXXXVIII. die XX. Martii. 41 a szöveg közé nyomott, színes fametszettel. Kis fol. 166 lev. quaterniókban és A-tól X-ig terjedő signaturával.

2. Missale Strigoniense (talán 1491-ben kezdve, de a mint látszik csak 1493-ban bevégezve). A végén ez áll: Finit foeliciter missale .Secundum veram rubricam sacre ecclesie Strigonien. Fidelissime revisum per nonnullos dominos capituli prefate ecclesie. Impressum Brunn. impensis »Theobaldi Féger conciuus budensis librarii per ingeniosos ac magnarum industriarum viros Conradum Stahel et Matheum preinlin impressores venetos. — Anno verbigeno Millesimo nonagesimo primo (1491, die vero Novembris vicesima prima. Fol. (A bécsi cs. udv. könyvtárban).« — Mind a két ősnymtatvány ekkorиг többször volt ismertetve. Ez utóbbít ismertette Knauz Nándor »Libri Missales ac Breviaria Ecclesiae Hungaricae.« című munkájában, hol a bécsi példányon kívül még négy csonka példányt sorol fel.

A két felsorolt könyven kívül egyéb magyarországi vonatkozású könyvek nincsenek Dudik munkájában. Megemlítjük még, hogy a munka igen díszesen van kiállítva, s hogy a tudós szerző azta raigerni benczés apát 25 éves apáti jubilaema alkalmából készítette.

— Csontos János a nyári szünidő alatt a bécsi, prágai, dresdai, lipcei és wolffenbütteli könyvtárakban folytatta kutatásait a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok- és corvin-codexekre nézve. Kutatásainak eredményéről a »Magyar Könyvszemle« fog hozni közléseket.

— Horowitz Fülöp régi jónevű antiquariusunk ódondászati készletéből közrebocsátotta: a magyar történeti, philologiai és jogi könyveknek jegyzékét, melyre felhívjuk az érdeklődők figyelmét

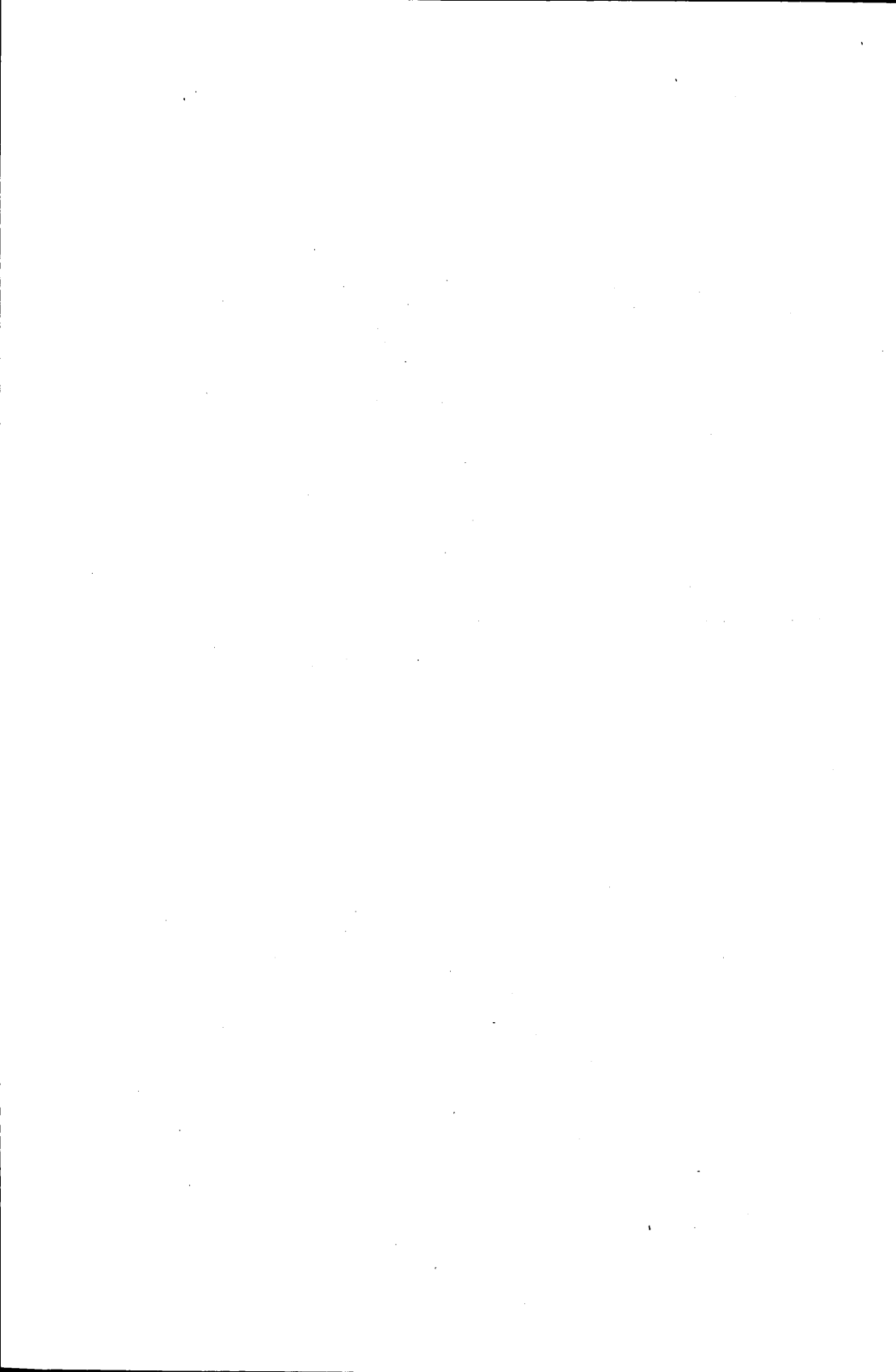
— **Petrik Géza** antiquariusunk az 1860—1875. közötti időszakban Magyarországon megjelent könyvek bibliographiáján dolgozik, s e célra a múzeumi könyvtár betűrendes lajstromát is felhasználja. Alkalmunk volt czéduláit megtekinteni, s mondhatjuk, hogy ezeket nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel gyűjtötte össze. Munkája az említett évek irodalmáról hű képet lesz hivatva nyújtani s hézagot fog pótolni irodalmunkban. Óhajtandó, hogy az mielőbb lásson napvilágot.

— **Hellebrant Árpád**, derék fiatal bibliographusunk, ki a M. Tud. Akademia latin ősnymtatványainak bibliographiai leírásával már hosszabb idő óta foglalkozik, mint értesülünk, munkájával már elkészült. Lapunk legközelebbi száma fog hozni dolgozatából egyes mutatókat.

A.

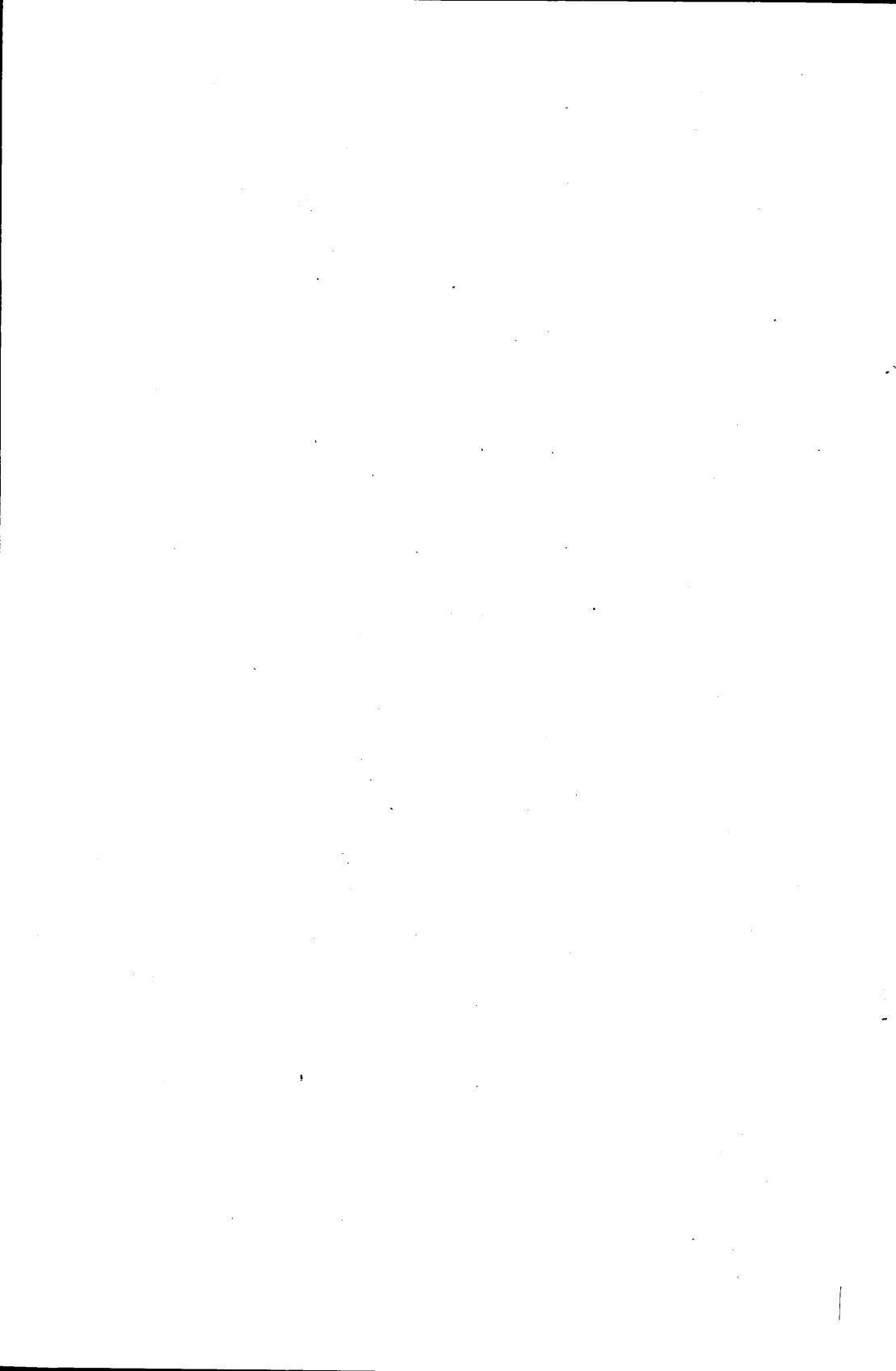
nyien ef. ylo. roftofarh
 magutath hogy as
 nyatta megh ne csalat
 mndwawt nagysolat ty
 a. melyde megh as goroz
 sel es as poganyogbol eles
 nekdyt wala ty megh as
 a semmy nyuzen benne
 semmy iduwssagws tudoz
 as el tanostarando baboz
 ty magws es as teppet
 esch : vgy anyra hogy
 ros ellerzwy. Ez wilaggy
 dalmarol : as byrnet utes
 as tarsarol : as tudatlanok
 o. tohnt betwsegwel el
 . tarro es staplans
 es as fegywelen gonoz
 wieserwol : hogy megh na
 atarasa : as gonoz tyre
 a III

Komagalyeket egygywsegweth : eg
 yny weth hogy. Fwlowre ygen meg
 ofkat sep edws es byzwalwod besed
 kostonaral. Jollecheth fegyg ezwt kwoz
 mltteppen tarozaral as idwre es fero
 Sa kwozwhyeu anyzenegybas as
 gywleth lassan lassan giaropedit wala
 pogany seidelmet ala weterweth wala
 oly hogy megh as mostanyulo idwt
 many nem zabharrettatnet tudnya m
 nasag felwol : ty as wyzanonafoktat t
 tarraa fegywsegnet zwmedyeth es te
 semmy nyuzen as byzony fegywsegnet
 Swlesegnet pbilosofhianat balgarag
 merwol as teulesegnet : negedwssagnet el
 nat nehol nehol es as sabowasofrat g
 zewwedelerwol : egymashoz walo engele
 do bywseghwsewol : as gonoz fawedel
 egyt wy fawedelweth walamy ideiglet
 wawwawstet as fawawseges allapart

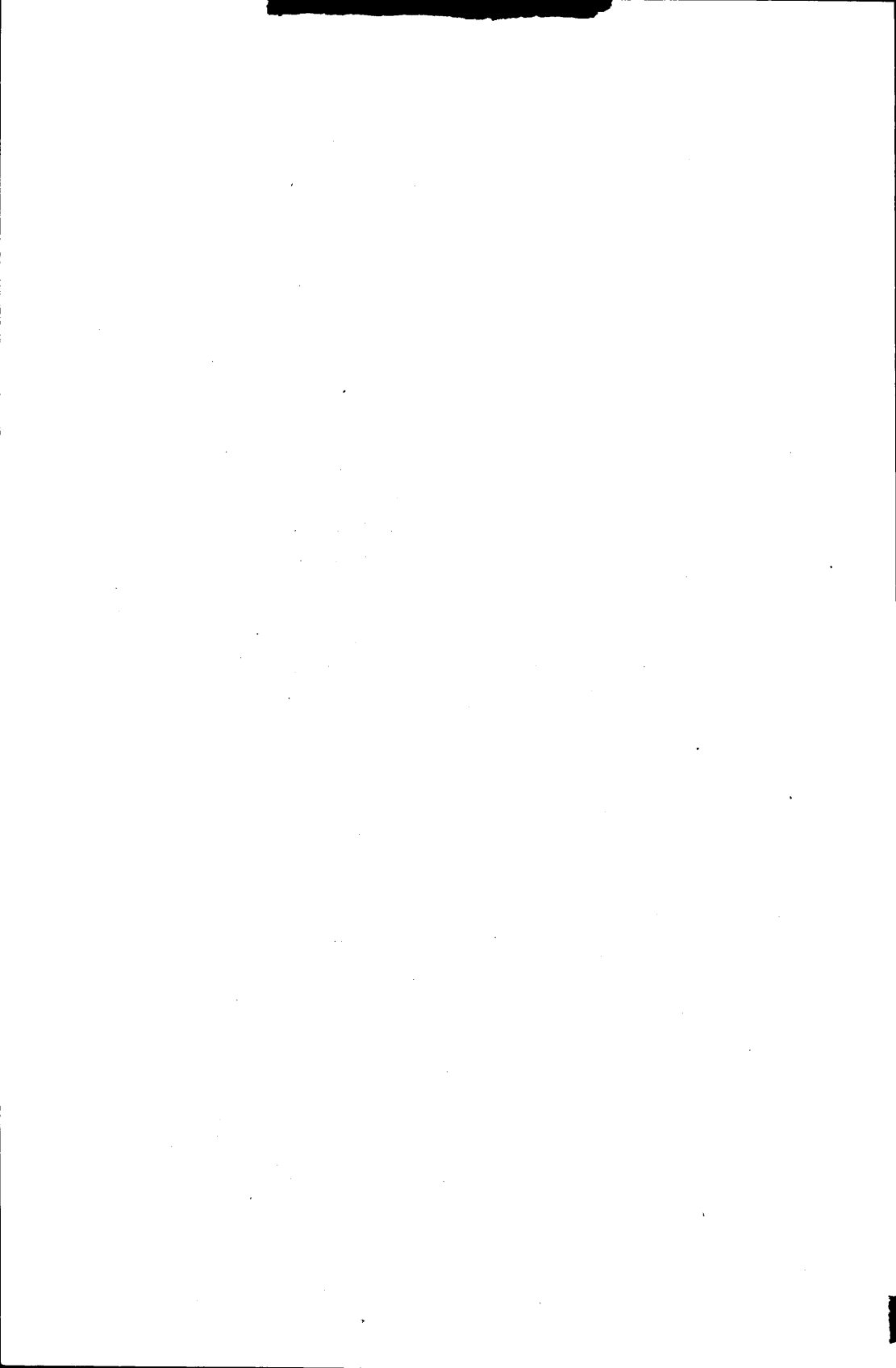
B.

Wnac. Neuebe kezdetyc. Az
artatos zent Bernadnac komie
ez vilagnac meg vcalasazol es
Kriszofnac kouetese: vl. ekkeperen
Az edos Iesusnac p zava.
mondvan: a ky akar en :
vtammam ypm tagagnia meg
p magat az az p tulaldon akarat
iat. es vege fel p keresztet az az a
penitencianac tartajat es koues
son engomet q es couaba: a ky engo
met kouet nem yaz setetsegberi:
de valia elet nec vilagosagat. Ez
ob az aldot iesusnac p bezedo ky
kel intetone hog az p eletu. es ez
krezet. peldaiat kouessoc. ha akaron
bizonal meg vilagosodma. es ym
nec mindon dagfagatol meg za
badolma Hammi azert felsegoc.
evdomanone legon a kriszofnac
evdomanac. az az eletyc es ezky
ezet gondolma. es elmelkodmie: 2

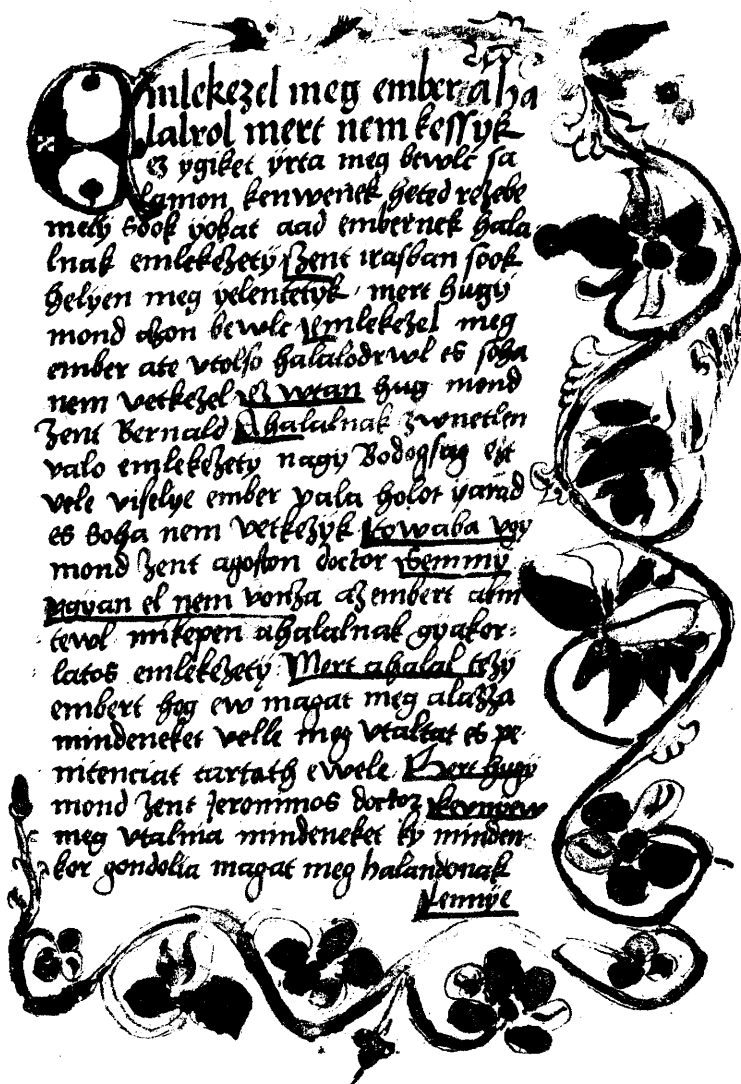

C.

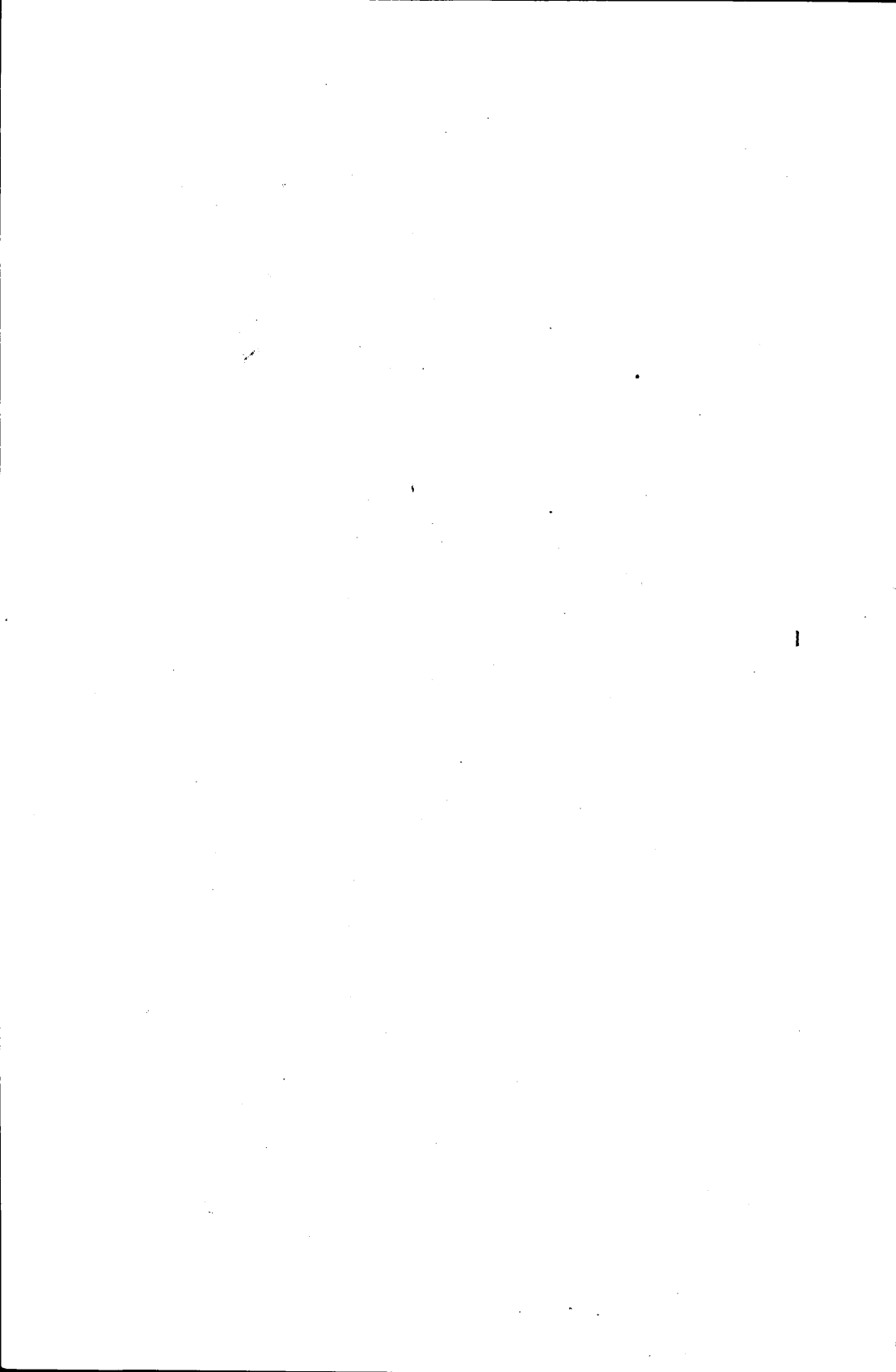
Miset mend vala, ezzer adise
scas zent gergiel papa es ne
ky velenek vrunk aldote iesus
es akoron meg jelenté nekij
az q zeneseges keen benvidete
nek tytyaban Akoron valo ay
tatossagaban zerze imes yde a
la meg vrt het zent maca
got de gos emberek nagjoi
tatossagjal olvasnajak engede
hog valaky halalos bonnel kul
teredelmesszel terdenalva meg
mongya es minden maczag
mongyon heg pr nofere es heg
Aug^a talhat vaal minden her telle
hujon harom ezer estendig valo
bucjut: mentel viol kegeeg mely
maczag vagyon az az nyolcsa
dik zerze heg zent papa es en
gede gosza azenket ezer estende
De ha mind qbe jamlalyuk kyt
ateb papak engetek tezen: hetven
ezer estendey bucjut: de apicab
elet kel meg mondany 15. 14

D.

Denkezel meg ember a ha
 lalrol mert nem kessyk
 es ygiek yrta meg bevolc sa
 lamon kenvenek getad refole
 mek sook vobac aad embernek hala
 lnak emlékezetu szent irasban sook
 helyen meg yelenetve mert hugy
 mond chon bevolc emlékezel meg
 ember ate vtolso halatodrol es soha
 nem vetkezel et vatan hug mond
 zent bernald a halatnak zonetlen
 valo emlékezetu nagy bodogfug et
 vele vifelye ember yala holot yarad
 es soha nem vetkezik korwaba ygy
 mond zent ayofon doctor bermy
nayan el nem vonza az embert alm
 tevel mifejen a halatnak gyator
 latos emlékezetu Mert a halat tey
 embert hug ev magat meg alabba
 mindeneket velle meg vialtat es pe
 nitenciat tartatg evole ber hugy
 mond zent jeronimos doctor keny
 meg vialma mindeneket ty minden
 bor gondola magat meg halandonak
kenye

3. HASONMÁS A RAUDNITZI LOBKOWITZ-CODEX

Előfizetésre való felhívás

a következő

Tudományos folyóiratokra:

Archaeologiai Értesítő. A m. tudom. akadémia archeologiai bizottsága közlönye. Szerkesztik Dr. Henszlmann I. és Br. Nyáry Albert. 14 kötet. 1880. folyam. Megjelenik — augusztus és szeptember kivételével — minden hó utolsó napján. Előfizetési ára az évfolyamnak 3.—

Értesítője (a m. tud. akadémia). Az akadémia rendeletéből szerk. a főtittkár. 14. évf. 1880. Előfizetési ára az évfolyamnak 2.—

Nyelvtudományi közlemények. Kiadja a m. tud. akadémia nyelvtudományi bizottsága. Szerk. Budenz J. 15. köt. 1879. Megjelenik évenként 3 füzetben. Előfizetési ára a kötetnek bérmentes szétküldéssel 3 frt. Az előbbi 14 kötetrel együtt 24 frton kapható.

Nemzetgazdasági szemle. A m. tud. akadémia nemzetgazdasági és statisztikai állandó bizottságának megbízásából szerkeszti György Endre 3. évf. (1879.) Megjelenik évenként négyszer 10 ivnyi füzetekben. Ára egész évre 5 frt. Egyes füzetek 1 60 kron kaphatók.

Literarische Berichte aus Ungarn über die Thätigkeit der Ungarischen Academie der Wissenschaften und anderer gel. Gesellschaften und Anstalten. Herausgegeben von P. Hunfalvy. 4. évfolyam. (1830.) Megjelenik évenként négyszer 8 ivnyi füzetekben. Előfizetési ára egész évre 4 frt. Egyes füzetek ára. 1.—

Magyar Könyv-Szemle. A magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye. Közreboesátja a Magyar Nemz. Muzem könyvtára 5. évf (1880). Megjelenik évenként hatszor. Előfizetési ára az évfolyamnak 2.40

Magyar Nyelvőr. A m. tud. akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti Szarvas G. 9. évf (1880). Megjelenik minden hó 15-én 3 ivnyi tartalommal. Előfizetési ára az évfolyamnak 5 frt. A 2—7. évf. együtt véve 24 frt kedvezményi áron kapható.

Egyetemes Philologiai Közlöny. A budapesti m. k. tud. egyetem tanári karának több tagja megbízásából szerk. Dr. Heinrich Gusztáv és Dr. Thewrewk Emil egyetemi tanárok. 4. évf. 1880. Megjelenik évenként tizszer. Előfizetési ára az évfolyamnak bérmentes szétküldéssel 5.—

A fentebbi szakközlönyök, melyek a tudomány és irodalom önálló művelését és a tudományos ismeretek terjesztését tüzték ki célul, részint a M. Tud. Akadémia, részint egyéb nemzeti intézetek anyagi és szellemi támogatásával bocsáttatnak közre.

Ennek alapján felhívjuk a komolyabb tanulmányokkal foglalkozó közönséget, főleg a hazai tanintézetek igazgatóit és tanárait, nemkülönben a hazai irodalmat pártoló olvasó-körök és kasszinók elnökségeit ezen folyóiratok pártolására.

KNOLL KÁROLY, akadémiai könyvtáros

Budapesten, az Akadémia épületében.

Knoll Károly akadémiai könyvtárosnál Budapesten továbbá kapható:

A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítása

Ipolyi Árnold besztercebányai püspök által.

Rajzok, tervezetek és kivétel Storno Ferencztől. — Nagy ívrét, 151 l. 7 szín- és könyom. képtáblával és 54 fametszettel. Ára 8 frt.

E munka irodalmunkban korszakalkotó, mely mind tartalmának gazdagságával, mind kiállításának díszével ritkítja párját s a külföldön is méltó felűnést kelt.

A harminczkilencz fejezetre osztott monographiában dús halmazát leljük a műtörténetileg fontos mozzanatoknak, melyek a középkorban a mai besztercebányai egyházmegye területén, jelesebb építészeti, szobrászati és festészeti műdarabokat eredményezve felmerültek. Szerző művének zömét és joggal fénypontját a besztercebányai szent Borbála kápolna leírása képezi, mely a Storno Ferencz által művészileg és stylszerűleg restaurált kápolna történetére és helyreállítására terjed ki. E fejezetekben megbecsülhetlen utmutatások advák elő az egyházi műemlékek stylszerű restaurálását illetőleg.

Városaink a tizenharmadik században.

Irta: Szalay József.

Kis nyolczadrét. Ára: 1 frt 40 kr.

Szerző ezen tanulmányt nagy szorgalommal és forrásokon alapuló önálló kutatással gyűjtötte össze s dolgozta fel mindazt, a mit a magyarországi városok történelmi szerepére, köz- és községi életére, ipar- és kereskedelmi, hadászati és társadalmi viszonyaira vonatkozólag, az Árpád-királyok utolsó századából, okmányokban és egyéb kútfőkben találhatott.

A panonhalmi Apátság alapító oklevele.

Irta: Fejérfataky László.

Nyolczadrét. Ára: 1 forint 80 kr.

Jelen munka felőleli mindazt, mi az oklevél hitelessége mellett vagy ellene évszázadok óta felmerült; bőven vázolja a mult század második felében épen ez oklevél fölött vívott harcot, úgy, hogy tökéletesen nélkülözhetővé teszi az ezer nyomtatott lapnál többet kitevő, de mai nap már jóformán elavult tartalmu vitairatok elolvasását; a dolgozatot az oklevél hitelességének védelme rekeszti be, a szerző megczáfol minden felhozott s felhozható ellenvetést; s ez eljárás által monographiája oly terjedelmessé s tartalmassá vált, minőt eddig Szt. István királynak 1001-iki s így hazánk legrégebb okleveléről nem birtunk.

Adalékok a nagyváradi béke

s az 1536—1538. évek történetéhez. Levéltári kutatások alapján.

Irta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 231 lap. Ára 1 frt 80 kr.

A Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez

1569—1572. Levéltári kutatások alapján irta: Dr. Károlyi Árpád.

8-rét. 123 lap. Ára 1 forint 20 kr.

A bécsi cs. és kir. titkos levéltár gyűjteményei újabb időben a hazai történetírásra nézve is hozzáférhetőkké váltak. Aki a magyar újabbkori történet forráskészletét ismeri, méltányolni fogja azt a kincset, melyet e levéltár számunkra nézve magában foglal. Károlyi Árpád, mint e levéltár tisztviselője, hangyaszorgalommal aknázza ki e gyűjteményeket, s az önállólag egy tárgyra vonatkozó adatokat külön monographiákban dolgozza föl. Így tett a nagyváradi békével és a Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetével is, melyet immár sokkal teljesebben, egyes részleteiben mondhatni átlátszóan ismerünk. Ajánljuk e becses könyveket minden történetkedvelő figyelmébe.

A magyar irodalom 1879-ben.

Negyedik közlemény.

Ezen jegyzékbe mindazon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1879-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaiknak egy példányát, az ár megjelölése mellett, a Nemzeti Múzeum könyvtárához beküldeni sziveskedjenek.

- Ábel Jenő.** Corvincodexek. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből VIII. köt. 1. szám. Akadémia. 8-r. 102 l. ára 60 kr.)
- Acta reg. scient. universitatis ung. anni 1878—79.** Fasc. II. A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem újjáalakíttatása 99-ik évének 1879. május 13-án tartott ünnepe. (Egyetemi könyvnyomda. 8-r. 60 l.)
- Áhitat** gyakorlati imák és énekekben a róm. kath. ifjuság épülésére. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. LIII, 374 l.)
- Akadémia,** A m. t., évkönyvei. XVI. kötet. 5. darab. (Akadémia 4-r. 30, 14 l. ára 50 kr.)
- Angyal Dávid.** Berzsenyi Dániel. (Aigner Lajos. 8-r. 39 l.)
- Arago és Vermond.** Az ördög naplója. Vigjáték. Francziából ford. Egressy Benjámin. (Olesó könyvtár 83. Franklin társulat. 8-r. 100 l. ára 20 kr.)
- Bakay Nándor.** Emlékirat a tiszavölgy érdekében, tekintettel a vizek hasznosítására és a földek megmentésére. (Schlesinger és Wohlauer. 8-r. 36 l.)
- Ballagi Károly.** Német nyelvtan. XI. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 336 l. ára 1 frt.)
- Balogh Kálmán.** A magyar gyógyszerkönyv kommentárja. Gyógyszertani kézikönyv. (Eggenberger. n. 8-r. LXXIV, 1172 l. ára 12 frt.)
- Barna Ferdinánd.** A mordvaiak pogány istenei és ünnepi szertartásai. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. VIII. köt. 2. szám. Akadémia. 8-r. 84 l. ára 50 kr.)
- Bartal Antal és Malmosi Károly.** Latin alaktan. III. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 136, II l. ára 90 kr.)
- Bartal Antal és Malmosi Károly.** Latin gyakorlókönyv. Latin olvasmány és

- magyar-latin gyakorlatok a középtanodák I. és II. osztálya számára . . . szótárral és magyarázatokkal. III. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 114 l. ára 90 kr.)
- Bartók István.** Vallásszabadság, vagy egyház és állam. (Eger. Szolcsányi Gyula. n. 8-r. VIII, 224 l. 1 frt 20 kr.)
- Batizfalvy István.** Az egyetemes történelem kézikönyve. I. rész. Az ó-kor története. (Lampel R. n. 8-r. IV, 456 l. ára 2 frt.)
- Bayer Ferencz.** Czuczor Gergely élete és költészete. (Magyar könyvesház 60. sz. VI. foly. 10. sz. Aigner Lajos. k. 8-r. 72 l. ára 20 kr.)
- Beöthy Leo.** (L. Közlemények.)
- Bergl József.** A magyarországi zsidók története. (Aigner Lajos. n. 8-r. 144 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Bertalan Alajos.** A drágakövek az ó-, közép- és új-korban, több kútfő nyomán. (N.-Kanizsa. Wajdits József. n. 8-r. 84 l. és II tábla. ára 80 kr.)
- Berzsenyi Dániel** Versei. VI. kiadás. (Olesó könyvtár. 81. Franklin-társulat. 8-r. 268 l. ára 50 kr.)
- Bierbauer Lipót.** Phisika a középtanodák felsőbb osztályai számára legjelesebb kútfők nyomán. Második rész 349 ábrával. (Gr. Aigner L. n. 8-r. 277—633 l. ára 2 frt.)
- Bodenstedt Frigyes.** Shakespeare élete és művei. Németből ford. W. L. (Olesó könyvtár. 79. Franklin-társulat. 8-r. 170 l. ára 30 kr.)
- Bónis Károly.** Egyetemes számvetés vagy algebra. Középiskolai és magánhasználatra. (Nagy-Kőrös. Ottinger Ede, 8-r. 317 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Borbás Vincze.** Budapest és környékének növényzete. (Eggenberger. n. 8-r. 172, IV l. ára 2 frt.)
- Borbás Vincze.** Floristikai adatok, különös tekintettel a Roripákra. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. köt. 15. szám. Akadémia. 8-r. 64 l. ára 40 kr.)
- Boros Béni.** Az arad-körösvölgyi vasút ismertetése. (Kilián Frigyes. k. 4-r. 48 l. és X tábla. ára 80 kr.)
- Buffon.** Discours sur le style. Magyarázó jegyzetekkel kiadta Császár Károly. (Jeles Irók Isk. Tára. 6. Franklin-t. nyomdája. 8-r. 107—128 l.)
- Büntetőtörvénykönyv,** A magyar, a kihágásokról 1879-ik évi XL. törvényezikk betűrendes tárgymutatóval. Jegyzetszerű kiadás. (Tettyey N. és társa. k. 8-r. 47 l. ára 40 kr.)
- Csáktornyai Lajos.** Költemények. (Ifj. Nagel Otto. k. 8-r. 152 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Császár Károly.** Geometriai alaktan. A geometriai rajzolás elemeivel. Az I. és II. osztály számára. (Eggenberger. 8-r. 117 l. 235 fametsz. ábrával és 2 könyom. színes táblával. ára 1 frt 20 kr.)
- Csitt-Csitt !!** Pikáns novella-füzér. Irta Csitt. Ford. Csatt. (Buschmann F. k. 8-r. 193 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Danninger József.** Nyelv-, különösen a mondattanainkban létező fogalomzavarról, vagy mi nehezíti a nyelvtan tanítását? (Pozsony. Stampfel Károly. 8 r. 23 l.)
- Daudet Alfonz.** A malom alatt. Ford. Hevesi József. (Lampel Róbert. 8-r. 130 l.)
- Daudet Ernő.** Robernier asszony. Regény. Franzeziából Günther-Kégl Emerika. (Athenaeum. 8-r. 170 l. ára 80 kr.)
- Deák Farkas.** Magyar hölgyek levelei. 499 darab. 1515—1709. Közli D. F. (Akadémia. 8-r. XVI, 464 l.)

- Deák Farkas.** Szalay Ágoston emlékezete. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. VIII. köt. 6. szám. Akadémia. 8-r. 13 l. ára 10 kr.)
- D'Haussonville.** Sand György. Francoziából ford. P. E. (Olesó könyvtár. 84. Franklin-t. 8-r. 191 l. ára 30 kr.)
- Dippel József.** Korunk két főkérdése, mint minden vallási bölelet alapja. (Tetty Nándor és társa. n. 8-r. XXVII. 407 l. ára 2 frt.)
- Duhaj Marczl.** Győpre magyar! Válogatott kortesfogások, nóták és választási tréfák. Vasvillával összegyűjtötte. Kiadja és elejibe csördít nömös Mokány Berezi. (Athenaeum. 8-r. 166 l. ára 1 frt.)
- Egressy Gábor.** A színészet iskolája. (Hornvánszky Viktor. 8-r. 230 l.)
- Eisenmayer Sándor és Göbel Coelestin.** Állatgyógyászat avagy a lovak, szarvasmarhák, juhok, kecskék és sertések s egyéb hasznos háziállatok betegségeinek megismerése s gyógyítása. (Franklin-t. 8-r. 304 l. ára 80 kr.)
- Előadások,** Népszerű természettudományi, gyűjteménye. III. kötet. 16, 17. füzet. (L. Kriesch János, König Gyula.)
- Emlékkönyv.** (L. Nogáll Károly.)
- Eötvös-évkönyv.** Az Eötvös-emlék és az Eötvös-naptár évfolyamainak becsesebb részével. (Franklin-t. nyomdája. 8-r. 96 l. ára 1 frt.)
- Erdődi János.** Földrajz az abaujmezei népiskolák számára. (Franklin-társ. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Erdődi Dániel.** Petőfi költészetének nemzeti idomairól. Verstani tanulmány. (Tetty Nándor s társa. 12-r. 116 l. ára 1 frt.)
- Értekezések a matematikai tudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia Szerk. Szabó József. VII. köt. 3. szám. (L. Konkoly Miklós.)
- Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. Szerk. Gyulai Pál. VII. kötet 10. szám. VIII. köt. 1—2. sz. (L. Volf György, Ábel Jenő, Barna Ferdinánd.)
- Értekezések a természettudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. Szerk. Szabó József. IX. köt. 10—15. szám. (L. Klein Gyula, Kerpely Károly, Hantken Miksa, Szabó József, Rózsay József, Borbás Vince.)
- Értekezések a történelmi tudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. Szerk. Pesty Frigyes. VIII. kötet. 6—8. szám. (L. Deák Farkas, Haan Lajos, Römer Flóris.)
- Ertl Bertalan.** Az építészeti és ékítményi stylan kézikönyve. Közép polgári és ipariskolák számára. 171 ábrával. (Szombathely. Szerző. n. 8-r. VIII, 70 l. 8 fényképtáblával ára 2 frt.)
- Évkönyv,** Magyar statistikai. Szerk. és kiadja az orsz. m. k. statist. hivatal. VI. évf. 1878. IV—V. füzet. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 46, 39 l.)
- Évkönyv,** Magyar statistikai. Szerkeszti és kiadja az orsz. m. k. statist. hivatal. VI. évfolyam. 1877. IV—V. füzet. — Statistisches Jahrbuch etc. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 46, 39 l.)
- Évkönyve,** A jász-nagy-kún-szolnok-vármegyei gazdasági egylet, 1878. évről. Szerk. Kuncze Imre. (Köcsi Sándor. 8-r. 95 l.)
- Évkönyve,** Az országos nőképző-egylet. 1876—77. és 1877—78. évekről. (Fanda József. 8-r. 39 l.)

- Farkas Antal.** A magyar mondattan példákban. A főbb szabályok vázlatos előadásával iskolai használatra segédkönyvül. (Grimm Gusztáv. n. 8-r. II, 108 l. ára 60 kr.)
- Felsmann József.** Gyakorló könyv a német grammatikához. (Laufer Vilmos. 8-r. 82 l. ára 50 kr.)
- Fénelon,** Lettre de, a l'Académie française. Magyarázó jegyzetekkel kiadta Császár Károly. (Jeles Írók iskolai Tára. 6. füzet. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. VIII, 1—106 l. ára 60 kr.)
- Fraknoi Vilmos.** A szekszárdi apátság története. (Franklin-társulat nyomdája. 4-r. 92 l.)
- Freemann E. A.** Világtörténelem. Polg. iskolák és tanítóképző intézetek számára. Angolból átdolgozta dr. Marczali Henrik. Második jav. kiad. (Aigner Lajos. n. 8-r. 272 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Fülöp E. Adorján.** Rimai János és Beniczky Péter. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 42 l.)
- Fyffe.** A görög nép története. Angolból. (Athenaeum 8-r. 117 l. 5 tört. térképpel. ára 60 kr.)
- Galgóczy Károly.** A Székesfehérvárott 1879. június 3-tól 5-ig tartott II. orsz. gazda-értekezlet V. kérdése. A gazdasági munkás-kérdés stb. (Rudnyánszky nyomdája. 8-r. 24 l.)
- Galgóczy Károly.** Kertészet kézikönyve. Tüzetes utasítás a konyhakertészet, virágmívelés és gyümölcstenyésztés körében. Átnézte és jegyzetekkel bővítette dr. Farkas Mihály. IV. kiad. (Franklin-társ. 8-r. 292 l. ára 80 kr.)
- Gelléri Mór.** A nők munkaköre. 2-ik kiadás. (Grimm Gusztáv. k. 8-r. II, 198 l. ára 1 frt.)
- Gergely Sámuel.** XIV. Lajos és a spanyol örökösödés kérdése a pyrenaei békétől az acheni békéig. (1659—1668.) (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 69 l.)
- Gerlóczy Gyula, Dulácska Géza.** Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közmívelődési leírása Budapest főváros a magyar orvosok és természetvizsgálók XX. nagygyűlésére emlékül. 3. rész. (Egyetemi nyomda. n. 8-r. 528 l. egy térképpel, három rajztáblával, — 478, 164.)
- Gerstäcker Frigyes.** A rabszolgalány. Amerikai regény. Ford. Henyey László. (Piros könyvtár. 18. füzet. Lampel Róbert. 8-r. 164 l. ára 30 kr.)
- Gööz József.** A természet-philosophiai álláspontok ismertetése és bírálata. (Münster Károly. 8-r. 39 l.)
- Gyurgyik Gyula.** Kőrmöczbánya szab. kir. főbányaváros és a magy. kir. bányakincstár között a városi területi és a Stubna-uradalmi erdők kezelése és használata iránt fenforgó viszály, tekintettel a hazai bányajogra. (Rosenberg testv. n. 8-r. 210 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Haan Lajos.** Bél Mátyás. (Értekezések a történelmi tudom. köréből. VIII. kötet 8. száma. Akadémia. 8-r. 75 l. ára 40 kr.)
- Hantken Miksa.** Hébert és Munier Chalmas közleményei a magyarországi ó-harmadkori képződményekről. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. kötet. 12. szám. Akadémia. 8-r. 32 l. két tábla rajzzal. ára 20 kr.)
- Harmath Károly.** A pozsonyi evang. lyceumi könyvtár régi nyomtatványainak és kézirat-gyűjteményének ismertetése. (A pozs. ev. lyceum 1877—78. és 1878—79. évi értesítőből. Wigand nyomdája. 8-r. 28, 35 l.)

- Hartman Lipót.** Gyakorlati módszer a német nyelvnek gyors, könnyű s alapos megtanulására Ahn tanmódja szerint, nyelvtani jegyzetekkel. I. folyam. 9-dik kiadás. (Zágráb. Hartman Lipót. n. 8-r. 160 l. ára 70 kr.)
- Havass Rezső.** Magyar tengeri hajózás. (Megjelent az »Ellenőr« 1879. évi 350. számában. Légrády testvérek nyomdája. 8-r. 4 l.)
- Hellwald Frigyes.** A föld és népei. Föld- és népismeri kézikönyv H. F. s egyéb írók nyomán kidolgozta Toldy László. Előszóval bevezette Hunfalvy János. 1—10 füzet. (Mehner Vilmos. 8-r. 1—312 l. egyes füzet ára 30 kr.)
- Hertzka Imre.** Karlsbad gyógyhatányainak és egyéb helyi viszonyainak ismertetése. (Athenaeum. 8-r. 107 l. ára 80 kr.)
- Hesekiel György.** A kis marquise. Beszély. Ford. Kendeffy. (Piros könyvtár. XX. (Lampel R. 8-r. 39 l.)
- Hetzal Samu.** Temes megye földrajza a megyebeli elemi iskolák számára. Geographie des Temeser Komitatus etc. (Temesvár. Szerző. 8-r. 89 l. a vármegye térképével. ára 55 kr.)
- Heyse Pál.** A grófi kastélyban. Beszély. (Olcso könyvtár. 86. sz. Franklin-t. 8-r. 95 l. ára 20 kr.)
- Hidegh Kálmán.** Magyar fákóerczek chemiai elemzése. Chemische Analyse ungarischer Fahlzerze. (Kir. magy. természettud. társulat. 4-r. 8 l.)
- Hlasiwetz és Beilstein.** Bevezetés a minőleges vegyelemzésbe középtanodai használatra. Átdolgozta Vadász József. (Kassa. Maurer Adolf. n. 8-r. 57 lap. ára 45 kr.)
- Homér Iliása.** Görögül ford. Télfy Iván. 8-ik kiadás, bővített bevezetéssel. I. füz. (Hellen Remekírók magyar fordításban. 5. füz. Lampel R. k. 8-r. CXIV, 100 l. ára 60 kr.)
- Horatius Q. Flaccus Epistolái.** (Jeles Írók Iskolai Tára. 5. Franklin-t. 8-r. 191 l. ára 80 kr.)
- Hógyes Endre.** A kolozsvári k. m. tud. egyetem általános kór- és gyógyszerintézetéből. (Orvos-természettudományi Értesítő. Külön lenyomat. Kolozsvár. Stein nyomdája. 8-r. 77—102 l. egy rajztábla.)
- Imreh Sándor.** Gyakorlati utasítások a magyar nyomdász fiatalság számára és kimutatása azon nehézségeknél, melyekkel úgy a nyomdatulajdonosok, mint a segítők küzdenek. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor. 8-r. 102 l.)
- Intézet,** A meteorológiai és földdeleljességi központi, évkönyvei. Közli Schenzl Guido. Jahrbücher etc. VII. kötet. 1877. évfolyam. (Egyetemi nyomda. 4-r. 133 l.)
- Ipolyi Arnold.** A magyar hadtörténelem tanulmánya. Elnöki megnyitó előadása a »Magyar Történelmi Társulat«-nak Maros-Vásárhelyt 1879. augusztus 23. tartott vidéki nagygyűlésén. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 92 l.)
- Írók,** Jeles, Iskolai Tára. Szerk. Kármán Mór. 5—6. (L. Horatius, Fénelon, Buffon.)
- Jakab Elek.** Dávid Ferencz emléke. Elítéltetése és halála háromszázados évfordulójára. 2 rész. (Egyetemi nyomda. n. 8-r. XVI, 255, 80 l. egy kőrajzzal.)
- Jámbor Pál.** Egyházi beszédek. 2-dik kiadás. (Grimm Gusztáv. n. 8-r. 191 l. ára 80 kr.)
- Jelentés** a Székesfehérvárrt 1879-ben rendezett országos műipar-, termény- és állatkiállításról. A földm., ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. minister ür

- megbízásából szerkesztette Keleti Károly. (Eggenberger. In. 8-r. XXV, 181 l. ára 1 frt.)
- Jelentése**, A m. kir. vasuti es hajózási főfelügyelőségnek közmunka és közlekedési minister úrhoz intézett — az 1878. évi működéséről. (Kilián Frigyes. n. 8-r. 74 l. és A—E tábla. ára 1 frt 20 kr.)
- Jog**, Az írói és művészi. Indokolás (Athenaeum. 8-r. 31 l.)
- Jogászyülés**, A magyar, évkönyve. 1879. évre. Szerk. Siegmund Vilmos. VII. évfolyam. I. köt. (Magyar Jogászyülés. 8-r. 250 l.)
- Jókai Mór**. A rútak rútja. Két menyegző. (Pfeifer Ferdinánd. Népszerű kiadás. 14 sz. 8-r. 110 l. ára 40 kr.)
- Jókai Mór**. Chinchilla herceg. Kerüld a szépet. Baróthy Ilona. Petőfi. Magyar Űr. Amerikában. (Pfeifer Ferdinánd. Népszerű kiadás. 14. szám. 8-r. 127 l. ára 40 kr.)
- Jókai Mór**. Rab Ráby. Regény. Rajzokkal és a szerző arcképével. 4—8. füz. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 241—318, 239, 1—80 l. Egy füzet ára 50 kr.)
- Julius Caesar** művei. I. köt. Emlékiratok a galliai hadjáratról. Ford., jegyzetekkel s Caesar életrajzával ellátta Sárváry Béla. I. füzet. 3-ik lenyomat. (Római Remekírók magyar fordításban. I. füz. Lampel Róbert. k. 8-r. 142 l. ára 40 kr.)
- Jurenák Sándor**. Mikép boldogúlhatunk a mezei gazdálkodás terén? (Rudnyánszky A. 8-r. 10 l.)
- Kakujay Károly**. Magyar nyelvgyakorló és olvasókönyv német és magyar-német népiskolái számára. III. évf. Második átdolgozott kiadás. (Aigner. 8-r. 107 l. ára 50 kr.)
- Kalauz**, Kath. egyházirodalmi. A hazai és külföldi kath. irodalom nevezeteseb jelenségeinek könyvjegyzéke. (Tettyey Nándor s társa. n. 8-r. 56 és 24 l. ára 20 kr.)
- Kazinezy Ferencz** költeményei. 7—8. füz. (Nemzeti könyvtár. 28, 36. füz. Aigner Lajos. 8-r. 193—307, IV, XII, 1—16 l. Egyes füzet ára 30 kr.)
- Kassay Adolf**. A nem peres ügyekbeni eljárás irománpéldákkal. Bírák, közigazgatási hatóságok, ügyvédek, községi jegyzők s a felek számára. 2-ik kiadás. (Vácz. Serédy. 8-r. 240 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Katona Árpád** Költeményei. (Szatmár. Hamburger Samu. 8-r. 158 l. ára 1 frt.)
- Kábdebó Ferencz**. Költemények. (Nagyszében. Szerző. 8-r. 136 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Káplány Antal**. Nők az ó-korban. Paedagogiai dissertatio. (Buschmann Ferencz 8-r. 76 l.)
- Kármán Mór**. Magyar Olvasókönyv. Átdolgozta s tárgyi és nyelvi magyarázatokkal ellátta Komáromy Lajos. I. rész. IV. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 190 l. ára 1 frt.)
- Kármán József** művei. 5. füzet. (Nemzeti könyvtár. 32. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 49—96, 1—32 l. ára 30 kr.)
- Károlyi Árpád**. A Dobó-Balassa-féle összeesküvés történetéhez 1569—1572. (Athenaeum. 8-r. 123 l.)
- Károly János**. Oklevelek gróf Nádasdy Ferencz nádasd-ladányi levéltárából. (Franklin-társ. 8-r. 75 l.)
- Kárpátgyelet**, A magyarországi, évkönyve. VI. évfolyam. 1879. Jahrbuch etc. (Késmárk. Egylet. 8-r. 482 l. két melléklettel.)

- Keleti Károly.** Jelentés a Székesfehérvárt 1879-ben rendezett országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállításról. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. n. 8-r. 181 l.)
- Kendeffy Vidor.** A házasságjelölt; A párisi három virágvásár; Zenészetű reggely. Francziából ford. K. V. (Piros könyvtár. XIV. Lampel Róbert. k. 8-r. 176, 76, 31 l. ára 80 kr.)
- Kenessey Kálmán.** A magyar gazdák Székesfehérvárt 1879. évi június 3–5. napján tartott II. országos értekezletén tárgyalt első kérdés stb. (Eggenberger. n. 8-r. 28 l. ára 20 kr.)
- Képviselőházi Irományok.** Az 1878. évi október hó 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. VII–VIII. kötet. 400, IV, 398, IV l.)
- Képviselőházi Jegyzőkönyv.** (Az 1878. évi október hó 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. I. köt. 4-r. 424 l.)
- Képviselőházi Napló.** (Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Szerk. P. Szathmáry Károly. Hiteles kiadás. V–VI. kötet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. VIII, 407, VIII, 395 l.)
- Kerékyártó Elek.** Tompa Mihály költészete. (Magyar Könyvesház. 61–63. sz. VII. foly. 1–3. Aigner Lajos. k. 8-r. 151 l. ára 60 kr.)
- Kerpely Antal.** Az aczél megkülönböztető jelei. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. köt. 1. sz. Akadémia. 8-r. 27 l. négy rajztábla. ára 30 kr.)
- Kherndl Antal.** A hidanyagoknál megengedhető legnagyobb igénybevétel megállapításáról. (Kilián Frigyes. k. 4-r. II, 26 l. és 1 tábla ára 50 kr.)
- Kisfaludy Árpád Béla.** Koszorú. Pázmándi Horvát Endre születésének százados évfordulója alkalmából Pázmándon 1879. június 22-én rendezett ünnepélyre a győr-egyházmegyei papság nevében fűzte. (Győr. Czéh Sándor nyomdája. 2-r. 5 l.)
- Kisfaludy Károly.** Csalódások. Vigjáték. (Olesó könyvtár. Franklin-társulat. 8-r. 80 l. ára 20 kr.)
- Kiss Áron.** A protestáns népiskolai vallástanítás módszertana. Tanítóképezdek s népisk. tanítók számára. (Kókai Lajos. 8-r. 100 l.)
- Kiss Áron.** (L. Társaság.)
- Kiss Sándor.** A magyar királyság földrajza. Ipariskolák és a népiskola felsőbb oszt. számára. (Kolozsvár. A kolozsv. ipariskolákat felügyelő bizottság. 8-r. 84 l. ára 40 kr.)
- Klampaczky Alajos.** Irányeszmék az egyházi szónoklathoz. Kiadja az egri egyházmegyei irod. egylet. (Eger. Szolcsányi Gyula. 8-r. VIII, 91 l. ára 50 kr.)
- Klein Gyula.** A Pinguicula alpina mint rovarévo növény, különös tekintettel bonoztani viszonyaira. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. kötet. 10. szám. Akadémia. 8-r. 28 l. két tábla rajzzal. ára 20 kr.)
- Komlóssy Ferencz.** Bosnia és Herezegovina jogviszonya Magyarországhoz a középkorban 1103–1523. I. rész: Árpádházi királyaink alatt. (Szerző. 8-r. 52 l.)
- Konkoly Miklós.** Hulló csillagok megfigyelése a magyar korona területén 1878. IV. rész. (Értekezések a mathemat. tudományok köréből. VII. kötet. 3. szám. Akadémia. 8-r. 11 l. ára 10 kr.)

- Korizmiás László.** A Tiszavölgy rendezése iránt Palleocapa nézetei 1847-ből. (Herz János nyomdája. 8-r. 21 l.)
- Kátai Lajos.** Költemények. (Rosenberg S. Szatmár. 12-r. 271 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Kovács Albert.** Egyházzogtan, különös tekintettel a magyar prot. egyház jogi viszonyaira. (Franklin-társ. n. 8-r. XVIII, 674 l. ára 5 frt 40 kr.)
- König Gyula.** A természettudományok kezdetei. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. III. kötet. 17. füzet. K. m. természettud. társulat 8-r. 57 l. ára 40 kr.)
- Könyvtár, Házi.** Kiadja a Szt.-István-Társulat. XXXI. (L. Soos Mihály.)
- Könyvtár, Nemzeti.** Szerk. Abafi Lajos. 26—36. füzet. (L. Zrinyi Miklós, Kazinczy Ferencz, Vitkovics Mihály, Mikes Kelemen, Kármán József.)
- Könyvtár, Olesó.** Szerk. Gyulai Pál. 79—86. (L. Bodenstedt Frigyes, Mérimée Prosper, Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Károly, Arago és Vermond, D'Haussonville, Teleki László gróf, Heyse Pál.)
- Könyvtár, Piros.** XII—XX. füzet. (L. Mortier Arnold, Szegedy Béla, Kendeffy V., Vasvári F., Gerstäcker Frigyes, Wachenhusen János, Temme, Hesekiel György.)
- Könyvesház, Magyar.** 60—63. (L. Bayer Ferencz, Kerékgyártó Elek.)
- Közlemények, Archaeologiai.** A hazai műemlékek ismeretének előmozdítására. XIII. kötet. 1. füzet. (Akadémia. n. 4-r. 1—65 l.)
- Közlemények, Hivatalos statisztikai.** Kiadta az Orsz. magyar statist. hivatal. Magyarország vasutai 1876-ban. Szerk. Beöthy Leo. (Franklin-társulat nyomdája. 4-r. XX, 287 l.)
- Közmunkák, A fővárosi, tanácsának hivatalos jelentése 1878-ik évi működéséről.** (Hornvánszky Viktor. 4-r. 45 l.)
- Králik Lajos.** Az eskü a polgári perben. Különlenyomat a »Magyar Igazságügy« X. és XI. kötetéből. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. VI, 118 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kriesch János.** Az állatok társadalmi viszonyairól. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. III. köt. 16. füzet. Természettudományi társulat 8-r. 72 l. ára 50 kr.)
- Ifj. Kubinyi Miklós.** Az árvai vár levéltárában őrzött peccséggyűjtemény szám- és betűrend szerinti jegyzéke. (Athenaeum. 8-r. 31 l.)
- Kun Pál.** Német irodalmi olvasmányok kézikönyve. Kiadja a sárospataki »Irodalmi Kör« a főiskola költségén. (Sárospatak. Trocsányi Bertalan. n. 8-r. IV. 518 l. ára 2 frt 67 kr.)
- Kuttner Sándor.** Első oktatás a világtörténetben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 4. jav. kiadás. (Lampel R. 8-r. 131 l. ára kötve 50 kr.)
- Kun Zoltán.** Értekezés a fülbetegeknél alkalmazható vizsgálati módszerekről s azoknak gyógyértékéről, fülészeti eszközök bemutatásával. (Eggenberger. n. 8-r. 88 l. ára 1 frt.)
- Kürez Antal.** (L. Szombati Menyhért.)
- Lermontow.** Korunk hőse. [Orosz eredetiből ford. Ruby és Timkó. (Athenaeum. 8-r. 214 l. ára 1 frt.)
- Lichtenberg Kornél.** Az ideges süketéségről. (Különlenyomat a »Gyógyászat« 44, 45, 46. számaiból 1878. Burián Mór nyomdája. 8-r. 20 l.)
- Lovesányi Alajos.** Mennyiségtani földrajz módszertani alapon. (Rautmann Frigyes. 8-r. IV, 198 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Madách Imre.** Az ember tragédiája. Drámai költemény. V. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 233 l. 1 frt 50 kr.)
- Madzsar János.** Útmutató a magyar nyelv tanítására nem-magyarajkú népiskolákban. (Franklin-társulat. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Maier Paulina.** A női- és gyermekruhák szabásrajzának és készítésének könnyen megérthető tankönyve. A 4. kiad. ford. Kozma Józsefné. (Kolozsvár. Stein nyomdája. 8-r. VIII, 104 l, két czimkép és 40 szabásrajzi ábrával. ára 3 frt 60 kr.)
- Makáry Gerő.** Magyar könyvészet 1878. Jegyzéke az 1878. évben megjelent magyar könyveknek és térképeknek. Függelékül: A magyar hirlapok és folyóiratok 1879-ben. III. évfolyam. (»Magyar könyvkereskedők egylete.« — 8-r. XX, 86 l.)
- Mangold Lajos.** Világtörténelem. Középtanodai használatra. III. kötet. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 316 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Martin Lajos.** Variatio számítás. (Kolozsvár. Szerző. 8-r. 422 l.)
- Margó Tivadar.** Budapest és környéke állattani tekintetben. (A madarak és rovarok Frivaldszky Jánostól.) (Különlenyomat a magy. orvosok és természetvizsgálók XX-ik nagygyűlése alkalmára megjelent »Budapest és környéke orvosi és természettudományi helyirata« ez. munkából. Egyetemi nyomda. n. 8-r. 140 l.)
- Mártonfy Márton.** Magyar nyelvtan az elemi népiskolák III. osztálya számára. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. VI. és 41 l. ára 20 kr.)
- Mártonfy Márton.** Magyar nyelvtan. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. XII, 272 l. ára kötve 60 kr.)
- Mauritz Rezső.** A természettan elemei. Népiskolák számára. (Aigner Lajos. 8-r. 107 l. ára 50 kr.)
- Mayer József Lajos.** Vasuti anyagok, leltári- és berendezési tárgyak szótára Két füzet. I. Német-magyar rész. II. Magyar-német rész. (Tetty Nándor s társa. k. 8-r. 92 és 87 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Meixner.** Oriola. Regény. Ford. Brankovics György. (Lampel R. k. 8-r. 139 l. ára 30 kr.)
- Mendlik Alajos.** A gázvilágítás. Népszerű modorban. 2-ik bőv. kiadás. (Franklin-társ. n. 8-r. 71 l. ára 60 kr.)
- Merimée Prosper.** Colomba. Beszély. Franeciából ford. Szenvey József. (Olesó könyvtár 80. Franklin-társulat. 8-r. 219 l. ára 40 kr.)
- Mendlik Alajos.** A gázvilágítás. 2-dik bővített kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 67 l. ára 60 kr.)
- Mihók Sándor.** Magyar Compass 1879. Pénzügyi évkönyv. VII. évfolyam. (Pesti könyvnyomda-részvénytársulat. XLVIII, 352 l.)
- Mikes Törökországi levelei.** 2. füzet. (Nemzeti könyvtár. 30. füz. Aigner Lajos. 8-r. 65—144 l. ára 30 kr.)
- Mikszáth Kálmán.** Az igazi humoristák. (Grimm Gusztáv. n. 8-r. 111 l. ára 1 frt.)
- Molnár György.** A bécsi színházokról. Színművészeti és színpadi tanulmány. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 55 l.)
- Mortier Arnold.** A szörny. Regény. (Piros könyvtár. XII. Lampel R. k. 8-r. 400 l. ára 1 frt 30 kr.)

- Múzeum-egylet**, A felső-magyarországi, harmadik évkönyve. Szerk. Stöhr Antal. (Kassa, Egylet. 8-r. 167 l. 3 táblával.)
- Müller Kálmán**. Létért való küzdelmünk és a társadalom. (Zilahy S. 8-r. 24 l.)
- Nagy János**. A székelyek seytha-hun eredetűsége és az ellenvélemények. (Tettye Nándor és társa bizom. n. 8-r. 74 l. ára 70 kr.)
- Nogáll Károly**. Emlékkönyv Pázmándi Horvát Endre születése százados évfordulati ünnepélyének emlékére. A költő tisztelőinek kedveskedésül nyújtja N. K. (Győr. Gross Gusztáv és társa nyomdája. 8-r. XXIX, 222 l.)
- Novák Lajos**. A szegénygyermek sorsa az ó-kori társadalomban. (Athenaeum. 4-r. 8 l.)
- Olvasókönyv** a felnőttek oktatására, ismétlő- és ipariskolák, népkönyvtárak számára. Kiadja a budapesti népoktatási kör. Második kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. VIII. és 384 l. ára füzve 50 kr., kötve 60 kr.)
- Olvasó-Kör**. I. kötet. 1—4. füzet. (L. Egan Pierce.)
- Ott Ádám**. Az egyházi javakról. Kánonjogtudori felavató értekezés. (Különnyomat a »Religió«-ból. Koesi S. nyomdája. 8-r. 24 l.)
- Paksy József**. Jelentése a vallás- és közokt. m. kir. ministerium által vizépitészeti tanulmányok tétele végett kiküldött mérnöknek. (Egyetemi nyomda. 4-r. 24 l. tiz táblával.)
- Pálffy József**. A keresztényen anyaszentegyház története prot. iskolák számára. IV. kiadás. (Kókai Lajos. 8-r. 186 l. ára 90 kr.)
- Pap István**. A keresztényen vallás, prot. szempontból. Újra átnézte s kiadta Vári-Szabó Sámuel. 2. kiad. (Arad. Réthy Lipót és fia. 8-r. XII, 262 l. ára 2 frt.)
- Pauer Imre**. A jogakadémiák kérdéséhez. (Pozsony. Drottler Rezső. 8-r. 82 l. 80 kr.)
- Pierce Egan**. Az alvajáró, vagy: az erdő esodája. Legújabb társadalmi regény. Angolból ford. Mártonffy Frigyes. (Olvasókö. 1—4. füzet. A kör kiadóhivatala. 8-r. 1—336 l.)
- Polonyi Géza**. Védbeszéd dr. Kresz Géza f. k. orvosnak védelmében tartotta 1879. évi június 25-én. (Aigner Lajos. n. 8-r. 15 l.)
- Puky Ákos**. A sebkezelésről, különös tekintettel Lister módszerére s az asepsis útján módosult és alakult sebészi fogásokra néhány kórtörténet kíséretében. (Khór és Wein. 8-r. 152 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Pulszky Ágoston**. Észjogi-jegyzetek. Előadásai nyomán kiadta Mayer István. A II. kiadást rendezte Skultéty Gyula. (Zeisler nyomdája. 8-r. 238 l.)
- Rác Vilmos**. Bács-Bodrogh-megye mezőgazdasági viszonyainak felvétele. A gazd. egyesület programja. Szakosztályok szervezése. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 19 l.)
- Rakovszky István**. Kinevezés-e vagy választás. (Rudnyánszky nyomd. 8-r. 43 l.)
- Reisz Henrik**. Első oktatás a természetrajzban. A népiskolák felsőbb osztályai számára. 5-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 40 l. ára kötve 20 kr.)
- Remekírók**, Hellen. (L. Homér.)
- Remekírók**, Római. (L. Julius Caesar.)
- Rendeleeteinek**, A magyar királyi ministerium, gyűjteménye. 1879. évi folyam. II. füzet. (Ráth Mór. 8-r. 65—144 l.)

- Részvét-Album.** 1878. Szerkesztette Sipos Soma. (Szarvas. »Árpád« nyomda. 8-r. 158 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Világtörténelem a művelt magyar közönség számára. Földabroszkokkal, arcz- és művelődéstörténeti képekkel díszített kiadás. 5—6. füz. (Mehner Vilmos. 8-r. 161—616 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Ring Ármin.** A minőleges elemzés alapvonalai. Felsőbb tanintézetek használatára. (Franklin-társulat. 8-r. 102 l. ára 80 kr.)
- Rómer Flóris.** Észak-nyugati utam. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. VIII. köt. 7. szám. Akadémia. 8-r. 23 l. ára 10 kr.)
- Rothert M. Kis Livius.** R. M. után készítette Polgár György. I. füzet. (Franklin-társulat. 8-r. 120 l. ára 60 kr.)
- Rózsaaígi Antal.** Vezérfonal a francia irodalomtörténethez. Herrig, Burguy, Kreisig, Noiré és Ploetz után a reáliskolák számára. (Arad. Ungerleider és Hatos nyomdája. 8-r. 400, III l. ára 2 frt 50 kr.)
- Rózsay József.** Emlékbeszéd néhai dr. Kovács-Sebestyén Endre fölött. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. köt. 14. szám. Akadémia. 8-r. 16 l. ára 10 kr.)
- Sarkady Elemér.** Az Asbóth-Zichy-ügy. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 76 l. ára 30 kr.)
- Scalvini Antonio.** A kártyahősök. Regény. Olaszból ford. Mócs Zsigmond. 3 köt. (Lauffer Vilmos. k. 8-r. 203, 168 és 187 l. ára 2 frt 49 kr.)
- Schenzl Guido.** (L. Intézet.)
- Schiff Tivadar.** I. Ferencz József király és kora. Történelmi regény. 18—22. füz. (Bécs és Prága. 8-r. Bensinger Zsigmond. 273—476 l. Egy füz. ára 30 kr.)
- Schmidt Sándor.** A Kraszna-Horka-Váraljai Wolynok. (Editio Separata e »Természetrzaji Füzetek.« Vol. III. parte II. et III. 1879. A Musaeo nationali hung. edito. 15 l. egy könyom. táblával. 8-r.)
- Scholtz Albert.** Az osztrák-magyar monarchia földrajza. (Franklin-társulat. 8-r. 140 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Schwarz Gyula.** Az athenei alkotmányjog történelmének korszakairól. (Zilahy S. 8-r. XII, 36 l.)
- Shakspere.** Minden munkái. Fordítják többen. II. kiadás. I. kötet. (Ráth. 8-r. 224 l. ára 80 kr.)
- Siegmund Vilmos.** (L. Jogászfylés.)
- Sipos Soma.** (L. Részvét-Album.)
- Somogyi Ede.** Magyar lexikon. 29—37. füz. (Rautmann Frigyes. 8-r. 513—640, 1—448 l. ára egy füzetnek 30 kr.)
- Soos Mihály.** A keresztény álláspontja a természetben. II. kötet. (Házikönyvtár. XXXI. Szent-István-Társulat. 8-r. XX, 532 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Stöhr Antal.** (L. Múzeum-egylet.)
- Sudy K. János.** Földrajz a népiskolák III. oszt. számára. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. 51 l. ára 20 kr.)
- Sullay István.** Szabadelvűség, szabadság és vallás. Vagy mi az oka az állam és egyház közötti viszálynak. (Eger. Szolesányi Gyula. n. 8-r. XII. 340 l. ára 2 frt.)
- Suppan Vilmos.** Ábrázoló geometria. A középiskolák felsőbb osztályai számára. III. rész. (Eggenberger. 8-r. 725 l. könyom. táblával, ára 1 frt 20 kr.)

- Szabályrendeletei**, A m. kir. földm., ipar- és kereskedelmi miniszternek mérték-hitelesítésre vonatkozó. (Lampel Róbert. n. 8-r. 36 l. s táblázatok. ára 50 kr.)
- Szabó József**. Fouqué munkája Santorin vulkáni szigetről. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. köt. 13. sz. Akadémia. 8-r. 29 l. ára 20 kr.)
- Szabó Mihály**. A házinevelés alapelvei. Felsőbb leánytanodai és családi használatra. (Grimm Gusztáv. 8-r. VI, 79 l. ára 50 kr.)
- Szabó Szilveszter**. Latin-magyar szótár Caesar-, Cicero-, Horác-, Livius-, Nepos-, Ovid-, Phaedrus-, Quintilian-, Sallust-, Tacitus-, Virgilhez. (Gr. Aigner Lajos. 8-r. 570 l. 2 frt 50 kr.)
- Szabó Szilveszter**. Magyar-latin szótár, iskolai használatra. (Gr. Aigner Lajos. 8-r. 1—464 l. 2 frt 50 kr.)
- Szalárdy Mór**. A közárva és a gyermek-halandság Magyarországon. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. IX, 71 l. s 4 tábla ára 1 frt.)
- Szalay József**. A magyar nemzet története. 11—14. füzet. (Weizsmann testvérek. 4-r. II. köt. 127—254 l. Egy-egy füzet ára 30 kr.)
- P. Szathmáry Károly**. Az emberi művelődés története. 2. 3. füzet. (Tetty N. és társa. n. 8-r. 33—96 l. egy-egy füzet 30 kr.)
- Szathmáry György**. A történelem s a keleti kérdés. Tanulmány. (Tetty Nándor és társa. k. 8-r. 32 l. ára 40 kr.)
- Szegedy Béla**. A betyár. Elbeszélés. (Piros könyvtár. XIII. Lampel Róbert. 8-r. 76 l. ára 20 kr.)
- Szemák István**. Német olvasókönyv a középtanodák felső osztályai számára. III. IV. rész. (Lauffer Vilmos. n. 8-r. VIII, 344; X, 374 l. Egy-egy rész ára 2 frt.)
- Szentesi Rudolf**. Budapesti rejtelmek. Eredeti regény 2 részben 1—6 füz. (Weizsmann testvérek. 8-r. 1—288 l. egy-egy füzet ára 30 kr.)
- Szigligeti Ede**. A lenecz. (A nemz. színház könyvtára. 131. füz. Pfeifer F. 8-r. 57 l. ára 40 kr.)
- Szigligeti Ede**. Dalos Pista. Vigjáték. (A nemzeti színház könyvtára. 129. füzet. Pfeifer F. 8-r. 58 l. ára 40 kr.)
- Szigligeti Ede**. Házassági három parancs. Vigjáték. (A nemzeti színház könyvtára. 130. füz. Pfeifer F. 8-r. 49 l. ára 40 kr.)
- Szigligeti Ede**. A fény arnyai. Szomorújáték. (A nemzeti színház könyvtára. 132. füzet. Pfeifer F. 8-r. 84 l. ára 40 kr.)
- Szikszy József**. Tükördarabok. Szerző sajátja. (Aigner L. 16-r. 94 l. ára 50 kr.)
- Színház**, A nemzeti, könyvtára. 129—132. füz. (L. Szigligeti Ede.)
- Szó**, Néhány, Bars-vármegye vasuti igényeiről és terveiről. (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 25 l.)
- Szokoly Viktor**. Czinezyék és czinezárék. Egérregény emberekről. (Ellenőr. 8-r. 148 l. ára 1 frt.)
- Szombathy Ignác**. Győrvidék hajdankorából. Történelmi apró nyomozások. (Különlenyomat a főreáltanoda f. é. Értesítőjéből. Győr. Özv. Sauerwein Gézané nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Szombati Menyhért**. (Kürcz Antal.) A grófné titka. Történeti elbeszélés. (Athenaeum. 8-r. 68 l.)
- Szondy Susánna** végrendelete. (Pápa. Dunántúli ref. egyházkerület. 4-r. 23 l.)
- Társaság**, A paedagogiai, évkönyve 1879. Szerk. Kiss Áron. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. XX, 187 l.)

- Teleki László gróf.** Kegyencz. Szomorújáték. (Olcso könyvtár. 85. sz. Franklin-társulat. 8-r. 200 l. ára 40 kr.)
- Temme I. D. H.** A bíró. Beszély. Ford. Kendeffy Vidor. (Piros könyvtár. XX. Lampel R. 8-r. 111 l. ára 30 kr.)
- Tenger,** Földközi, medenczejének térképe. (Tetty N. és társa. ára 20 kr.)
- Tersánczy József.** A gazdaszat alapelvei. A tanuló ifjuság számára, tan- és olvasókönyv. Ábrákkal. (N.-Kanizsa. Fischel Fülöp. k. 8-r. 57, IV. l. ára kemény köt. 30 kr.)
- Thaly Emil.** A budapest-zimonyi vasut. (Különlenyomat a »Nemzetgazdasági Szemle« 1879. évi II-dik fuzetéből. Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8-r. 50 l.)
- Theuriot André.** A Maugars fia. Regény. Francziából ford. Nyitray József. »Ellenőr.« 8-r. 215 l. ára 1 frt.)
- Tissot Vidor és Amero Constant.** Montretout grófnő. Regény. Francziából ford. H. E. 3 kötet. (Ráth Mór. k. 8-r. 181, 173, 168 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Tiszaszabályozó-társulat,** A felső-szabolesi, 1879. évi jun. hó 7-én Kis-Várdában tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve. (Buschmann nyomdája. 8-r. 29 l.)
- Toldy-kör,** Pozsonyi, évkönyve. I. évf. Szerk. Vitkovics Sándor. A kör tulajdona. (Aigner Lajos. n. 8-r. 226 l. ára 1 frt.)
- Toldy László.** (L. Hellwald Frigyes.)
- Tormay Béla.** A magyar gazdák Székesfehérvárott 1879. évi junius 3–5. napjain tartott II. országos értekezletén tárgyalt hetedik kérdés: »Hogy a gabnaárak csökkenése a magyar gazda létezetését ne veszélyeztesse, az eddigi üzletrendszer változtatása szükséges; az állattenyésztés melyik ága szükségeli viszonyaink közt a melegebb fölkarolást.« (Athenaeum. 8-r. 16 l.)
- Tóth Mike.** Főveszedelmünk. (»Hunyady Mátyás« intézet. 8-r. 94 l.)
- Tölgy Lajos.** Francia nyelvten. A legujabb tanterv szerint. II. rész. A reáliskolák III. osztálya számára. (Zípsér és König. 8-r. 106 l. ára 70 kr.)
- Törvényezikk XL.,** 1879-ik évi, a magyar büntetőtörvénykönyv, a kihágásokról. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 47 l.)
- Törvényezikk, 1879: XL.** A magyar büntető-törvénykönyv a kihágásokról. (Pfeifer Ferdinánd 16-r. 75 l.)
- Törvényezikk, 1879. XL.,** a magyar büntető-törvénykönyv a kihágásokról. (Eggenberger. 8-r. 56 l. ára 40 kr.)
- Törvényezikk, 1879: XXXI.** Erdő-törvény. (Pfeifer Ferdinánd. 16-r. XI, 122 l.)
- Törvényezikk, 1879. XXXI.** Erdő-törvény. (Eggenberger. k. 8-r. 86 l. ára 50 kr.)
- Törvényezikk, 1879. évi XXXVI.,** a közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség beszállásolásáról. (Eggenberger. 8-r. 72 l. ára 50 kr.)
- Törvényezikk, 1879. évi XIX.** a kisajátításról. Szeged szab. kir. város területén. (Szeged. Traub B. és társa. 16-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Törvényezikkok,** Az 1879. évi országgyűlési I—XL. (Eggenberger k. 8-r. 418 l. ára 2 frt.)
- Törvényezikkok, 1879. évi országgyűlési. II. fuzet.** (Pfeifer Ferdinánd. 16-r. 337—732 l.)
- Törvényezikkok, 1879. évi országgyűlési II. fuzet.** (Ráth. 8-r. 117—344 l.)

- Törvények**, A magyar, zsebkiadása. III. kötet. Az országbirói értekezet javaslati a törvénykezés tárgyában. 6-dik, árvaügyi rendeletekkel bővített kiadás. (Lampel Róbert. 16-r. 127 l. ára 40 kr.)
- Törvények**, Az 1879. évi, gyűjteménye. II. füzet. III—XIV. (Lampel R. 225—496 l. ára 80 kr.)
- Tudomány-egyetem**, A budapesti kir. magyar, könyvtárának czímjegyzéke. III. 1878. évi gyarapodás. (Egyetemi nyomda. 8-r. 193 l.)
- Turesányi**. (L. Wangemann.)
- Tűzoltó-szövetség**, A magyar országos, 1878. július 21. és 22-én Iglón tartott IV. orsz. közgyűlésének jegyzőkönyve. Protocol etc. (Magyar orsz. tűzoltó szövetség közp. választmánya. 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Udvardy Gyula**. Magyarok története életrajzi irányban. A népiskolák középosztályai számára a ministeri tanterv szerint. (Tetty N. s társa. k. 8-r. 61 l. ára kötve 30 kr.)
- Vágvölgyi Ödön**. Az egyéni és nemzeti jólét katechizmusa. (Pesti könyvnyomda-résztvénytársaság. 8-r. 47 l. ára 50 kr.)
- Vajdady Ernő**. Számtan polgári iskolák számára. II. kiadás. I. rész. (Eggenberger. 8-r. 134 l. ára 80 kr.)
- Varga Mihály**. A házi nevelés. Példákban előadva. (Franklin-társulat. 8-r. 318 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Vargyas Endre**. Magyar szabadságharcz története 1848—1849-ben. A magyar nép számára. II. kiadás. (Mehner Vilmos. n. 8-r. 760 l. 207 fametszettel.)
- Vasvári Ferencz**. A fekete torony. Regény 3 kötetben. (Piros könyvtár. 15—17. füzet. Lampel Róbert. 8-r. 334, 264 s 344 l. Mindhárom köt. ára 1 frt 80 kr.)
- Végh Pál**. Katholikus szertartás elemei. Elemi tanulók részére. (Eger. Szolcsányi Gyula. k. 8-r. 54 l. ára 20 kr.)
- Virgilius Publius Maro**. Aeneidos liber secundus. Virgilius Aenéisének második könyve. Magyarra fordította s rövid jegyzetekkel ellátta Kolosy Lajos. (Jászberény. Szalay Iván nyomdája. 8-r. 53 l.)
- Vitkovics Mihály** művei 4—8. füzet. (L. Nemzeti könyvtár. 27, 29, 31, 33, 35. füzet. Aigner L. 8-r. 49—224, 1—180, XXIX l. egyes füzetnek ára 30 kr.)
- Vitkovics Mihály** munkái. Szerkeszti Szyorényi J. I. Költeményes rész. II. Próza-rész. (Aigner Lajos. k. 8-r. IX, 343; XXVII, 257, l. ára 2—2 frt.)
- Volf György**. Bátor László és a Jordánszky-Codex bibliafordítása. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. VII. köt. 10. szám. Akadémia. 8-r. 24 l. ára 10 kr.)
- Wachenhuseen János**. A török kozák. Elbeszélés. Magyarítá Cziklay Lajos. (Piros könyvtár. 19. füz. Lampel Róbert. 8-r. 107 l. ára 30 kr.)
- Walter Antal**. Beszélgetések, nyelvtan és levélírály kézikönyve, magyarul, németül, angolul, francziául és olaszul. 2-ik kiadás. Szerző sajátja. 1 füz. (Grimm Gusztáv. 8-r. 24 l. ára 30 kr.)
- Wangemann**. Bibliái történetek elemi iskolák számára. W. nyomán Turesányi. I. rész. (Hornyánszky V. 8-r. 1—164 l.)
- Wührl Jákó**. Magyar vasuti lexikon. 3. és 4. füz. (Rautmann Frigyes. 8-r. 129—256 l. egy füzet ára 50 kr.)

- Zafféry Károly.** Magyarország és a földközi tenger mellett elterülő országok rajzoltató földrajza. A középiskolák I. osztálya számára a ministeri tanterv szerint. (Tettyey N. és társa. n. 8-r. 1—4 ív, a teljes mű ára 80 kr.)
- Ziltz Mór.** Hittan az izraelita népiskolák alsóbb osztályai számára. 6-ik kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 64 l. ára 30 kr.)
- Zrinyi Miklós.** Szigeti veszedelem. 2. és 3. füzet. (Nemzeti könyvtár. 26, 34. füz. Aigner. 8-r. 81—240 l. ára 30 kr.)
- Zsögöd Benő.** A birói zálogjog némely kiterjesztéséről. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. 42 l. ára 40 kr.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde.** Neue Folge. XV. Band. 1. Heft. (Nagyszeben. Egylet. 8-r. 1—228 l.)
- Bauer L. M.** Deutsche Elementar-Grammatik. Nach dem gegenwärtigen Standpunkte der Sprachwissenschaft. 26. Auflage. (Lauffer Vilmos. k. 8-r. 141 l. ára kötve 34 kr.)
- Bericht der Districts-Handels- und Gewerbekammer in Pressburg über die Zustände der Landeskultur des Handels der Industrie und des Verkehrs in diesem Kammerbezirk im Jahre 1878.** (Pozsony. Angermayer nyomdája. n. 8-r. 204 l.)
- Blumenau S.** Zur Orientirung in der Freimaurer-Frage. In Briefen an einen Freund. Herausgegeben von der Loge »Humboldt.« (Aigner Lajos. n. 8-r. 16 l. ára 10 kr.)
- Claudius Heinrich.** Das allgemeine moralisch-religiöse Gesetzbuch und Andachtsbuch oder Hundert Gebote. (Pozsony és Lipcse. Drödtleff Rezső. 8-r. 154 l.)
- Freiheits-Poesie.** Arbeiter-Lieder und Deklamationen. Herausgegeben von »Volksstimme.« I. Heft. (»Népszava« szerkesztősége. 8-r. 47 l. ára 15 kr.)
- Fuchs Johann.** Aufgabensammlung für den Rechnungs-Unterricht. 3 Theile. (Lauffer Vilmos. k. 8-r. 48, 64 és 68 l. ára kötve 15, 18 és 18 kr.)
- Gesangbuch,** Christliches, der ev. Gemeinden augsb. Bek. M.-Berény, Bulkesz, Gyoma, Hartau, Szemlak und Vadkert. (Arad. Réthy és fia nyomdája. 8-r. 1099 és 177 l.)
- Gesetzartikel, XXXI,** vom Jahre 1879. Forstgesetz. (Ráth Mór. n. 8-r. 68 l. ára 60 kr.)
- Gesetzartikel, XXXIV** vom Jahre 1879. Ueber die Modification und Ergänzung des G.-a. XXXIX v. J. 1871 über die Flussregulirungs-Gesellschaften. (Ráth Mór. n. 8-r. 15. l. ára 40 kr.)
- Gesetzartikel, XL** vom Jahre 1879. Ungarisches Strafgesetzbuch über Uebertretungen. (Ráth Mór. n. 8-r. 43 l. 50 kr.)
- Gesetzartikel, v.** Jahre 1879. Ueber die Einquartierung der gemeinsamen Armee und der Honvéd-Truppen. (Ráth Mór. n. 8-r. 52 l. ára 50 kr.)

- Jauss Georg.** Deutsches Lesebuch für Volks- und Bürgerschulen. I. II. Theil. Vierte umgearbeitete Auflage. (Aigner Lajos. 8-r. 136, 168 l. ára 40, 55 kr.)
- Jauss Georg.** Fibel nach der analytisch-synthetischen Lesemethode. Sechste Auflage. (Aigner Lajos. 8-r. 94 l. kemény kötés. ára 30 kr.)
- Jókai Maurus.** Der Roman des künftigen Jahrhunderts. 4 Bände. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 240, 210, 224, 203 l. ára 4 frt 20 kr.)
- Kardoss Adam.** Kochstudien einberufener Reservisten in Bosnien. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 23 l.)
- Keszler Sigmund.** Lexicon sämtlicher gerichtlich protocollirten Firmen der zur h. Stephanskronen gehörigen Länder. (Nach dem amtlichen Verlautbarungs-Organen »Központi Értesítő« ins Deutsche übersetzt.) (Szerző. n. 8-r. XXVII, 344 l. ára 5 frt.)
- Klein.** Festrede aus Anlass des silbernen Hochzeitsjubiläums Ihrer Majestäten Kaisers und Königs Franz Josef I. und Elisabeth am 24. April 1879. (Burián nyomdája. 8-r. 13 l.)
- Könyöki Alois Georg.** Untersuchung des Methyleugenols. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doctorwürde in Tübingen. (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 44 l.)
- Kuttner Alexander.** Erster Unterricht in der Weltgeschichte. In Fragen und Antworten. Zum Druck vorbereitet von Max Mayer. 4-te verb. Aufl. (Lampel Róbert. 8-r. 74 l. kötve 30 kr.)
- Landesgesetze des Jahres 1879. II. Heft.** (Ráth Mór. 8-r. 117—360 l. Az egész évi folyam ára 3 frt.)
- Lanfranchi Enea.** Die Wasserstrassen Mittel-Europa's mit besonderer Berücksichtigung der Regulirung des Donaustromes zwischen Theben-Gönyő. (Pozsony. Angermayer K. 2-r. 30 l.)
- Löbl Karl.** Kurzgefasste Zäumungs-Lehre, gewidmet den Angehörigen der k. k. Armee. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 38 l. 3 tábla.)
- Lurtz Franz Eduard.** Geometrie für Volksschulen. (Brassó. Zeidner Henrik. 8-r. 84 l. ára 50 kr.)
- Mendlik Alois.** Die Gasbeleuchtung. (Franklin-társ. 8-r. 79 l. ára 60 kr.)
- Német Karl.** Elementar-Lehrbuch der christlichen Religion für evangelische Schulen. Theoretischer Theil. (Franklin-társulat. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Német Karl.** Elementar-Lehrbuch der christlichen Religion für evangelische Schulen. Praktischer Theil. (Franklin-társ. 8-r. 115 l. ára 50 kr.)
- Neumann Wolf.** Geschichte der Juden vom Entstehen der Inquisition bis auf unsere Zeit. 2. Aufl. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 324 l.)
- Podolinsky.** Socialismus und Darwinismus. Eine Antwort auf Oskar Schmidt's Darwinismus und Socialdemokratie. Aus dem Serbischen übersetzt. (»Munkás Heti Krónika« nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Posewitz Theodor.** Neue Eruptivgesteine aus dem Banater Gebirgsstocke. I. Tonalite. II. Diorite. (Légrády testv. 8-r. 14, 4 l.)
- Schück Salsmon.** Das Licht der Gegenwart. Einweihungsrede zur Einweihung der Synagoge in Kun-Madaras 1. Juni 1879. (Burián nyomdája. 8-r. 15 l.)
- Schwarz Julius.** Versuch einer Zusammensetzung des parlamentarischen Staats-Raths auf Grundlage der Fachbildung. (Egyetemi nyomda. 8-r. 36 l.)

- Schwarz Julius.** Zur Reform des Parlamentarismus. Zwei Briefe. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. 36 l. ára 60 kr.)
- Schwarz Julius.** Zur Reform des Europäischen Unterrichtswesens. (Zilahy Sámuel. n. 8-r. VI, 112 l. 1 frt 80 kr.)
- Schwicker Joh. Heinrich.** Das ungarische Unterrichts-Wesen am Schlusse des Schuljahres 1877—78. Im Auftrage des königl. ungar. Ministers für Kultus und Unterricht. (Egyetemi nyomda. 4-r. XVI, 421 l.)
- Schwicker Joh. Heinrich.** Deutsches Sprach und Stilbuch für die Mittelklassen der Volksschulen. Sechste verbesserte Auflage. (Aigner Lajos. 8-r. 78 l. kemény kötésben ára 44 kr.)
- Schwicker Joh. Heinrich.** Deutsches Stilbuch. Zum Gebrauche an Gymnasien, Real- und Bürgerschulen. Zweiter Theil. Zweite umgearbeitete Aufl. (Aigner Lajos. 8-r. 218 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Verhandlungen und Mittheilungen des siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften in Hermannstadt. XXIX. Jahrgang.** (Nagyszében. Closius örökösinek nyomdája. 8-r. 157 l.)
- Wohlfarth Ernst.** Freimaurer-Gedichte. (Rosenberg testv. 8-r. 69 l. ára 50 kr.)
- Zsigmondy Wilhelm.** Denkschrift über die Thermen von Teplitz in Böhmen. (Légrády testv. 8-r. 26 l.)
- Griegernu Herman Ferdinand.** Nábožne kázani, pri XVIII. výročitém shromáždení wsseobecné ew. A. W. uhorské podporowny dne 6. oktobra r. 1878. w chrámě ew. w Banské Bystrici. Dle nemeckého tlačéného wýtisku Bedrich Baltik. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 18 l.)
- Jábornik Karol.** Madarska reč a její praktické preberanie v národných školeách jazyka slovenského I., II. diel. (Tapolesa. Platzko Gyula. k. 8-r. 32 és 32 l.)
- Kuttner A.** Krátky zemepis so zvláštnym ohladomana uhorsku krajinu. Sieste opravené. (Lampel R. 8-r. 60 l. ára 36 kr.)
- Mišík Stefan.** Biblický dej zo stanoviska vedeckého dl'a Kalmeta, Bosizia a iných prostoro rozumné objasnený. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 90 l.)
- Zajmus Gabr.** Weniec katolických cirkevnych piesni. Obstaral a vydal Fr. Tagányi. (Turócz-Szent-Márton. Nyitrai püspöki hivatal. 8-r. 117 l.)
- Despotović P.** Zologija za narodne škole. Drugo sasvim preradjeno i rašireno izdanje. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 98 l. ára 30 kr.)
- Hoffmann Fr.** Bogat i sinomah. Udesio za nasu mladež. V. J. Janković. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 68 l. ára 24 kr.)
- Hoffmann Fr.** Dete na Alpima ili kako sejao tako žeo. Pripovetka za mladež. Prevod V. J. Jankovića. Drugo izdanje. (Pancsova. Jovanovics testv. 16-r. 112 l. ára 40 kr.)
- Jovanovića Zmaj** — Jovana, pevanija. Sveska treća. (Ujvidék. Popovits M. testvérek. n. 8-r. 129—192 l. ára 40 kr.)
- Kotoranin, S. P.** Pjesma kosovskog boja 1389. godine. Treće irdanje. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 68 l. ára 24 kr.)
- Milas N.** Dostojanstva u pravoslavnoj erkvi. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 167 l. ára 1 frt 25 kr.)
- Miletić Sv.** Postupak pri nastavi u desetičnim razlomcima za osnovne škole. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 61 l. ára 50 kr.)

- Nešković M.** Srpska gramatika za učitelje III. i IV. razreda. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 78 l. ára 50 kr.)
- Pelagits Vasa.** Put srednjijem zsvotu ili nova nauka i novi ljudi. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. XII, 134 l.)
- Pelagits Vasa.** Istorija Bosansko-Erzegovacske bune u swezi sa srpsko-i rusko-turskim ratom. (Hornyánszky Viktor nyomdája 8-r. 131 l.)
- Pelagits Vasa.** Uzorite besjede i pjesme. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 69 l.)
- Pesmarica narodna.** 400 po izbor pesama ratnih, iroških, devojačkih, veselih i zabavnih, što se najradije pevaju. (Ujvidék. Popovits M. testv. 32-r. XVII, 192 l. ára 40 kr.)
- Popović St. V.** Veliki srpski deklamator. Zbirka odabranih pesama za deklamovanje u narodnim i srednjim školama. (Ujvidék. Popovits M. testv. 8-r. V, 160 l. ára 60 kr.)
- Popović St. V.** Biblioteka za narod. Sveska VII. Srpski deklamator. Zbirka odabranih pesama za deklamovanje u srednjim školama, prilikom beseda i svetkovina. (Ujvidék. Popovits M. testv. 8-r. 96 l. ára 40 kr.)
- Ristić Roste.** Novella. Biblioteka za ženski svet. Sveska IX. Jelka. (Ujvidék Popovits M. testv. 8-r 56 l. ára 25 kr.)
- Smit Oskar.** Zoologija. Preveo Vladan Arsenijević. (Ujvidék. Pajević A. 8-r. 100 l. ára 50 kr.)
- Sobajić Maksim,** osveta kosovska. Junačke pjesme srpske. (Ujvidék. Pajević A. 8-r. 287 l. ára 1 frt)
- Velimirovic R.** Srpsko-nemački razgovori za učenje nemačkog jezika namenjeni onima, koji ne moraju znati čitati nemačkim slovina. (Pancsova. Jovanovics testvérek. 8-r. IV és 44 l. ára 20 kr.)
- Kauka R.,** zadnji dani zivota Nikole Zrinjskoga mladjega hrvatskoga bana. Historicka pripovjedka. (Vukovár. Wagner András. k. 8-r. 92 l. ára 40 kr.)
- Miena** žiteljstva god. 1875, 1876 i 1877. Izdao ju stat. ured. kr. dalm. hrv. slav. zem. vlade I. dio. Skrižaljke. (Zágráb. Az orsz. kormányzóság stat. hivatala. n. 8-r. 348 l. ára 1 frt.)
- Tomić Janko,** slike iz hrvatske i slovienske poviesti za gradjanske i više djevojačke učione. (Zágráb. »Hrvatski učitelj» szerkesztősége. 8-r. 138 l. ára 50 kr.)
- Vrbanić Fran,** statistika kaznenoga pravosudja za godine 1863—1876. (Zágráb. Az orsz. kormányzóság stat. hivatala. n. 4-r. 86 l. ára 1 frt.)
- Zoričić Mil.,** Financijalno gospodarstvo hrv.-slav. hrajine god. 1872—1876. (Zágráb. Az orsz. kormányzóság stat. hivatala. n. 8-r. XII, 352 l. és LXIV l. táblákkal. ára 2 frt 50 kr.)
- Catechismulu.** Calvinesu inpusu Clerului si poporului romaneseu sub domnia principiloru Georgiu Rákóczy I. si II. — Transcriu cu litere latine dupa editiunea II tiparita in anulu 1656, insoeitu de una es cursiune istorica si de unu Glossariu de Georgiu Baritiu. (Nagyszeben. Román Akadémia. 8-r. IV, 139 l.)
- Densusi.nu.** Se ne cunoosemu! (Respunsu d-lui G. Caritiu) Ed. II. (Brassó. Gött János nyomdája. 8-r. 20 l.)

- Nemoian Joan.** Gramatica magiara-româna. (Lugos. Traunfellner Károly nyomdája. 8-r. VII, 305 LXXII l. ára 1 frt 80 kr.)
- Popu Georgiu.** Indreptariu practicu in tote afacerile finantiale. (Balázsfalva. G.-k. papnövelde nyomdája. 8-r. 145—288 l. Egy füzet ára 30 kr.)
- Siulutiu Sterca Josifu.** Partea a II-a din Memoriulu. 1878. (Nagy-Szeben. Filtseh nyomdája. 8-r. 83. l.)
- Stefânescu Nicu Jón.** Unu cuiu. (Nagy-Szeben. Closius örököseinek nyomdája. 8-r. 12 l.)
- Tudnescu Joann.** Introducere in Economia manualu didacticu pentru scóelele poporale romane. (Arad. Réthy és fia nyomdája. 8-r. 62 l. ára 20 kr.)
- Vlassa Georgiu.** Manualu de Aritmetica pentru Gimnasiale inferioara dupa. Močnik. P. I. (Balázsfalva. G.-kath. papnövelde nyomdája. 8-r. 159 l. ára 80 kr.)
- Hizza zlata nova,** molechemu krstjeniku va ruke danava koj sze nahajaju zibrane juternje, vecsernje, masne i pri drugih prilikah hasznovite molitve. Sédmo izdanje. (Kőszeg. Leitner Ferdinánd. 8-r. 501 l. ára 1 frt.)
- Comdé, Arthur de,** Le petit français comme poète de famille et declamateur. (Lampel Róbert, 16-r. II. 278 l. 60 kr.)
- Tomsich Vincenzo.** Nuovo metodo pratico per imparare la lingua Croata . . . dietro il sistema di Ahn. V. I. (Fiume. Karletzky Ferencz nyomdája. 8-r. 143 l.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Adámek, Karel.** Základy vývoje Madaruv. Kulturne-historické rozhledy. Spis ce nou »Posla z Prahy« pöcteny. (Prága. Grégr és Dattel F. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- Arany Johann.** König Buda's Tod. Ein Epos. Aus dem Ungarischen übersetzt von Albert Sturm. (Lipese. Friedrich. 8-r. VIII, 176 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Ausweise** über den auswärtigen Handel der österr.-ungar. Monarchie im Sonnenj. 1878. IV., VI. Abth. XXXIX. Jahrg. (L. Pizzala Joseph.)
- Bergl Joseph.** Geschichte der ungarischen Juden. (Lipese. Friedrich 8-r. 158 l.)
- Boleman St.** Bad Vihnye in Ungarn. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8-r. IV, 52 l. ára 60 kr.)
- Dux Adolf.** Aus Ungarn. Literatur- und culturgeschichtliche Studien. (Lipese. Foltk. 8-r. IV, 350 l. ára 3 frt 60 kr.)
- Gubernatis Angelo.** Dizionario biografico degli scrittori contemporanei ornato di oltre 300 ritratti. Fasc. 4. (Flórenz. Monnier örököseinek nyomdája. 8-r. 273—368 l. Egy füz. ára 5 lira.)
- Krones Franz.** Geschichte der Neuzeit Oesterreichs vom 18. Jahrhundert bis auf die Gegenwart. 10—11. Lfg. (Berlin. Hofmann. 8-r. 593—720 l. Egy füzet ára 65 kr.)
- Landau Marcus.** Die italienische Literatur am österreichischen Hofe. (Bécs. Gerold Károly és fia. 8-r. 94 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Magyarisirung** in Ungarn. (München. Ackermann Tivadar. 8-r. 486 l.)

- Malfatti Josef.** Handbuch des österreichisch-ungarischen Consular-Wesens mit einer Sammlung von Normalien und einem Anhang über die Stellung der fremden Consular-Functionäre in Oesterreich-Ungarn. (Bécs. Braumüller. 8-r. XVI, 750 l. 3 táblával, ára 8 frt.)
- Miklosich Franz.** Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und den Karpaten. (Bécs. Gerold Károly s fia. 4-r. 66 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Pelech Johann.** The Valley of Stracena and the Dobschau Ice-Cavern. Translated from the german of Samuel Klein by Bezant Lowe. (London. Trübner s társa. 8-r. 31 l. 7 rajztábla.)
- Pettenegg Ed.** Gaston Graf von, Ludwig und Karl Grafen und Herren von Zinzendorf, Minister unter Maria Theresia, Josef II., Leopold II. und Franz I. Ihre Selbstbiographien nebst einer kurzen Geschichte des Hauses Zinzendorf. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8-r. 295 l. ára 4 frt.)
- Pizzala Joseph.** Waaren-Ein-, Aus- und Durchfuhr des dalmatinischen Zollgebietes. Herausg. von der k. k. statist. Central-Commission. (Ausweise über den auswärtigen Handel der österr.-ung. Monarchie im Sonnenjahre 1878. VI. Abth. XXXIX. Jahrg.) (Bécs. Cs. k. udvari- és államnyomda. n. 4-r. 32 l.)
- Pizzala Joseph.** Waaren-Durchfuhr durch das allgem. österr.-ung. Zollgebiet. Herausg. v. d. k. k. statist. Central-Commission. (Ausweise über den Auswärtigen Handel der österr.-ung. Monarchie im Sonnenjahre 1878. IV. Abth. XXXIX. Jahrg.) (Bécs. Cs. k. udvari- és államnyomda. n. 4-r. 69 l.)
- Sanuto Marino.** Diarii. 5—9. füzet. (Venezze. Venezzei történelmi társulat. 4-r. 769—1114, 1—608 l. egyes füzetnek ára 5 lira.)
- Schulthess.** Europäischer Geschichts-Kalender. XIX. Jahrg. 1878. (Nördlingen. Beck-féle könyvkereskedés. 8-r. 576 l. ára 5 frt.)
- Sixay Jiri.** Krestanska naučeni a modlitby. Z uherského jazyku preložil Mich. Blažek. Tretí vydáni. Díl. I. (Kolin. Hoblik Fr. 8-r. 240 l. ára 1 frt.)
- Stefanovič Vilovo.** Die Felsengen des Kazan und die Donau- und die Theiss-Regulirung. (Bécs. Hartleben A. n. 8-r. 7 iv. ára 2 frt.)
- Teutschlaender.** Michael der Tapfere. Ein Zeit- und Charakterbild aus der Geschichte Rumäniens. (Bécs. Graesse. 8-r. XVI, 254 l. ára 2 frt 20 kr.)
- Türheim A.** Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der kais. kön. österr. Armee. 4. Lief. (Teschchen. Prochaska Károly. n. 8-r. 193—256 l. ára 80 kr.)
- Ujfalvy Ch. E. de Mezőkövesd.** Expedition scientifique française en Russie, en Sibérie et dans le Turkestan. V. II. Le Syr-Daria le zéraféhane le pays des sept-rivières et la Sibérie occidentale avec 4 appendices. (Paris. Leroux Ernő. n. 8-r. XVI, 208 l.)
- Umlauf Friedrich.** Wanderungen durch die österreichisch-ungarische Monarchie. Landschaftliche Charakterbilder in ihrer geographischen und geschichtl. Bedeutung. (Bécs. Graeser Károly. 8-r. VIII, 504 l. 55 ered. rajzzal. ára 5 frt.)
- Ungarn, Soll, zu Deutschland, oder zu Russland stehen?** (Lipese. Brückner és Niemann nyomdája. 8-r. 24 l.)
- Vargha Julius.** Die Vertheidigung in Strafsachen. Historisch u. dogmatisch dargestellt. (Bécs. Manz-féle könyvkereskedés. 8-r. XXXII és 883 l. ára 6 frt.)